

SŁOWNIK ŁACIŃSKO - POLSKI I POLSKO - ŁACIŃSKI

**SUMY TEOLOGICZNEJ
TOMASZA Z AKWINU**

Na podstawie św. Tomasz Akwinu "Suma Teologiczna" Tom 35 - "Słownik Terminów"

- opracował Artur Andrzejuk

Warszawa - Londyn 1998

SŁOWNIK ŁACIŃSKO - POLSKI

Dla wyróżnienia partii tekstu zastosowano następujące oznaczenia: w [nawiasach kwadratowych] umieszczono wtrącenia tłumacza, w (nawiasach okrągłych) podano alternatywne wersje przekładu.



- **Abolitio** - zniesienie (abolicja, amnestia).
- **Abominatio** - *actus appetitus refugientis cognitionem alicuius rei*. Wstręt - jest aktem władzy pożądania, polegającym na unikaniu poznania jakiegoś przedmiotu.
- **Abortus** - *grave peccatum et inter maleficia computantum; est contra naturam*. Aborcja - grzech ciężki zaliczany do zbrodni; jest wymierzony przeciwko naturze.
- **Absolute dictum** - *intelligitur de dicto simpliciter, sicut ens de substantia*. Absolutne (bezwzględne) nazywanie czegoś (mówienie) - tak rozumie się mówienie wprost, tak jak nazywanie substancji bytem.
- **Absolutum** - *est prius relativo secundum esse, et est posterius relativo secundum dici*. Absolut - jest najpierw ze względu na bytowanie, a następnie ze względu na orzekanie.
- **Abstractio** - *duplex: scilicet secundum duplicem operationem intellectus, id est per modum compositionis et divisionis, sicut cum intelligimus aliquid non esse in alio, vel esse separatum ab eo, vel per modum simplicis et absolute considerationis: sicut cum intelligimus unum nihil considerando de alio*. *Mathe-matica abstrahunt a materia sensibili, non autem a materia intelligibili, sed per eam demonstrant*. Abstrakcja - ma dwa znaczenia: tj. Według podwójnej operacji intelektu, tj. Na sposób komponowania i podziału: tak jak rozumiemy, że coś nie jest w czymś innym lub że jest oddzielone od tego; albo też na sposób prostego i bezwzględnego rozważania, tak jak rozumiemy jedno nie rozważając nic innego. Matematyka wyabstrahowuje [swój przedmiot] z tworzywa (d. Materii) zmysłowo poznawalnego, nie zaś z tworzywa (d. Materii) poznawalnego intelektualnie, lecz (udowadnia) dowodzi [swój przedmiot] na sposób zmysłowy.
- **Abstractum et concretum** - *in divinis sunt idem reali-ter, et differunt ratione. Concretum substantiae ponitur in genere primo et per se, non autem abstractum, sed tantum reductivae. In accidentibus vero est e converso*. Abstrakt i konkret - w bogu są realnie tym samym, a różnią się ujęte rozumowo. Konkret odnosi się do substancji najpierw w rodzaju i istotowo (d. Przez się), abstrakt zaś tylko przez redukcję. W przypadłościach jest natomiast na odwrót.
- **Abulia** - patrz: *accidia*.
- **Acceptatio** - wyrażenie zgody.
- **Acceptio** - przyjęcie.
- **Acceptio personarum** - względ na osobę (stronniczość).
- **Accessus** - *est prior in intentione, et posterior in executione, quam recessus. A. Est prior recessu ex parte moventis, sed est posterior ex parte mobilis*. Postęp (zbliżenie)

się) - jest wcześniej w zamierzeniu a później w wykonaniu; odwrotnie niż regres (cofnięcie się). P. Jest przed regresem [w ujęciu] od strony poruszającego, lecz późniejszy [w ujęciu] od strony poruszanego.

- **Accidens** - *non est ens sed entis. Accidentis esse, est inesse; id est, dependere, et compositionem facere cum subiecto.* Przypadłość - nie jest [samym] bytem, lecz należy do bytu. Bytowanie przypadłości jest zawieraniem się (d. „bytowaniem w”), to znaczy zależy od podmiotu i w nim komponuje się ze swoim podmiotem.

- **Accidentaliter** - przypadłościowy (przypadkowy).

- **Accidentaliter** - *advenire, contingit tantum duplici-ter: scilicet contactu, vel sicut motor motori.* Przypadłościowo - dochodzić do czegoś [można] dwojako: tj. Przez kontakt lub tak jak poruszytel poruszonego.

- **Accidia** - *est taedium bene operandi, et tristitia de re spirituali.* Acedia - jest zniechęceniem do dobrego działania i smutkiem w odniesieniu do spraw duchowych.

- **Accipere** - przyjmować.

- **Acedia** - patrz: *accidia*.

- **Actio** - *dicitur aequivoce, de actione dei et actione creaturae. Differentiae sex inter actionem dei et actionem creaturae: scilicet primo quia ea quae in rebus naturalibus generant sibi similia, non semper eadem manent; et ideo ut conservent se, secundum similitudinem speciei, similia sibi generant. Secundo quia actio agentis naturalis qua facit sibi simile, est alioid egrediens ab agente in patiens; quod in deo locum non habet, quia eius actio est eius substantia. Tertio quia agens naturale est unum, et tamen facit se in diversis, secundum diversas operationes; quod deo non convenit, quia agit secundum unam operationem. Quadro quia actio agentis sibi simile, non est continua et sempiterna, sicut actio dei. Quinta quia agens naturale simul patitur et*

movetur. Sexto quia virtus agentis naturaliter, in sua actione debilitatur, propter hoc quod simul patitur. Działanie (czynność) - mówi się [tak] w dwóch znaczeniach: o działaniu boga i działaniu stworzeń. Różnic pomiędzy działaniem boga i działaniem stworzeń jest sześć: [1] ponieważ te [byty] które powstają w rzeczach naturalnych są do siebie podobne, ale nie zawsze tak samo trwają i dlatego, aby zachować się zgodnie z podobieństwem gatunkowym, rodzą podobne do siebie; [2] ponieważ działanie naturalnego działającego, które czyni podobne do siebie jest czymś wychodzącym od działającego ku odbierającemu działanie, co w bogu nie ma miejsca, ponieważ jego działanie jest jego substancją; [3] ponieważ naturalny działający jest jeden, ale powoduje [rzeczy] różne od siebie, zgodnie z różnicą czynności, co w bogu nie zachodzi, ponieważ działa jednym działaniem; [4] ponieważ wywołane przez działającego działanie podobne do niego nie jest ciągle i wieczne, tak jak działanie boga. [5] ponieważ działający naturalny zarazem odczuwa i porusza; [6] ponieważ sprawność działającego naturalnego doznaje osłabienia w swoim działaniu ze względu na to, że jednocześnie odczuwa.

- **Actio immanens** - działanie wewnętrzne.

- **Actio transiens** - działanie przechodzące [w cos innego].

- **Activus** - czynny.

- **Actualitas** - aktualność.

- **Actus** - *duplex: scilicet primus et secundus. Actus primo primus est forma, sed secundo primus est esse; secundus autem est operatio.* Akt - [jest] dwojaki, tj. Pierwszy i drugi. Po pierwsze, aktem pierwszym jest forma, lecz po drugie aktem pierwszym jest bytowanie (istnienie); Aktem drugim jest działanie.

- **Actus completus** - akt zupełny.

- **Actus hominis** - akt człowieka.

- **Actus humanus** - akt ludzki.
- **Actus imperfectus** - akt niedoskonały. **Actus incompletus** - akt niepełny.
- **Actus novus** - akt nowy.
- **Actus perfectus** - akt doskonały.
- **Actus personalis** - akt osobowy.
- **Actus primus** - akt pierwszy.
- **Actus purus** - akt czysty [o Bogu].
- **Actus secundus** - akt drugi.
- **Adaptatio** - dostosowanie.
- **Addere** - *aliouid super alterum potest tripliciter: scilicet naturam extraneam, determinans reale, et aliouid rationis.* Dodać - coś do drugiego można trójako: tj. Naturę zewnętrzną, realnie zdeterminowanie i coś rozumowego.
- **Addiscere** - *dupliciter contingit: scilicet per inventionem et per doctrinam.* Zdobywanie wiedzy - zachodzi dwójako, tj. Przez odkrycie i przez naukę.
- **Additio** - dodanie.
- **Adiungere** - przyłączyć.
- **Admiratio** - *duo requirit: scilicet quod causa sit occulta, et aliquid in re videatur repugnans.* Zachwyt (zdumienie, zdziwienie) - znajdujemy dwójako, tj. Taki, którego przyczyna jest ukryta oraz taki, [którego przyczyną] jest to, że wydaje się nam, iż dostrzegamy coś w rzeczy zaskakującego.
- **Admixtio extranei** - *dupliciter potest esse: scilicet uno modo ita quod extraneum adiunctum solvat speciem eius cui adiungitur, vel trahendo ad speciem suam.* Domieszka [czegoś] zewnętrznego - może zachodzić dwójako, tj. W pierwszy sposób, także coś zewnętrznego dodane miesza się z gatunkiem tego, do czego zostało dodane lub na sposób przyciągania do swego gatunku.

- **Admonitio** - *pertinet ad correctionem fraternam.* Upomnienie - należy do poprawiania braterskiego.
- **Adoptio** - *ex extraneae personae in filium vel nepo tem et deinceps legitima assumptio.* Przysposobienie (adopcja) - obcej osoby na syna lub wnuka i następnie przyjęcie [jej] zgodnie z prawem.
- **Adoratio dei** - *est actus laetiae.* Adoracja Boga - jest aktem kultu należnego samemu Bogu.
- **Adulterium** - cudzołóstwo.
- **Aegritudo** - *non est pura privatio. Sed dicit humore inordinate dispositos. Aliouis potest sanari ad aegritudine corporali, licet non cognoscat morbum, neque medicinam desideret, non autem ab aegritudinem spirituali.* Choroba - nie jest czystym brakiem, lecz nazywa się tak nieuporządkowane dyspozycje humorów. Ktoś może wyzdrowieć z choroby ciała, chociaż nie wie o swej chorobie i nie pragnie leczenia; nigdy nie dotyczy to choroby duchowej. Patr: sanitas.
- **Aequalitas** - *est proportio habentium unam quantitatem.* Równość - jest proporcją mających jedną ilość.
- **Aequalitas complexio** - równowaga złożenia.
- **Aequalitas mixtionis** - równowaga połączenia [elementów].
- **Aequitas** - *est pars iustitiae et continetur sub epikia.* Słuszność - jest częścią sprawiedliwości i zawiera się w epikei. Epikeia, czyli nadprawość - oznacza to, że człowiek pomija literę prawa, lecz czyni to zgodnie ze sprawiedliwością i dobrem ogółu.
- **Aequivocatio** - dwuznaczność, wieloznaczność.
- **Aestimatio** - osąd zmysłowy (mniemanie).

- **Aestimatiya** - *vis aestimativa, est potentia apprehensiva convenientis et novici. Ideo comparatur ad appetitum sensitivum, sicut intellectus practicus ad voluntatem.* Władza osądu jest władzą pojmującą to, co dla niej odpowiednie i nowe. Dlatego porównuje się ją do pożądania zmysłowego, tak jak intelekt praktyczny do woli.

- **Aeternitas** - *est interminabilis vitae, tota simul, et perfecta possessio.* Wieczność - jest całkowitym i zarazem doskonałym posiadaniem życia bez końca. Sw. Tomasz przytacza dosłownie określenie boecjusza z jego „de consolatione philosophiae” (o pocieszeniu, jakie daje filozofia).

- **Affectio** - *animi distigui potest quadrupliciter: Scilicet secundum proficuum et noxium ab extrinseco vel intrinseco, totaliter vel partialiter, intense vel remisse.* Emocja - w duszy wyróżnić [ją] można w czterech postaciach: tj, według tego, co korzystne i co szkodliwe [w odniesieniu] do tego, co zewnętrzne lub wewnętrzne, całe lub częściowe, gwałtowne (silne, intensywne) lub łagodne (słabe, spokojne).

- **Afirmatio** - *est negatio eiusdem et bodem, et non secundum idem, possunt simul verificari.* Afirmacja. - jest negacją tego samego przez to samo - i według tego samego nie mogą być jednocześnie sprawdzane.

- **Agens** - *triplex: scilicet univocum, analogum et Aequivocum.* Działający (podmiot działań) - można ująć trojako, tj. Jednoznacznie, analogicznie i równoznacznie.

- **Agens natukalis** - działający zgodnie z naturą.

- **Agens yoluntarius liber** - działający dobrowolny.

- **Agibilia** - *dicuntur actiones immanentes et perficientes ipsum agens.* Rzeczy wykonywalne - nazywa się tak działania wewnętrzne i doskonalące samego działającego.

- **Agrayatio animi** - *est effectus doloris.* Ocieężałość duszy - jest skutkiem [uczucia] bólu.

- **Alienatio** - wyobcowanie.

- **Alienatio a sensibus** - odejście od zmysłów.

- **Auquid** - coś.

- **Aliquis** - ktoś.

- **Alis** - inny.

- **Alius** - inny (obcy).

- **Allegoria** - *est tropus seu loquendi modus, quo aliquid dicitur, et aliud intelligitur.* Alegoria - jest zwrotem (przenośnią), czyli sposobem wypowiedzania się, w którym coś się mówi i coś innego się rozumie.

- **Alteratio** - zmiana.

- **Amans** - kochający.

- **Amator** - miłośnik (kochający).

- **Ambitio** - *est peccatum oppositum magnitudini secundum excessum, quia est inordinatus appetitus honoris.* Ambicja - jest grzechem sprzeciwiającym się wielkoduszności przez przesadę, ponieważ jest nieuporządkowanym pragnieniem czci.

- **Amicitia** - *est amor mutuae benevolentiae, fundator super alioua communicatione.* Przyjaźń - jest miłością wzajemnej życzliwości, budującej się na jakimś porozumieniu.

- **Amor** - *est connaturalitas rei.* Miłość - miłość jest naturalną odpowiedniością bytów.

- **Analogia** - *duplex: scilicet duorum ad unum tertium et unius ad alterum. In prima oportet esse aliquid prius duobus, non autem in secunda, ouae ouidem est in deo, quo nihil est prius, non autem prima.* Analogia - [stosuje się] dwojako: mianowicie dwóch do jednego trzeciego oraz jednego do innego. W pierwszej powinno być coś wcześniej niż [tych]dwóch,

nie zaś w drugiej, która właśnie jest w bogu, w którym nic nie jest wcześniej; nie dotyczy go więc pierwszy [rodzaj analogii].

- **Angelus** - anioł.
- **Anima** - *est causa efficiens, finalis, et formalis sui corporis*. Dusza - jest przyczyną sprawczą, celową i formalną swojego ciała.
- **Anima (substantia, forma) separata** - duszo (substancja, forma) oddzielona [o aniołach].
- **Anima coniuncta** - dusza złączona [z ciałem].
- **Anima intellectiva** - dusza intelektualna.
- **Anima rationalis** - dusza rozumna.
- **Anima secundum se totam** - dusza według całej siebie.
- **Anima secundum seipsam** - dusza według samej siebie.
- **Anima sensibilis** - dusza zmysłowa (d. Mogąca odczuwać).
- **Anima sensitiva** - dusza zmysłowa.
- **Anima vegetabilis** - dusza wegetatywna (d. Mogąca być podstawą życia wegetatywnego).
- **Anima vegetativa** - dusza wegetatywna.
- **Animal** - zwierzę. W języku łacińskim wyraz ten pochodzi od słowa dusza „anima” i jest używany dla oznaczenia zarówno ludzi jak i zwierząt. W świetle tego staje się zrozumiała arystotelesowska definicja człowieka jako zwierzęcia rozumnego oraz stają się jasne częste wyrażenia św. Tomasza w stylu: „człowiek i inne zwierzęta...”. Polskiemu rozumieniu słowa „zwierzę” bardziej odpowiada łacińskie „brutum”.
- **Animal domesticum** - zwierzę domowe.
- **Animal ferox** - zwierzę dzikie.

- **Animal irrationale** - *est quod habet naturam sensitivam, (rationale vero, quod habet naturam intellectivam)*. Zwierzę nierozumne - jest tym, co posiada naturę zmysłową, (zwierzęciem rozumnym jest to, co posiada naturę intelektualną).
- **Animal silve** - zwierzę leśne.
- **Animal sociale** - zwierzę społeczne.
- **Animalitas** - zwierzęcość.
- **Animatum** - ożywione.
- **Animus** - duch. Termin obcy nauce św. Tomasza, choć niekiedy używany przezeń w znaczeniu potocznym i ogólnym.
- **Appetitivum** - to, czym dusza pożąda.
- **Appetitus** - *est potentia passiva*. Pożądanie - jest władzą bierną.
- **Apprehensio** - ujęcie.
- **Apprehensivum** - to, czym dusza ujmuje.
- **Apprehensum** - to, co ujęte.
- **Aptitudo** - *hominis ad virtutes et subiecti ad formam est duplex: scilicet secundum potentiam passivam tantum, respectu infusarum, vel secundum activam et passivam simul respectu acquisitarum*. Stosowność (zdolność) - człowieka do cnót oraz podmiotu do formy jest dwojaka: mianowicie jedynie według możliwości (władzy) biernej, w przypadku [cnót] włączonych lub według aktywnej i biernej zarazem, w przypadku [cnót] nabytych.
- **Apyrokalia** - patrz: banausia.
- **Argumentum** - argument (dowód).
- **Arrogans** - *est qui sibi tribuit quod non habet*. Arogant - jest tym, który przypisuje sobie to, czego nie ma.
- **Ars** - *est virtus intellectualis, in quantum facit facultatem boni operis. Non autem simpliciter est virtus, quia non perficit usum,*

neć appetitum. Sztuka - jest cnotą intelektualną, która uzdalnia do dobrego dzieła. Nie jest zaś cnotą wprost, ponieważ nie doskonali użycia (zwyczaju, doświadczenia) ani pożądania.

• **Artifex** - *tripliciter potest converti ad speciem quae est in eo: scilicet ut est similitudo rei, ut res in anima, et ut causa rei.*

Twórca - trojako może zwracać się do postaci (pomysłu), który jest w nim: to jest tak jak podobieństwo rzeczy, jak rzecz w duszy i jak przyczyna rzeczy.

• **Assensus** - przekonanie.

• **Assimilatio** - *duplex: scilicet in natura, et in specie intelligibili. Secunda requiritur in cognitione, non autem prima.* Przystosowanie - [zachodzi] dwojako: to jest w naturze i w intelektualnej postaci poznawczej. Drugie jest wymagane w poznaniu; pierwsze zaś nie.

• **Associatio** - stowarzyszenie (związek, bractwo, d. Połączenie).

• **Attributa** - *eius ratio est conceptio intellectus, quam significat nomen.* Atrybuty - ich powodem jest ujęcie intelektu, które oznacza nazwa.

• **Auctor** - autor.

• **Auctor legis** - autor prawa.

• **Auctor sanctitatis** - autor uświęcenia.

• **Auctoritas** - autorytet.

• **Audacia** - *includit in se securitatem, sicut contrarium privationem.* Odwaga (zuchwałość) - zawiera w sobie bezpieczeństwo, jako przeciwieństwo braku. Odwagę zalicza Tomasz do uczuć. Stanowi ona przeciwieństwo bojaźni, jako poddawaniu się złu z powodu przeświadczenia, że nie jesteśmy w stanie go pokonać. Odwagę wzbudza przeświadczenie przeciwne: jesteśmy w stanie pokonać zagrażające nam niebezpieczeństwo.

• **Auditor** - *diversorum magistrorum, tenentium con-trarias opiniones, potest seoui ouam velit, nisi altera determinetur esse contra fidem ab ecclesia.* Słuchacz - różnych mistrzów, zajmujących przeciwne sobie stanowiska (d. Trzymających przeciwne opinie), może iść za którymi chce, o ile któreś z nich nie zostało określone przez kościół jako przeciwne wierze.

• **Augmentatwa** - **potentia.** Władza wzrastania.

• **Avaritia** - *est immoderatus amor habendi.* Chciwość - jest nieumiarkowaną miłością posiadania.

• **Ayersio et conversio** - *sunt idem re, sed differunt ra-tione, scilicet secundum respectu ad diversos terminos.* Odwrócenie i nawrócenie - są tą samą rzeczą, lecz różnią się powodem, mianowicie przez wzgląd na różne kresy.



• **Banausia** - *est vitium contrarium parvificentiae. Et dicitur a furno quia quasi ignis consumit omnia.* Rozrzutność - jest wadą przeciwną do małostkowości. A nazywa się od pieca ponieważ tak jak ogień wszystko trawi. Tomasz podaje jeszcze grecką nazwę „apyrokalia” i proponuje łacińską: „consumptio”.

• **Beatitudo** - *est operatio et ultima perfectio.* Szczęście - jest działaniem i najwyższą doskonałością.

• **Benefacio** - *omnibus ouilibet tenetur in praeparatione animi pro loco et tempore.* Dobrodziejstwo - wszystkim bez różnicy dane jest w przygotowanie duszy dla miejsca i czasu.

• **Beneficentia** - *est facere bonum. Et est actus amici-tiae, vel charitatis, secundum kationem communem.* Dobroczynność - jest czynieniem dobra. Stanowi akt przyjaźni albo miłości (caritas), ze względu na powszechny powód.

• **Benevolentia** - *proprie est actus voluntatis, quo alteri volumus bonum.* Życzliwość - [właściwie rozumiana] jest aktem woli, polegającym na chceniu dobra dla kogoś innego.

• **Benignitas** - *est idem cum affectu, scilicet habitus benefactibus, et ad loouendum dulciter.* Łaskawość - jest tym samym, co sprawność dobrodziejstwa, lecz połączona z nastawieniem emocjonalnym do łagodnego mówienia.

• **Blasphemia** - *est attribuere deo, quod el non conyenit, vel detrahere ab eo, quod el conyenit.* Błźnierstwo - stanowi przypisywanie bogu tego, co nie odpowiada [jego naturze] lub podważanie tego, co jest zgodne [z jego naturą],

• **Bonitas** - *dei; acouiritur a creatura rationali, tanouam perfectio eius obiectiva, ab aliis autem, secundum similitudinem tantum.* Dobroć - [wprost przysługuje] bogu; [od niego] nabywają jej stworzenia rozumne, jako swoją obiektywną doskonałość; od innych zaś [rzeczy dobroć pochodzi] tylko na zasadzie podobieństwa.

• **Bonum** - *est quod omnia appetunt.* Dobro - jest tym, czego wszyscy pożąday. Jest to określenie dobra pochodzące z greckiej jeszcze tradycji. Nie sugeruje jednak ono subiektywizmu w określaniu dobra, gdyż pożąday wynika zawsze z natury pożądaycego. Ostatecznym więc kryterium dobra jest natura bytu.

• **Bonum commune** - dobro wspólne.

• **Bonum particulare** - dobro osobne (cząstkowe).

• **Brutum** - patrz: animal inrationale.



• **Caecitas mentis** - *triplex: scilicet privatio luminis accidentalis, aversio voluntaria primo intelligibili, tertia propter occupationem.* Ślepotą umysłu - spotyka się trojaka, a więc [pierwsza] brak przypadłościowego światła, [druga] dobrowolne odwrócenie się od pierwszej rzeczy dającej się zrozumieć, trzecia ze względu na zniewolenie. Pierwsza stanowi karę, pozostałe są grzechem.

• **Calor** - *est prima oualitas elementorum.* Ciepło - jest pierwszą jakością elementów. Jest to nawiązanie do starożytnej fizyki greckiej, gdzie wszystkie rzeczy zbudowane były z czterech podstawowych elementów, zwanych żywiołami lub pierwiastkami. Pierwszą ich jakością jest ciepło, pozostałymi zaś zimno, suchość i wilgoć.

• **Calumnia** - *est falsa et malitiosa impositio criminis. C. est defensio criminis per fraudes, dolos et mendatia.* Fałszywe oskarżenie (oczernienie) - jest fałszywym i złośliwym oskarżeniem (doniesieniem o przestępstwie). Oczernienie jest [też] broniem przestępstwa przez oszustwo, podstęp i kłamstwo.

• **Campsoria** - Lichwa (ale także: bank).

• **Capacitas** - *duplex: scilicet naturalis potentiae et oboedientialis. Prima semper impletur, secundum ge-nus singulorum et non secundum ouodlibet individuum: secunda vero neutro modo.* Zdolność - [występuje] w dwojakim znaczeniu: cecha naturalnej władzy i posłuszeństwa. Pierwsza zawsze spełnia się według rodzaju [rzeczy] pojedynczych, a nie według jakiejś jednostki, druga zaś w obojętny sposób.

• **Capitale vitium** - *dicitur a capite membro, ouia poena capitis punitur vel ouia est causa finalis per se multorum peccatorum*. Wada główna - nazywana tak od głowy ciała, ponieważ stosuje się za nią karę główną, albo ponieważ jest ona przyczyną celową wielu grzechów.

• **Caput naturale** - *habet tria: respectu aliorum membrorum: scilicet ordinem, perfectionem et virtutem influendi*. Głowa - ma trzy [znaczenia], ze względu na inne członki, a więc: przyporządkowania, doskonałości i wlewania cnoty.

• **Caritas** - patrz: charitas.

• **Caro** - *dicitur tripliciter, scilicet natura, vitium et passibilitas*. Ciało - ma trzy znaczenia, a więc naturalne, [źródło] wad oraz jako mogące doznawać.

• **Castitas** - *est virtus specialis circa yenera, sed large est virtus generalis*. Czystość - jest osobną cnotą, związaną z pociwością, lecz szeroko [ujęta] stanowi cnotę ogólną.

• **Casus** - *est natura, agens praeter intentionem. C. Est fortuna, sunt tantum in continentibus et materialibus*. Przypadek - jest czymś naturalnym działającym poza zamierzeniem. P. Jest zdarzeniem losowym, mającym miejsce tylko w rzeczach przygodnych i materialnych, patrz: fortuna.

• **Causa** - *ad quam necessario seouitur effectus, intel-ligitur tantum de causa per se, completa, et non impedita*. Przyczyna - [jest tym, po czym] koniecznie następuje skutek. Odnosi się to tylko do przyczyny isto-towej, całościowo [coś przyczynującej] i nie doznającej przeszkody.

• **Causa agens** - przyczyna działająca.

• **Causa efficiens** - przyczyna sprawcza.

• **Causa finalis** - przyczyna celowa.

• **Causa formalis** - przyczyna formalna.

• **Causa materialis** - przyczyna materialna.

• **Causa particularis** - przyczyna osobna.

• **Causa per accidens** - przyczyna przypadłościowa.

• **Causa per se** - przyczyna istotna (d. Przyczyna przez się).

• **Causa propria** - przyczyna własna (właściwa).

• **Causa remota** - przyczyna dalsza.

• **Causa uniyersalis** - przyczyna powszechna.

• **Causalis** - przyczynowy.

• **Causautas** - działanie przyczynowe (przy czy nowość).

• **Cautella vel cautio** - *cuius est vitare impedimenta bonae operationis, est pars integralis prudentiae*. Przezorność lub ostrożność - są integralnymi częściami roztropności polegają na unikaniu przeszkód [na drodze] dobrego działania.

• **Cautio** - patrz: cautella.

• **Cavere mala** - *est providentiae sicut et proseoui bona; sed cavere impedimenta extrinseca est cautionis*. Wystrzeganie się zła - należy do roztropności tak jak i podążanie za dobrem; lecz przezorność przeszkód zewnętrznych należy do ostrożności.

• **Cerebrum** - *est maius proporcionabiliter in homine, quam in alio animali*. Mózg - jest proporcjonalnie większy u człowieka, niż u innych żyjących. Sw. Tomasz uważa mózg za „siedzibę” wewnętrznych władz zmysłowych. Nie godzi się na "umieszczenie" w nim obydwu intelektów i woli, gdyż te - jak wykazuje - są władzami niematerialnymi.

• **Certitudo** - *est firma adhaesio yirtutis cognitivae ad suum cognoscibile*. Pewność - jest mocnym przyłgnięciem władzy poznającej do właściwego sobie przedmiotu poznawalnego.

• **Charitas** - *est subiectum amoris; habet duo obiecta, scilicet principale, id est bonitatem dei, et secundarium, id est, bonum proximi.* „Caritas” - jest podstawą (podmiotem) miłości; ma dwa przedmioty, mianowicie główny, to jest dobroć boża oraz wtórny, to jest dobro bliźniego.

• **Christus** - *significat naturam divinam et humanam, sed iesus significat naturam humanam.* Chrystus - oznacza naturę boską i ludzką, lecz Jezus oznacza [tylko] naturę ludzką.

• **Cibus** - *est necessarius dupliciter: scilicet ad restaurationem deperditi, et ut impediatur totalem consumptionem caloris naturalis, qui est causa vitae.* Pokarm - jest konieczny z dwóch powodów: mianowicie do odnawiania strat oraz aby przeszkodzić całkowitemu zużyciu naturalnego ciepła, które jest przyczyną życia.

• **Circuire** - *debet homo tripliciter civitatem: scilicet propriae conscientiae, recogitando peccata, militantis ecclesiae, imitando iustorum exempla et caelestis patriae, cogitando sanctorum praemia.* Zabiegać - człowiek powinien o trzy [rzeczy] (d. Człowiek powinien trzykrotnie okrążyć miasto, [którym jest]): własne sumienie, zastanawiając się nad grzechami, kościół walczący, naśladować przykłady sprawiedliwych i ojczyznę niebieską, rozmyślając o nagrodzie świętych.

• **Circumspectio** - *attendit circumstantias in negotio morali.* Ostrożność (rozważa) - zwraca uwagę na okoliczności w postępowaniu moralnym.

• **Circumstantia** - okoliczność. W postępowaniu ma rangę przypadku.

• **Civilis scientia** - nauka społeczna (polityczna). Jej podstawowym celem jest wprowadzanie i zachowywanie pokoju.

• **Civis** - obywatel.

• **Civitas** - *est hominum multitudo, alicuius societatis vinculo colligata, quae virtute vera redditur beata.* Państwo - jest zgromadzeniem ludzi, połączonych jakimiś więzami społecznymi, które doprowadzają do szczęścia dzięki prawdziwej cnocie.

• **Clementia** - *est virtus humana, ideo directe ei opponitur crudelitas, non autem feritas, vel severitas sub bestialitate, sed virtuti heroicae, vel dono pietatis.* Łagodność - jest ludzką cnotą, dlatego przeciwstawia się jej wprost okrucieństwo, nie zaś srogość lub zwierzęca surowość, gdyż [im przeciwstawia się] cnota heroiczna lub dar pobożności.

• **Coactio** - *scilicet absoluta, id est, violentia et conditionata, id est, timor seu metus.* Gwałt - jest absolutny, czyli przymus oraz warunkowy, czyli bojaźń albo strach.

• **Cogitatio** - myślenie.

• **Cogitativa [vis]** - *potentia est ratio particularis, collativa intentionum individualium.* Władza osądu - nazywana rozumem szczegółowym, łącząca jednostkowe ujęcia.

• **Cognitio** - *rei duplex: scilicet rei et similitudinis (a re et ad rem).* Poznanie - rzeczy dokonuje się dwójako: a więc [samej] rzeczy i [jej] podobieństwa (od rzeczy i do rzeczy).

• **Cognitio confusa** - poznanie niewyraźne.

• **Cognitio determinata** - poznanie określone.

• **Cognitio distincta** - poznanie wyraźne.

• **Cognitio experientialis** - poznanie doświadczalne.

• **Cognitio indistincta** - poznanie nieokreślone.

• **Cognitio intellectiva** - poznanie intelektualne.

• **Cognitio sensitiva** - poznanie zmysłowe.

- **Cognitio sub confusione** - poznanie podlegające zmieszaniu.
- **Cognoscens** - poznający.
- **Cognoscibilis** - poznawalny.
- **Cognoscibilitas** - poznawalność.
- **Cognoscitivus** - poznawczy.
- **Collectivum** - *significat duo: scilicet multitudinem suppositorum et unitatem ordinis*. Społeczność - oznacza dwie rzeczy: mnogość podmiotów i uporządkowane zjednoczenie.
- **Comedere** - *est sumere cibum et potentiam naturalem sumentis, convertibilem in naturam*. Odżywianie się - jest braniem (spożywaniem) pokarmu oraz naturalną władzą (mocą) odżywiającego się, przekształcającą [pokarm] w naturę.
- **Commensuratio** - dostosowanie (współmierność, proporcja).
- **Commune** - *duplex: scilicet rem, et secundum kationem*. Wspólne - zachodzi dwojako: realnie i według rozumu (myślnie).
- **Communicatio** - *duplex: scilicet per modum naturae et per modum amoris*. Wzajemne udzielanie się sobie - zachodzi dwojako; mianowicie na sposób natury i na sposób miłości.
- **Communitas** - wspólnota.
- **Commutatio** - *duplex: scilicet naturalis, id est, rei ad rem, vel ad denarios, pertinens ad oeconomos vel politicos; alia propter lucrum pertinet ad negotiatores*. Zamiana - zachodzi dwojako: to jest w sposób naturalny, a więc rzeczy na rzecz, albo za pomocą pieniędzy, należąc [wtedy] do ekonomistów lub polityków; ta druga [gdy dokonywana jest] ze względu na zysk należy do handlowców (kupców).

- **Comparatio** - *operis ad opus, in bonitate vel malitia, fit tripliciter: scilicet secundum genus, finem et voluntatem*. Porównanie - dzielą do dzieła - pod względem dobra lub zła [moralnego] - dokonuje się trójako: czyli ze względu na rodzaj, cel oraz wolę.
- **Compassio** - *duplex: scilicet secundum passionem et secundum electionem. Secunda est in deo, angelis et beatis ad viatorem tantum, non autem prima*. Współczucie - [spotyka się] dwojako: mianowicie powodowane uczuciem oraz wyborem. Drugie znajduje się w bogu, aniołach i zbawionych (świętych) tylko [w stosunku] do ludzi na ziemi; nie ma zaś w nich pierwszego.
- **Complacentia** - patrz: *amor*.
- **Complectus** - zupełny.
- **Complexio** - złożenie.
- **Complexio corporis** - *non est forma substantialis sed accidentalis*. „Kompleksja” ciała - nie jest formą substancjalną, lecz przypadłościową. Jest to cecha organizmu, wynikająca z połączenia różnych jakości, charakterystycznych dla poszczególnych elementów ciała. K. Jest skutkiem połączenia tych elementów pod względem jakościowym i określa dzięki temu cechy właściwe dla danego organizmu, np. Ciepłotę ciała.
- **Compositio** - ukonstytuowanie. np. z aktu i możliwości, z materii i formy.
- **Compositio intellectus** - kompozycja tego, co poznane intelektualnie.
- **Compositio rei** - ukonstytuowanie rzeczy.
- **Comprehensio** - *proprie est attingere rem, secundum omnem modum per omnem rationem qua cognoscibilis est*. Pojmowanie - właściwie [rozumiane] jest dotknięciem rzeczywistości (d. Rzeczy) w każdy sposób [i] poprzez wszystkie powody, dzięki którym jest poznawalna.

• **Compunctio** - *duplex: scilicet de peccatis et invidiae. Prima est bona, secunda vero mala.* Żal - [spotykamy] dwojaki: a więc za grzechy i z zawiści. Pierwszy jest dobry, drugi zaś - zły.

• **Con** - d. współ. przedrostek łaciński używany dla opisania różnego typu relacji.

• **Conceptio** - *concipi est procedere generante, distinctum esse ab eo, et esse clausum intra terminos eius.* Poczucie (powszechny powód). - począć oznacza pochodzić od rodzącego, być różnym od niego i być zarazem zamkniętym w jego granicach. Terminu tego Tomasz używa w problematyce rozmnażania się zwierząt i ludzi, ale także w dziedzinie poznania.

• **Conceptus** - poczęty.

• **Conclusio** - wniosek.

• **Concordia** - *est consensus in iis ouae amico videntur, non tamen in speculativis, ouia in his, secundum philo-sophum, potest sine amicitiae, praeiudicio discordari.* Zgoda - jest porozumieniem tych, którzy mienią się przyjaciółmi, dokonującym się jednak nie we władzach poznawczych, gdyż to może - według filozofa - zachodzić bez przyjaźni, uprzedzając niezgodę.

• **Concretum** - patrz: *abstractum.*

• **Concupiscentia** - *est appetitus delectationis sensitivae in appetitu sensitivo. Et est tantum in concupiscibili.* Pożądliwość - jest pożądaniem przyjemności zmysłowej w pożądaniu zmysłowym. Znajduje się wyłącznie we władzy pożądliwej.

• **Concupiscibilis [vis]** - *est de bono secundum sensum absolute, sed irascibilis, ut est arduum.* Władza pożądliwa - odnosi się do dobra zmysłowego ujętego absolutnie, władza gniewliwa ☐ [odnosi się do tego dobra] ze względu na trud [towarzyszący jego osiągnięciu].

• **Concupiscibilitas** - patrz: *concupiscentia.* Końcówka „-bilitas” oznacza sytuację możliwościową.

• **Conditio** - warunek (położenie).

• **Conmtiones indiyiduales** - uwarunkowania jednostkowe.

• **Conditiones materiae** - uwarunkowanie materii.

• **Confessio** - wyznanie.

• **Conformitas** - *est idem quod similitudo ouam causat unitas oualitatis.* Zgodność - jest tym samym, co podobieństwo, które przyczynuje jedność jakości.

• **Confusio** - *duplex: scilicet bona et mala. Et est idem quod erubescencia.* Speszenie (zmieszanie) - może być dwojaki: dobre i złe. Jest tym samym co wstydlivość.

• **Coniunctio** - połączenie. Św. Tomasz stosuje ten termin na określenie relacji boga z człowiekiem oraz relacji małżeńskiej.

• *Connaturalis* - d. Wspólnaturalny (odpowiedni do tej natury).

• **Connaturalitas** - patrz: *amor.*

• **Conscientia** - *non est potentia, neć habitus, sed est actus, scilicet applicatio scientiae ab ea quae agimus.* Sumienie - nie jest władzą ani sprawnością, ale stanowi akt, mianowicie zastosowanie wiedzy do tego co robimy.

• **Consensus** - patrz: *concordia.*

• **Conseryare** - patrz: *recipere.*

• **Conseryatio in esse** - *est influentia univoci esse, prius influxi.* Zachowywanie w bytowaniu - jest wpływem jednoznacznego [aktu] istnienia, [już] wcześniej wprowadzonego [w byt].

• **Consideratio** - *est omnis operatio intellectus, vel processus rationis ex principiis pertigentibus ad contemplationem veritatis*

sicut meditatio. Consideratio - importat actus intellectus intrentis verita-tem et pertinet maxime ad iudicium. Rozważanie - jest całością działań intelektu lub ciągiem powodów z zasad doprowadzających do kontemplacji prawdy jako rozmyślania (medytacji). Rozważanie stanowi akt intelektu wnioskującego w prawdę i należy najbardziej do sądzienia.

- **Consigentia** - patrz: *contingentia*.
- **Consilium** - *est ipsa quaestio, quae vertitur inter consiliantes.* Rada - jest tym samym zagadnieniem (kwestią, problemem, pytaniem) „obracanym” pomiędzy radzącymi.
- **Consonantia** - d. Współbrzmienie (jednomyślność, zgoda, porozumienie).
- **Constantia** - *pertinet ad contingentiam.* Stałość - należy do (jest częścią) powściągliwości.
- **Consuetudo** - *habet vim naturae, maxime si sit a puero, et est quasi altera natura.* Przyzwyczajenie - ma siłę natury, najbardziej jeśli stanie się za młodu, jest wtedy jakby drugą naturą.
- **Contemplatio** - *est liber animi contuitus in res.* Kontemplacja - jest wolnym wnikiem ducha w rzecz.
- **Contentio** - patrz: *rlxa*.
- **Contingentia** - *est abstinentia ab omni delectatione venerea; est virtus.* Powściągliwość - jest powstrzymywaniem się od wszelkich przyjemności seksualnych; stanowi cnotę.
- **Continuum** - *dupliciter definitur scilicet formaliter et logico, per unitatem termini ad quem partes copu-latur, et materialiter a phisico, per divisibilitatem in infinitum.* Ciągłość - definiuje się dwojako, mianowicie formalnie i logicznie, [1] przez jedność kresu, do którego dołączają się części oraz [2] materialnie w fizyce, przez dzielenie w nieskończoność.

- **Contradictio** - sprzeczność.
- **Contrarium** - przeciwieństwo.
- **Contritio** - *est actus virtutis, sive poenitentiae.* Skrucha - jest aktem cnoty, mianowicie pokuty.
- **Contumelia** - *est dicere id quod est contra honorem alicuius in notitiam eius et aliorum, quod fit principi- paliter per verba, secundo per alia. C. Est contra honorem et palam, sed detractio contra famam et occulte, susurratio vero contra amicitiam, derisio autem erubescere facit.* Zniewaga - jest mówieniem tego, co narusza czyjś honor za wiedzą jego i innych, co dokonuje się głównie przez słowa, następnie zaś i w innych formach. Z. Jest przeciw czci i [uczyniona] jawnie, a oszczerstwo jest przeciwko dobremu imieniu i [czynione] w ukryciu, [niezycliwe] podszepty (szemrania) są przeciwko przyjaźni, szydzenie (wyśmiewanie) zaś wywołuje zawstydenie.
- **Conyentia** - *dupeex: scilicet secundum proprieta-tem naturae et secundum proportionem potentiae ad actum. Secunda est corporis ad animam, non autem prima.* Odpowiedniość - jest dwojaka: a więc według właściwości natury oraz według proporcjonalności możliwości do aktu. Druga [wymieniona] dotyczy duszy w stosunku do ciała, pierwsza zaś nie.
- **Conyersio** - patrz: *aversio*.
- **Conyersio in deum** - *triplex: scilicet per gloriam, meritum, et praeparationem, quae requirit triplicem gratiam, scilicet consummatam, habitualem et operationem dei.* Nawrócenie do boga - [dokonuje się] trojako: mianowicie przez chwałę, zasługę oraz przygotowanie, które wymaga potrójnej łaski, mianowicie dokonanej, habitualnej oraz działania bożego.
- **Corporalia** - [f rzeczy] cielesne.
- **Corpus** - ciało.

- **Correctio fraterna** - *est actus charitatis, coactiva vero est actus iustitiae*. Braterskie upomnienie - jest aktem [miłości] „caritas”, natomiast przymuszające (karzące) jest aktem sprawiedliwości.
- **Corruptibile et incorruptibile** - *sunt praedicata essentialia*. Zniszczalne i niezniszczalne - są orzecznikami istotowymi.
- **Corruptio** - patrz: *generatio*.
- **Creatio** - *actio dei; primo terminator ad esse, sed naturam ex consequenti; actio autem creaturae, scilicet generatio, e converso*. Stwarzanie - działanie boga; po pierwsze spełnia się w istnieniu, lecz [stwarzanie] dotyczące natury stanowi jego konsekwencję. Natomiast działanie stworzenia, czyli rodzenie, zachodzi odwrotnie.
- **Credere** - *est proprius et interior actus fidei*. Wierzyć - jest właściwym i wewnętrznym aktem wiary.
- **Crudelitas** - patrz: *immisericordia*.
- **Cupiditas** - *duplex: scilicet mortalis et venialis. Prima ponit finem in creatura, non autem secunda, sed est cum charitate*. Żądza - spotykamy dwojaką: śmiertelną i powszednią. Pierwsza uzyskuje kres w stworzeniach, ale nie druga, która towarzyszy miłości „caritas”.
- **Curiositas** - *est vitium circa cognitionem intellectus et sensuum ad peccandum, et circa inspectionem ludorum et mulierum ad concupiscendum et spectaculorum*. Ciekawość - jest wadą związaną z poznaniem intelektualnym i zmysłowym w celu grzeszenia, a wiążącą się z oglądaniem widowisk i kobiet w celu zaspokajania pożądaności i próżnej ciekawości. Patrz: *verbositas; Studium*.



- **Data naturalia** - naturalne dane.
- **Debitum** - *importat ordinem exigentiae, vel necessitatem alicuius ad quod ordinatur*. Powinność - wnosi ład wymagań lub konieczność czegoś, do czego jest przyporządkowana.
- **Defectus** - *duplex contingit: scilicet error ex falsitate principiorum, et error electionis, ex impetu passionis*. Błąd - zachodzi dwojako: mianowicie jako błąd [pochodzący] z fałszywych zasad (pryncypiów) oraz jako błąd wyboru z powodu wzburzenia uczuć.
- **Defectus** - *sumitur dupliciter: scilicet private et negative. Secundus est in omni creatura, primus autem non est in angelis*. Brak - przyjmuje się dwojaki: z powodu braku i przez zaprzeczenie. Drugi zachodzi tylko w stworzeniach, pierwszy zaś nie dotyczy aniołów.
- **Deficiens** - niedociągający [do jakiejś miary], (niedomagający, czegoś mu brakuje).
- **Definitio** - *dicitur terminus, quia rem totaliter includit, nihil rei est extra cui non conveniat, nec alioid est intra cui conveniat*. Definicja - nazywa się tak określenie [po łac. Synonim wyrazów: kres, granica, ograniczenie] ponieważ zamyka [w sobie] rzecz zupełnie; wchodzi w jej zakres wszystko, co znajduje się wewnątrz rzeczy, a nie wchodzi w jej zakres nic, co znajduje się na zewnątrz rzeczy.
- **Deitas** - *dicitur a deo per se et essentialiter, sed divinitas a divino, scilicet participative*. Bóstwo - pochodzi od boga przez się i istotowo, lecz boskość od tego, co boskie - przez uczestnictwo.
- **Delectatio** - *est motus in appetitu animali, consequens apprehensionem boni naturalis, praesentis sensum*. Przyjemność - jest poruszeniem w pożądaniu zwierzęcym (zmysłowym), następującym w wyniku ujęcia dobra naturalnego, obecnego w zmysłach.

- **Demonstratio deductionis** - dowodzenie dedukcyjne.
- **Demonstratio** - *duplex: scilicet propter quid, id est, per causam, et signi, id est, per effectum*. Dowodzenie - dokonuje się dwójako: a więc ze względu na to, co istnieje, czyli [przez] przyczynę oraz przez znak, to jest przez skutek.
- **Demonstratio deductionis** - dowodzenie dedukcyjne.
- **Denominatio** - nazywanie.
- **Dependere** - *scientia nostra dependet a scibili et none converso. Sed in deo est e converso*. Zależć - nasza wiedza zależy od rzeczy poznawalnych, nie zaś na odwrót. Lecz w bogu jest odwrotnie.
- **Derisio** - patrz: *contumelia*.
- **Desiderium** - *est motus appetitus in amabile et inchoatio amoris*. Pragnienie - jest poruszeniem pożądania w zdolnym do miłości i [stanowi] zapoczątkowanie miłości.
- **Desperatio** - *non importat solam privationem spei, sed recessum a re desiderata, propter impossibilitatem aestimativam*. Rozpacz - nie polega jedynie na samym tylko braku nadziei, lecz na oddalaniu się od upragnionej rzeczy ze względu na niemożliwość [jej osiągnięcia] w ocenie władzy osądu.
- **Determinatio** - *rerum creatarum fit tripliciter: scilicet per additionem differentiae, vel accidentis, vel per receptionem in alio*. Ograniczenie (określenie) - rzeczy stworzonej dokonuje się na trzy sposoby: to jest przez dodanie różnicy lub przypadłości, albo przez przyjęcie w [czymś] innym.
- **Detractio** - patrz: *contumelia*. *Deus - est per se ipsum esse subsistens. Dei non est demonstratio, nisi per effectum*. Bóg - jest samym przez się istnieniem samoistnym. Boga nie można udowodnić inaczej jak tylko przez skutek.

- **Deyotio** - est principalis actus religionis virtutis. Pobożność - jest głównym aktem cnoty religijności.
- **Dextrum et sinistrum** - *aliae differentiae situs, sunt in inanimatis quoad nos tantum, in animatis vero sunt secundum se*. Prawe i lewe - obydwie są różnicami miejsca; w nieożywionych są tylko względem nas, w ożywionych zaś są według siebie.
- **Dialectica** - *scientia et tantum una in speculabilis, demonstrativae vero sunt plures. D. Ut docens est vere scientia demonstrativa, non autem ut est utens. Similiter et sophistica*. Dialektyka - wiedza i tylko ona jedna odnosi się do tego, co podlega rozważaniu, przesłanki zaś są różne. D. W nauczaniu jest wiedzą służącą dowodzeniu, nigdy zaś w używaniu, podobnie jak sofistyka.
- **Dicere** - *proprle importat principaliter respectum ad verbum, secundario autem ad rem intellectam. D. Importat habitudinem intelligentis ad verbum conceptum nihil enim est dicere quam proferre verbum*. Mówić - właściwie [rozumiane] wnosi głównie odniesienie do słowa, wtórnie [zaś] do rzeczy rozumianej. Mowa jest odniesieniem poznającego intelektualnie do słowa poczętego [w intelekcie możliwościowym]. Nie jest niczym innym, jak wypowiedaniem słowa,
- **Dictatura** - *est dignitas maior potestate et imperio, consulatu et tempore excellentior*. Dyktatura - jest godnością większą niż władza wojskowa i cywilna, znako-mitszą niż urząd konsula i szacowny wiek. Sw. Tomasz myśli tu o instytucji dyktatora w republikańskim rzymie.
- **Differens** - różniący się (różny).
- **Differentia** - *est nobilior genere sicut determinatum indeterminato est proprium communi, non autem sicut alia natura*. Różnica - jest szlachetniejsza w rodzaju jako określenie nieokreślonego jest własnością tego, co powszechne nie [zaś] jako inna natura.

- **Differentia rationis** - różnica myślna (d. Rozumowa).
- **Differentia realis** - różnica realna.
- **Differentia specifica** - różnica gatunkowa.
- **Differunt genere** - różnią się rodzajowo.
- **Differunt numero** - różnią się liczbowo.
- **Differunt ratione** - różnią się myślnie (d. Rozumowo).
- **Differunt re** - różnią się realnie d. Rzeczowo.
- **Differunt specie** - różnią się gatunkowo.
- **Difficile** - *est id quod transcedit potentiam, secundum naturam, vel propter impedimentum.* Trudne - jest tym, co przewyższa władzę zgodnie z naturą lub ze względu na przeszkodę [w stosunku do władzy],
- **Difficilium** - coś trudnego.
- **Difficultas** - trudność.
- **Diffidentia** - *est motus irascibilis in aestimatum super-rare facultatem. Sed in bonum est desperatio, in malum autem est timor.* Nieufność [d. Brak nadziei] - jest poruszeniem władzy gniewliwej w mniemaniu o przewyższaniu [naszych] możliwości przez [piętrzące się przed nami trudności]. Lecz [to samo] w odniesieniu do dobra jest rozpaczą, a [w odniesieniu] do zła stanowi bojaźń.
- **Dignitas** - *significat bonitatem alicuius Propter Seipsum.* Godność - oznacza czyjaś dobroć posiadaną ze względu na samego siebie.
- **Dilectio** - patrz: *amor*.
- **Dimensio** - wymiarzenie (wymiar).
- **Disciplina** - *est pars potentialis iustitiae contenta sub humanitate.* Karność – część

potencjalna sprawiedliwości związana z człowieczeństwem.

- **Discordia** - *importat disgregationem ouedam voluntatum in diuersa.* Niezgoda - polega na rozdzieleniu jakiś postanowień, na [sobie] przeciwne.
- **Discretio** - *pertinet ad prudentiam et est genitrix, custos et moderatrix virtutum.* Dyskrecja (umiejętność rozróżniania, trafnego rozeznania) - należy do roztropności i jest matką, strażniczką oraz przewodniczką cnót.
- **Dispensatio** - *est communis iuris relaxatio. Importat commensuratum distributionem, vel applicationem alicuius communis ad singula.* Dyspensacja (d. Rozdzielanie) - jest złagodzeniem wspólnego prawa. Wprowadza proporcjonalny podział lub przyznanie (oddanie) czegoś wspólnego pojedynczym [podmiotom],
- **Disponere** - przystosować (rozporządzać, rozmieścić, uporządkować, zaplanować).
- **Dispositio** - *nihil aliud est, nisi habitus imperfectus.* Dyspozycja - jest niedoskonałą sprawnością.
- **Disputatio** - *est actus syllogisticus unius ad alterum, ad propositum ostendendum.* Dyskusja - jest aktem sylogistycznym jednego do drugiego, w celu przedstawienia przesłanki.
- **Dissimilitudo** - niepodobieństwo.
- **Distinctio** - *duplex: scilicet formalis, id est, specifica, et materialis, id est, numeralis.* Podział (wyróżnienie, wydzielenie) - [zachodzi] dwojako: a więc formalny, to jest gatunkowy oraz materialny, to jest numeryczny.
- **Distinctio secundum kationem** - różnica pomyślana.
- **Distinctio secundum rem** - różnica realna.
- **Diuersitas** - patrz: *pluritas*
- **Dividere** - dzielić.

- **Dmsibius** - podzielny.
- **Dlvisio** - *duplex: scilicet secundum ouantitatem et secundum formam. Prima est posterior uno, secunda vero prior. Ideo definit unitatem.* Podział - jest dwojaki: a więc według ilości i według formy. Pierwszy jest późniejszy od jedności, drugi zaś [jest od niej] wcześniejszy. Dlatego definiuje jedność.
- **Docere** - *est actus vitae activae, ouoad actum exteriorem et interiorem, ut dirigit ad opus; sed est actus contemplativae, secundum actum interiorem absolute. Docere est actus charitatis et misericordiae.* Nauczać - jest działaniem [należącym do] życia czynnego, w odniesieniu do czynności zewnętrznych i wewnętrznych, jako że skierowuje do dzieła (czynu); stanowi też działanie życia kontemplacyjnego, jako akt bezwzględnie wewnętrzny. Nauczanie jest aktem miłości (caritas) i miłosierdzia.
- **Docilitas** - *est aptitudo bene acouirendi rectam opinionem, ab alio, sicut solertia a seipso.* Pojętność jest zdolnością dobrego uzyskiwania słusznych zdań od kogoś innego; zręczność, (przebiegłość, spryt) - od siebie samego.
- **Dolabrum** - *non est causa rei artificiatuae per virtutem propriam, sed per virtutem artificis a quo movetur, et eam ouodammo participiat.* Narzędzie - nie jest przyczyną rzeczy tworzonej przez właściwą cnotę (moc, siłę), lecz przez cnotę (moc, siłę) budującego, przez którego [narzędzie] jest poruszane i w niej w jakiś sposób uczestniczy. Określając istotę narzędzia tomasz zwraca uwagę na szersze zagadnienie: mianowicie funkcjonowanie wszelkich wytworów, których istotą jest zawsze pomysł twórcy lub użytkownika.
- **Dolor** - *est passio animae in appetitu sensitivae, vel intellectivo.* Ból - jest uczuciem duszy w pożądaniu zmysłowym lub intelektualnym. Prof. M. Gogacz proponuje odróżnienie bólu, który jest zawsze zmysłowy, od cierpienia, które jest bólem przeniesionym

na poziom duszy. Ból zatem doznawany w woli można określić jako cierpienie.

- **Dulcedo** - *proprie est corporalibus: scilicet sapor reficiens, quietans et delectans gustum; sed meta-forice ut dulcedo animi est etiam in spiritualibus.* Słodycz - właściwa jest w rzeczach cielesnych: mianowicie przysmak ożywiający, zaspokajający i sprawiający zmysłom przyjemność; lecz przenośnie [traktowana jest] jako słodycz duszy i [wobec tego] odnosi się także do rzeczy duchowych.
- **Dulia** - *est honor et seryitus debita creaturae.* Dulia - cześć i służba należna stworzeniu [świętym pańskim].
- **Duratio** - *convenit rei solum in ouantum est actu, et ouamdiu est actu.* Trwanie - przysługuje tylko rzeczy, o ile jest w akcji oraz tak długo, jak jest w akcji.



- **Ebrietas** - *dicitur dupliciter: scilicet defectus rationis ex nimio potu vini et actus excusans eum. Secunda est peccatum, non autem prima.* Pijaństwo - określane jest dwojako: a więc jako uszkodzenie rozumności z [powodu] wypicia nadmiernej ilości wina oraz akt usprawiedliwiający je. Drugi jest grzechem, pierwszy zaś nie. P. Jest wadą sprzeciwiającą się umiarkowaniu, której materię stanowią napoje alkoholowe
- **Ecclesia** - *dicitur dupliciter: scilicet corpus christi misticum tantum, et corpus cum capitale scilicet christo. Prima tantum modo dicitur sponsa. Ideo christus non dicitur membrum sponsae, sed caput, licet dicatur membrum ecclesiae secundo modo, sed improprie.* Kościół - określa się [go] dwojako: mianowicie jako tylko mistyczne ciało chrystusa oraz [jako] ciało, którego głową jest oczywiście chrystus. Tylko w pierwszym

sposobie określania [można nazwać kościół] oblubienicą. Dlatego chrystusa nie nazywa się członkiem oblubienicy, lecz głową, chociaż nazywa się [go] członkiem kościoła w drugim sposobie [określania], lecz nie jest to właściwe.

- **Educatio** - kształcenie.

- **Educi de potentia** - *est fieri in actu quod prius erat in potentia, et dependet a materia, et fit per agens naturale*. Przechodzenie z możliwości - jest stawaniem się w akcie, który był wcześniej w możliwości, a zależy od materii, i dokonuje się przez naturalnego działającego.

- **Effectus** - *omnis repraesentat aeoualiter causam suam*. Skutek - wszelki [skutek] odpowiednio reprezentuje swoją przyczynę.

- **Efficiens** - sprawiający (działający). Patrz: *causa efficiens*.

- **Electio** - *importat firmam inhaesionem, et pertinet determinate ad unam potentiam scilicet ad voluntatem cuius est actus*. Wybór - powoduje mocne przyłgnięcie oraz ogranicza się do jednej [tylko] władzy, to znaczy do woli, której jest aktem.

- **Eleemosyna** - *est opus, in quo datur aliquid indigenti, ex compassione, propter deum; est proprie actus Misericordiae*. Jałmużna - jest działaniem polegającym na daniu czegoś biednemu z powodu współczucia ze względu na boga; jest właściwym aktem miłosierdzia.

- **Elementa** - *habent formas determinatas, ratione quarum sunt de perfectione universi, sicut et corpora mixta*. Elementy (atomy) - mają formy określone, których powód pochodzi z powszechnej doskonałości, tak jak i zmieszane ciała.

- **Emanatio** - emanacja. Termin charakterystyczny dla neoplatonizmu; występuje też w neoplatońskich wątkach filozofii chrześcijańskiej i arabskiej. W tekstach łacińskich jego synonimem bywa „processio”. Patrz: processio.

- **Embryo** - embrion.

- **Emptio** - patrz: *venditio*.

- **Energia** - *dicitur interior actio*. Energia - nazywa się tak działanie wewnętrzne.

- **Ens** - *dicitur dupliciter: scilicet ens simpliciter, id est, substantia, et ens secundum quid, id est, accidens*. Byt - określa się dwojako, mianowicie byt wprost, to jest substancja oraz byt ze względu na coś, to jest przypadłość.

- **Enuntiatio** - ujawnienie (zeznanie).

- **Epikia** - patrz: *eugnomosyna*.

- **Error** - *intellectus errat circa prima principia, in speculativis et practicis, ut sunt virtute in conclusionibus, per malam ratiocinationem, non autem secundum se*. Błąd - intelekt popełnia błędy w związku z pierwszymi zasadami, tak spekulatywnymi jak i praktycznymi, w taki sposób, że [błędy] tkwią we wnioskach z powodu złego rozumowania, nie zaś w samych [pierwszych zasadach],

- **Erubescencia** - *est timor de turpi fiendo; sed verecundia est timor de turpi facto*. Wstydlivość - jest bojaźnią przed przyszłą brzydotą; lecz wstyd jest bojaźnią wobec brzydoty dokonanej.

- **Esse** - *dicitur tripliciter: scilicet essentia, actus essentiae, et esse quod significat veritatem propositionis, quod formaliter est in anima, sed est in refundamentaliter*. Bytowanie (istnienie) - orzeka się na trzy sposoby, a więc jako istota, akt istoty oraz bytowanie, które oznacza prawdę przesłanki, która formalnie znajduje się w duszy, ale faktycznie znajduje się w rzeczy. Termin „esse” oznacza zazwyczaj bytowanie, lecz gdy występuje w sąsiedztwie terminów „byt” – „ens”, „istota” – „essentia” oznacza istnienie. „ipsum esse” - to akt istnienia, będący aktem każdego realnego bytu. „ipsum esse subsistens” oznacza boga, jako samoistny akt istnienia.

- **Esse acceptum** - bytowanie poznane.
- **Esse participatum** - bytowanie (istnienie) partycypujące.
- **Esse receptum** - bytowanie (istnienie) przyjęte.
- **Essentia** - *est illud, quod significatur per definitionem*. Istota - jest tym, co oznacza się przez definicję. Definicję bowiem stanowi wskazanie na podobieństwo rodzajowe i różnicę gatunkową. Podstawą sformułowania pierwszego z wymienionych pojęć jest w bycie materia; podstawą sformułowania drugiego z nich jest forma. Istotę stanowi więc w bycie forma i materia. Definicja więc obejmuje tylko „entia quod”, czyli te pryncypia, które decydują o tym, czym byt jest. Istnienie zatem nie wchodzi w zakres definicji. Dodać trzeba, że tomaszowi w tym haśle chodzi o istotę „quidditas”, a więc istotę w jej elementach koniecznych z punktu widzenia jej treści. Istotą „pełną”, a więc realną jest „subsystencja”.
- **Ethica** - *scientia moralis*. Etyka - nauka o moralności. Należy do filozofii.
- **Ethos** - *in graeco scriptum per litteram longam, significat morem, id est, inclinationem. Sed scriptum per breuem, significat morem, id est, consuetudinem*. Etos - pisany po grecku długą literą oznacza moralność, to jest skłonność, lecz pisany krótką literą, oznacza obyczaj, to jest przyzwyczajenie. Tomasz uzasadnia pochodzenie wyrazu „etyka” i uczynienie z niej filozoficznej nauki o moralności. W dzisiejszym nazewnictwie polskim sprawa ma się dokładnie odwrotnie: etyka jest filozoficzną nauką o normach moralnych. „etos” wiąże się z obyczajami i etologia, nazywana niekiedy nawet etyką opisową, stanowi zazwyczaj socjologiczną naukę o ludzkich obyczajach.
- **Etymologia** - *attenditur secundum illud a quo imponitur nomen, significatio vero, secundum illud, ad quod significandum, nomen*

imponitur. Etymologia - odnosi się do tego, od czego nadaje się nazwę, oznaczanie zaś [odnosi się] do tego, do oznaczania czego nadaje się nazwę.

- **Eubulia** - *est virtus specialis bene consiliativa*. Zaradność - jest cnotą dobrego radzenia.
- **Eugnomosyna** - *est idem quod epikia, scilicet voluntaria iustificatio*. Prawość (wrozumiałość, słuszność, praworządność) - jest tym samym, co epikea, a więc dobrowolnym usprawiedliwieniem kogoś.
- **Eupsychia** - *est virtus specialis, scilicet constantia, et est pars potentialis fortitudinis*. Eupsychia - jest osobną cnotą, czyli stałością i stanowi część potencjalną męstwa.
- **Eusebia** - *est idem quod religio*. Eusebia - jest tym samym, co religijność.
- **Eustochia** - *est pars prudentiae bene coniectansomnia, sicut sorteria medium*. Eustochia - jest częścią roztropności dobrze wszystko przewidującą, tak jak wybieranie [złotego] środka.
- **Eutrapelia** - *est virtus circa ludos, et pars modestiae*. Eutrapelia - jest cnotą związaną z zabawami i stanowi część skromności. Ta, z kolei, należy do cnoty kardynalnej umiarkowania.
- **Excandescencia** - *magis pertinere videtur ad primam speciem irae, scilicet fel, quae perficitur secundum velocitatem irae, quam ad tertiam speciem, scilicet furorem*. Porywczność (popędliwość, zapalczliwość) - bardziej wydaje się należeć do pierwszej postaci gniewu, czyli złościwości, która wzmacnia się według szybkości gniewu, niż do trzeciej postaci, czyli szału.
- **Excessus mentis** - *causatur ex amore boni, et timore mali eodem modo*. Zapal umysłowy - przy czy nów any jest w taki sam sposób miłością dobra i bojaźnią zła.
- **Excogitatio** - wymyślanie.

- **Exemplar** - przykład.
- **Exercitum** - ćwiczenie.
- **Existentia** - d. Znajdować się wśród [rzeczy]. Nie powinno się w tekstach akwinaty oddawać tego terminu jako „istnienie”, gdyż istnienie jest tu czymś jasno określonym, mianowicie aktem bytu. Od xvii w. Niektórzy autorzy rozumieją „egzystencję” jako istnienie, lecz wyraźnie sytuują je w perspektywie neoplatońskiej, gdzie istnienie oznacza „być wśród”, „znajdować się tu i teraz”.
- **Experientia** - doświadczenie (próba).
- **Exspectare** - *dicit protensionem appetitus in alioid.* Oczekiwanie - wyraża rozciągnięcie pożądania w czymś.
- **Extasis** - *est fieri exstra se, secundum cognitionem, vel secundum appetitum.* Ekstaza - jest stawaniem na zewnątrz siebie, [dokonuje się] na sposób poznania lub na sposób pożądania.



- **Facere** - czynić.
- **Facilitas** - *dicitur dupliciter: scilicet per remotionem impedimenti, et per appositionem adiutori.* Łatwość - określa się dwójako: mianowicie przez usunięcie przeszkody oraz przez posiadanie pomocy.
- **Factibilia** - *dicuntur, quae procedunt ab agente in exteriorem materiam.* Rzeczy uczynione (wytwory) - nazywa się tak te [przedmioty], które pochodzą od działającego w materii zewnętrznej.
- **Facultas** - *est potestas, qua aliquid habetur ad nutum.* Zdolność - jest mocą, którą można czegoś dokonać.

- **Fallere** - *contingit dupliciter: scilicet occultando veritatem, dicto, vel facto, vel significando falsitatem.* Oszukać (wprowadzić w błąd) - można dwójako: a więc ukrywając prawdę słowem lub czynem, albo mówiąc nieprawdę.
- **Falsitas** - *consistit in aeoualitate rei et intellectus.* Fałsz - stanowi [go] nieodpowiedniość rzeczy i [naszego] rozumienia. Patrz: *veritas.*
- **Fama** - sława (dobre imię). Patrz: *contumelia.*
- **Fames** - *est concupiscentia caldi et sicci, id est, cibi.* Głód - jest pożądlivością ciepłego i suchego, to jest pokarmu.
- **Familiaritas** - *excedit amicitiam in multis.* Familiarność (zażyłość, poufałość) - d. Przekracza przyjaźń w wielu. Jest płytką przyjaźnią odniesioną do zbyt wielu osób.
- **Fas** - *proprie est lex divina.* Przykazanie - właściwie [rozumiane] jest prawem bożym.
- **Fascinatio** - *est infectio ab oculis infectis, propter malitiam animae, vel ex dei permissione, vel cooperante fato occulto vel daemone.* Zaczarowanie (zauroczenie) - są zarażeniem [pochodzącym] od zarażonych oczu, ze względu na złość duszy lub z bożego dopuszczenia, albo [z powodu] współdziałania z zaklęciami okultystycznymi lub demonem.
- **Fatum** - *proprie est dispositio siderum, qua quis est conceptus, vel natus. Sed improprie est providentia dei.* Fatum (los) - właściwie [rozumiane] jest przystosowaniem do konstelacji gwiazdnych, [w chwili] gdy ktoś jest poczynany lub urodzony. Lecz niewłaściwie [rozumiane] jest opatrnością bożą.
- **Fel** - patrz: *excaescentia.*
- **Felicitas** - *contemplativa est actus sapientiae acouisitae. Sed felicitas civilis est actus prudentiae.* Szczęście - kontemplacyjne jest

aktem mądrości nabytej. Lecz szczęście społeczne jest aktem roztropności.

- **Felicitas civilis** - patrz: *felicitas*.
- **Felicitas contemplativa** - patrz: *felicitas*.
- **Fervor** - *voluntatis non est virtuosus, si non sit ratione ordinatus. Et ideo si aliovis ex feryore animi praeoccupet debltum tempus, non erit laudandus*. Namietność - woli nie jest cnotliwa, jeśli nie jest uporządkowana przez rozum. I dlatego jeśli ktoś z namietności duszy wyprzedzi właściwy czas - nie będzie pochwalony. Uczucia i emocje, gdy włączają się w działania intelektu i woli - spełniają pozytywną moralnie rolę, gdy natomiast ktoś działa pod wpływem uczuć i emocji, np. Podejmując jakieś działanie wcześniej niż należy, wtedy porządek moralny, wyznaczony przez rozumność natury ludzkiej, zostaje naruszony.
- **Fidelitas** - *tria sunt experimenta: scilicet novitas, prosperitas, et adversitas*. Wierność - trzy są [jej] próby: mianowicie nowość, powodzenie i przeciwność.
- **Fides** - *importat assensum intellectus ex electione, ad illud quod creditur, cum certitudine*. Wiara (ufność) - stanowi [ją] zgodą intelektu na to, co wybrane (d. Z wyboru), w co wierzymy, gdy uznajemy za pewne (d. Z pewnością).
- **Fiducia** - *dicitur a fide, et est spes futuri auxilii, concepta ex dictis aliorum, vel ex his quae sunt in se vel in alio*. Ufność - nazwa pochodzi od wiary (fides) i stanowi ją nadzieja przyszłej pomocy, zrodzona z uczynionej przez kogoś obietnicy albo [wynikająca] z tych [własności], które ma się w sobie lub w innych.
- **Flem** - *dicitur dupliciter: scilicet terminatio motus et ipse motus. Primo modo, fieri et factum esse sunt simul. Neć differunt nisi secundum rationem, sed secundum modum differunt realiter*. Stawać się - mówi się dwojako: a więc ukończenie ruchu i sam ruch.

W pierwszy sposób stawać się i być uczynionym [zachodzi] zarazem. Różni się to tylko rozumowo, lecz według drugiego różnią się realnie.

- **Figura** - *dicitur tripliciter: scilicet oualitas resul-tans ex terminatione ouantitatibus, imago et omne signum*. Podobieństwo (symbol) - określane jest trojako: a więc jako [1] jakość wynikająca z uformowania się [różnych] ilości, [2] podobieństwo i [3] każdy znak.
- **Finis** - *cuiuslibet rei est bonum; f. Dicitur dupliciter: scilicet propter quod aliquid est, et terminus rei*. Cel - każdej rzeczy jest dobrem; cel określa się dwojako: mianowicie ze względu na to, czym coś jest oraz jako kres rzeczy.
- **Firmitas** - *est virtus faciens permanentiam in opere, sed constantia in proposito*. Moc (siła) - jest cnotą sprawiającą wytrwałość w działaniu, a stałość w postanowieniach (zamiarach).
- **Forma** - *substantialis et accidentalis, sunt actus, et faciunt aliouid in actu*. Forma - [zarówno] substancjalna jak i przypadłościowa są aktami i czynią coś [czymś] aktualnym. Forma jest aktem decydującym o tym, czym byt jest.
- **Forma accidentalis** - forma przypadłościowa.
- **Forma materialis** - forma materialna.
- **Forma substantialis** - forma substancjalna.
- **Formaliter** - zgodnie z formą (formalnie).
- **Fornicatio** - nierząd.
- **Fortitudo** - *duplex: scilicet corporalis et mentalis. Prima est pars virtutis, secunda vero est virtus*. Męstwo - [jest] dwojakiem: a więc cielesne i umysłowe. Pierwsze jest częścią cnoty, drugie zaś jest cnotą.

• **Fortuna** - *est causa per accidens, ut in paucioribus, praeter intentionem*. Powodzenie - jest przyczyną przypadłościową [działającą] czasami poza zamierzeniem.

• **Fructus** - owoc. Termin używany w odniesieniu do Chrystusa.

• **Fruitio** - *pertinere videtur ad amorem vel delectationem*. Rozkosz [d. Używanie dobra] - wydaje się należeć do miłości lub przyjemności.

• **Furor** - *est ira accensa, non differens re ab ira, sed secundum magis et minus*. Szal - jest rozpalonym gniewem, realnie nie różni się od gniewu, lecz według „więcej” i „mniej”.

• **Furtom** - *est occulta acceptio rei alienae*. Kradzież - jest ukrytym przyjęciem rzeczy cudzej.

• **Futura contingentia** - *ordinabilia per hominem ad finem humanae vitae, proprie pertinent ad prudentiam, non autem necessaria, nec praeterita, nec praesentia*. Przyszłe [rzeczy] przygodne - dają się porządkować człowiekowi w stosunku do celu ludzkiego życia, należąc właściwie do roztropności nie są natomiast konieczne, przeszłe lub teraźniejsze.

• **Futurum et praeteritum** - *non sunt in deo, quia ovid-ovid est in eo, totum est in praesenti aeternitatis. Sed significantur in eo per verbum et per respectum ad nos tantum*. [rzeczy] przyszłe i przeszłe - nie są w bogu, ponieważ cokolwiek jest w nim, całe jest w wiecznej teraźniejszości. Lecz oznacza się [przyszłość i przeszłość] w nim przez słowa i przez wzgląd jedynie na nas.



• **Gaudium** - *non est virtus, sed est actus charitatis, posterior dilectione*. Radość - nie

jest cnotą, lecz aktem miłości, następstwem umiłowania [kogoś].

• **Generale** - *triplex: scilicet per praedicationem, ut genus; per causam, ut amor; et quod est a multis causis, ut ira*. Główne - [coś jest] trojako: a więc przez orzekanie, jak rodzaj; przez przyczynę, jak miłość; a także przez to, co ma wiele przyczyn, jak gniew.

• **Generatio activa** - rodzenie czynne (przypisywane ojcu).

• **Generatio et corruptio** - *duplex: scilicet de contrario in contrarium, et creatio, et annihilatio*. Rodzenie i ginienie - [rozumiane jest] dwojako: a więc [jako przechodzenie] z czegoś przeciwnego w coś przeciwnego oraz jako stwarzanie i zniszczenie.

• **Generatio passiva** - rodzenie bierne (przypisywane matce).

• **Generativa potentia** - *est activa. Et est in patre perfecte, in matre vero imperfecte*. Władza rodzenia - jest [władzą] czynną. Znajduje się doskonale w ojcu a niedoskonale w matce.

• **Gentiles** - *possunt cognoscere deum, unum, simpliciter, aeternum*. Poganie - mogą poznać boga jedyne, prostego i wiecznego.

• **Genus** - *respectu singularium, est ut formale, sed respectu speciei, est ut materiale*. Rodzaj - ze względu na jednostkowość, jest jak coś formalnego, lecz ze względu na gatunek, jest jak coś materialnego.

• **Genus logicum** - rodzaj logiczny.

• **Genus naturale** - rodzaj naturalny.

• **Gloria** - *est clara notitia cum laude*. Chwała - jest jasnym poznaniem [połączonym] z uwielbieniem.

• **Gnome** - *importat quamdam perspicacitatem iudici. Et est virtus bene iudicativa de agendis secundum ipsam rationem naturalem, in his*

ouibus deficit lex communis. Gnozę (rozsądek) - powoduje pewną przenikliwość (bystrość) sądu. Jest cnotą słusznego sądenia (oceniaia) działań według samego naturalnego rozumu, [w wypadkach, w] których brakuje prawa powszechnego, patrz: *synesis*.

- **Gradus** - *dicitur dupliciter diversificatur, scilicet in eodem statu vel conditione et in diversis.* Stopień - mówi się, że jest podwójnie zróżnicowany: mianowicie w tym samym stanie lub warunkach oraz w różnym.

- **Gratia** - *est potentia oboedientialis.* Łaska - jest możliwością posłuszeństwa [bogiu].

- **Gratiarum** - *actio respicit gratiam dantis.* Podziękowanie - działanie zwrócone do udzielającego [nam jakiejś] łaski.

- **Gratificatio** - *id est, gratiarum actio facta deo; est actus religionis.* Dziękczynienie - to jest składanie podziękowań bogu; stanowi akt [cnoty] religijności.

- **Gratitudo** - *est virtus specialis, reddens gratiam benefactori.* Wdzięczność - jest osobną cnotą - [jej aktem jest] składanie podziękowania [naszemu] dobroczyńcy (dobrodziejowi).

- **Grave vel leve** - *habent in se principium activum et formale sui motus.* Ciężkie lub lekkie - mają w swej istocie czynne pryncypium formalne swojego ruchu. Tomasz nawiązuje tu do arystotelesowskiej fizyki, w której każde ciało zmierza do swego miejsca naturalnego - ciężkie ku środkowi ziemi, lekkie - ku górze.

- **Gubernare** - *est rem ab debito finem convenienter perducere. G. Est executio providentiae.* Rządzenie - polega na odpowiednim doprowadzaniu rzeczy do odpowiedniego celu. R. Jest wykonywaniem [cnoty] opatrności (przewidywania). Patrz: *regere*.

- **Gula** - *est inordinatus appetitus cibi et potus; ideo semper est peccatum.* Łakomstwo - jest nieuporządkowanym pożądaniem jedzenia i napoju; dlatego zawsze jest grzechem.

- **Gustus** - smak.



- **Habere** - *licet non sit actio, significatur tamen per modum actionis.* Mieć - chociaż nie jest działaniem, jest oznaczane jednak na sposób działania.

- **Habilitas** - *est medium inter potentiam vel subiectum et actum, seu formam.* Stałą [zdolność] - jest [czymś] pomiędzy władzą lub podmiotem i aktem, czyli formą. „abilitas” oznacza zdolność wynikającą z natury bytu, tak jak naturalną zdolnością ptaka jest fruwanie. Nie chodzi tu więc zdolność w dziedzinie uczenia się; tę bowiem po łacinie nazywa się „capacitas”.

- **Habitualis** - habitualny (trwale do czegoś zdolny).

- **Habitus** - *proprie est oqualitas informans aliouam potentiam, vel principium eligens actum.* Sprawność - właściwie [rozumiana] jest jakością formującą daną władzę albo principium wybierającym akt.

- **Hierarchia** - *est ordo, id est, relatio, inter diyersos gradus.* Hierarchia - jest porządkiem, czyli relacją pomiędzy różnymi stopniami.

- **Homicidium** - *semper est peccatum, ouia addit inordinationem actus supra occisionem hominis.* Zabójstwo - zawsze jest grzechem, ponieważ dodaje nieuporządkowanie do zabicia człowieka.

- **Homo** - *est quod habet intellectum in natura sensitiva. Interior est pars intellectiva, exterior est pars sensitiva cum corpore.* Człowiek - jest

tym, który posiada intelekt w naturze zmysłowej. Czymś wewnętrznym [dla człowieka] jest intelektualność, czymś zewnętrznym - zmysłowość wraz z ciałem. Ze względu na intelektualność człowiek jest osobą.

• **Honestas** - *idem est quod spiritualis decor et pulchritudo*. Szlachetność - jest tym samym, co duchowa ozdoba i piękność.

• **Honor** - *est cuiuslibet virtutis praemium, est maxime bonum inter bona exteriora*. Honor - jest nagrodą cnoty dla tego, kto ją posiada; stanowi największe dobro wśród dóbr zewnętrznych [człowieka].

• **Humanitas** - *dicitur dupliciter: scilicet natura hominis, et humanitas virtus, quae consistit in exteriori subventionem, condescendendo defectibus aliorum*. Człowieczeństwo - określa się nim dwie rzeczy: a więc naturę ludzką oraz ludzką cnotę, która polega na zewnętrznym wspieraniu, zniżając się do niedoskonałości innych [ludzi].

• **Humilitas** - *est virtus, qua refrænatur animus, ne immoderate tendat ad alta*. Pokora - jest cnotą, która powstrzymuje ducha, aby nie wywyższał się w sposób nieumiarkowany.

• **Hyperdulia** - *est potissima species duliae, ex unione ad deum*. Hiperdulia - jest najlepszą postacią czci należnej świętym [dulia], z powodu [ich] zjednoczenia z bogiem. Przysługuje jedynie matce boskiej.

• **Hypocrisis** - *est simulatio alienae personae. Ideo semper est peccatum, et est vitium iactantiae*. Hipokryzja - jest udawaniem innej osoby. Dlatego zawsze jest grzechem i stanowi wadę próżności (chępliwości).



• **Iactantia** - *est, per quam quis se extollit supra id quod in se est, secundo autem supra id quod de eo opinantur*. Próżność (chępliwość) - jest tym, przez co ktoś się wynosi wyżej od tego, czym jest w swej istocie, po wtóre zaś - powyżej tego, co inni o nim sądzą.

• **Idea** - *est forma exemplaris, qua res fiunt et cognoscuntur, quae est in mente artificis*. Idea - jest formą wzoru, przez którą rzeczy stają się i są poznawane, a która znajduje się w umyśle twórcy. Jest to termin wprowadzony do filozofii przez Platona i charakterystyczny dla wyznaczonego przez niego nurtu myślowego - idealizmu.

• **Identitas** - identyczność (tożsamość).

• **Idol** - bōżek.

• **Idololatria** - *est exhibere latræm, id est, cultum dei creaturae*. Bāłwochwalstwo - jest oddawaniem stworzeniu czci, czyli kultu, który należy jest bogu.

• **Ieiunium** - *duplex: scilicet spirituale id est, a peccatis, et corporale, id est, ab escis*. Post - rozumie się go na dwa sposoby: mianowicie duchowy, to znaczy [powstrzymywanie się] od grzechów oraz cielesny, który jest [powstrzymywaniem się] od pokarmów.

• **Iesus** - patrz: *Christus*.

• **Ignavia** - *est segnities*. Lenistwo (powolność) - jest gnuśnością.

• **Ignominia** - hańba.

• **Ignorantia** - *triplex: scilicet simplicis negationis, privationis et pravae dispositionis*. Ignorancja (niewiedza) - ma trzy [znaczenia]: mianowicie proste zaprzeczenie, brak i wypaczony stan [osobowości].

- **Ignoscentia** - przebaczenie (darowanie win lub urazów).
- **Illegitimus** - nieprawdy.
- **Illiberalitas** - skąpstwo (nieuprzejmość).
- **Illuminatio** - oświecenie. Termin należący do augustyńskiej teorii poznania.
- **Illustratio** - objaśnienie.
- **Im** - zaprzeczenie występujące jedynie jako przedrostek zaprzeczanego słowa.
- **Imaginatio** - wyobrażenie.
- **Imaginatiya** - *est sive quod phantasia*. Wyobrażnia - jest tym samym, co fantazja.
- **Imaginatiya [vis]** - *habet duo officia: scilicet conserya-re species sensibiles et repraesentare eas intellectui*. Wyobrażnia - ma dwa działania: mianowicie zachowywanie postaci zmysłowej i przedstawianie jej intelektowi. Należy zwrócić uwagę, że to, co potocznie nazywamy wyobrażeniami: zestawienia, połączenia, modyfikacje wrażeń zmysłowych, według św. Tomasza stanowi dzieło zmysłowej władzy osądu (*vis cogitativa*).
- **Imago** - *ouaelibet est similitudo, et non e converso, quia imago addit esse expressim ab alio*. Obraz - czeokolwiek jest podobieństwem, ale nie na odwrót, ponieważ obraz wyraźnie dodaje istnienie [pochodzące] od innego.
- **Imitatio** - naśladowanie.
- **Immanens** - wewnętrzny.
- **Immaterialia** - rzeczy niematerialne.
- **Immaterialitas** - niematerialność.
- **Immensus** - niezmierny (niezmierny).
- **Immisericordia** - *est in subtractione benefici, sed crudelitas est in excessu puniendi*. Brak miłosierdzia [którym charakteryzuje się ktoś niemilosierny] - jest odsunięciem [od

siebie] czynienia dobra, ale okrucieństwo polega na przesadnym karaniu.

- **Immobile** - *dicitur dupliciter: scilicet immutabilitate rei, ut deus, et necessitate veritatis, ut propositiones necessariae*. [rzecz] nieporuszalna - określana jest dwojako: mianowicie [jako] niezmiennność bytu, jak np. Bóg oraz konieczność prawdy, jak w zdaniach koniecznych.
- **Immutatio** - niezmiennność.
- **Immutatio corporis** - niezmiennność ciała (cielesna).
- **Immutatio naturalis** - niezmiennność naturalna.
- **Immutatio spiritualis** - niezmiennność duchowa.
- **Impeccabilis** - *per naturam non potest fieri alioua creatura a deo, sed tantum per gratiam*. Bezgrzeszne - przez naturę nie może stać się żadne boże stworzenie, lecz jedynie przez łaskę.
- **Impedimentum** - *duplex: scilicet contrarium et defectus*. Przeszkoda - [zachodzi] dwojako: mianowicie [jako] przeciwieństwo oraz brak.
- **Imperare** - *est actus rationis, praesupposito actu voluntatis*. Rządzenie - jest aktem rozumu, zakładającym akt woli. Charakterystyczne dla św. Tomasza jest widzenie w rozkazie aktu rozumu.
- **Imperfectus** - *dicitur ouadrupliciter: scilicet non valens implere omnia opera sua, tendens ad perfec-tionem vel non firmatus in ea, cui deficit aliouid de-bitum el, et non potest facere sibi simile*. Niedoskonały- określa się na cztery sposoby: [1] mianowicie niezdatny do dopełnienia wszystkich swoich dzieł, [2] dążący do doskonałości lub w niej nie utwierdzony [3] komu brakuje czegoś mu przysługującego i [4] [ten, kto] nie może czynić [czegoś] podobnego do siebie.
- **Impetus** - impet.

- **Impoenitentia** - *est speciale peccatum, scilicet peccatum in spiritum sactum*. Brak pokuty - jest osobnym grzechem, mianowicie grzechem przeciwko duchowi świętemu.
- **Importunitas** - patrz: *verbositas*.
- **Impossibilitas** - *duplex: scilicet vera et aestimata*. Niemożliwość - jest dwojaka: mianowicie prawdziwa i [tylko przez nas] oceniana.
- **Impressio** - d. odcisk (oddziaływanie, drukowanie).
- **Imprudencia** - *sumitur tripliciter: scilicet negative, private et contrarie*. Nieroztropność - przyjmuje się trojako: mianowicie negatywnie, jako brak oraz przeciwnieństwo.
- **Impudicitia** - *est circa oscula, tactus et alios actus circumstantes actum venereum*. Nieczystość - wiąże się z pocałunkami, dotykaniem i innymi czynnościami związanymi z aktem płciowym.
- **Impuritas** - *creaturae rationalis est ex hoc, ouod temporalibus amorem se subiicit sicut puritas eius est in elevando se in deum*. Nieczystość - stworzenia rozumnego pochodzi z tego, że poddaje się z miłości rzeczom doczesnym, podczas gdy jego czystość polega na wznoszeniu się ku bogu.
- **In** - w. przyimek.
- **In** - zaprzeczenie występujące jedynie jako przedrostek zaprzeczanego słowa.
- **In actu** - w akcie (zaktualizowane, aktualne).
- **Inaeoualitas** - *rerum est a deo*. Nierówność - rzeczy pochodzi od boga.
- **Incarnari deum** - *fuit possibile, et conyeniens; fuit necessarium ad reparandum genus humanum*. Wcielenie się boga - było możliwe i odpowiednie; było konieczne dla naprawienia rodzaju ludzkiego.

- **Incarnatio** - *est principium omnium meritorum humanum*. Wcielenie - jest pryncypium wszystkich ludzkich zasług.
- **Inclinatio naturae** - *est a forma, et a dante formam, id est, a generante*. Skłonność natury - pochodzi z formy i od dającego formę, to znaczy od rodzącego.
- **Incommunicabilitas** - nieprzekazywalność. Jedna z własności bytu pochodnych wprost od transcendentaliów, mianowicie jedności i odrębności.
- **Incommutabilitas** - nieodmienność.
- **Inconstantia** - *est speciale peccatum imprudentiae, deficiens a praecipiendo bonum propositum*. Niestalość - jest osobnym grzechem nieroztropności, polegającym na porzucaniu zamierzonego dobra.
- **Incontinentia** - *proprie est circa concupiscentias Tactus*. Niewstrzeźliwość - właściwie [ujęta] wiąże się z pożądlivością [przyjemności] dotyku.
- **Incorruptibile** - *triplex: scilicet naturale ex parte materiae, id est, carens materia, vel habens materiam, in potentia ad unam tantum formam, vel gloriae ex forma, vel innocentiae ex agente*. Niezniszczalne - coś jest trojako: mianowicie naturalne ze strony materii; to jest wolne od materii lub mające materię w możliwości do jednej tylko formy, albo chwala ze strony formy; albo niewinność ze strony działającego.
- **Incorruptio** - niezniszczalność.
- **Increatus** - niestworzony.
- **Indemonstrabilis** - nieudowodnialny.
- **Indeterminatum** - *ouodlibet, est malum, quia est in potentia. Et omne determinatum est bonum, quia est in actu*. Niezdecydowane - cokolwiek jest złem, ponieważ jest w możliwości. A każde dobro jest zdecydowane, ponieważ jest w akcie.

- **Indifferens** - nieodróżnicowany.
- **Indigentia** - *dupliciter sumitur: scilicet pro carentia eius quo indegerunt, et pro ordine originis ad id a quo est.* Potrzeba - przyjmuje się dwojako: ze względu na niedostatek tego, co potrzeba oraz ze względu porządek rodzenia od którego pochodzi [termin].
- **Indignatio** - *est filia irae.* Niechęć - jest córką gniewu.
- **Indignitas** - nikczemność.
- **Indistinctus** - nieodróżniony.
- **Inditus** - dany.
- **Indiyidualis** - jednostkowy.
- **Individuum** - *est id quod indivisum est in se, et divisum a ouodlibet alio, ultima divisione.* Jednostka - stanowi to, co jest niepodzielne w swej istocie, a podzielne z jakiegokolwiek innego, wyższego podziału.
- **Indivisible** - *duplex: scilicet terminus continui et extra genus eius.* Niepodzielne - określa się dwojako: mianowicie jako kres ciągłości oraz na zewnątrz jego rodzaju.
- **Indivisibilitas** - niepodzielność.
- **Inductio** - *procedit ex singularibus.* Indukcja - prze-chodzenie od rzeczy pojedynczych [do wniosków ogólnych].
- **Induratio** - *hominis ex triplici proyenit causa: scilicet ex longa consuetudine peccati, ex incredulitate iustitiae dei, et ex seductione inimici.* Zatwardziałość - w człowieku może pochodzić z trojakiej przyczyny: mianowicie: z długiego przyzwyczajenia do grzechu, z niewiary w bożą sprawiedliwość oraz z uwiedzenia przez nieprzyjaciela.
- **Inesse** - tkwić (być w czymś).
- **Infallibilitas** - nieomyślność.
- **Infamia** - zniesławienie.

- **Infidelitas** - *sumitur dupliciter: scilicet negative et contrarie, id est, repugnatio vel contemnendo.* Niewierność - przyjmuje się dwojako: mianowicie jako zaprzeczenie i przeciwieństwo, to jest zwalczanie i wzgardzenie.
- **Infinitas** - nieskończoność.
- **Infirmitas** - niemoc.
- **Informatio** - ukształtowanie.
- **Infusio** - wlanie.
- **Ingratitudo** - niewdzięczność.
- **Inhumanitas** - *est idem quod obduratio contra misericordiam [...], Est filia avaritiae.* Nie-humanitarność (nie-ludzkość) - jest tym samym, co wyrzeczenie się miłosierdzia. Jest córką skąpstwa.
- **Iniquitas** - niegodziwość.
- **Initiatio** - rozpoczęcie (inicjacja).
- **Iniustitia** - niesprawiedliwość.
- **Innaturale** - nienaturalne.
- **Innatus** - wrodzony.
- **Innocentia** - niewinność.
- **Innovatio** - wprowadzenie czegoś nowego (innowacja).
- **Inoboedientia** - *duplex: scilicet generalis, id est, quicumque recessus a praecepto: et specialis, id est, contemptus eius.* Nieposłuszeństwo - ma dwa [znaczenia]: mianowicie ogólne, to jest jakiegokolwiek odejście od przykazania oraz szczegółowe, to jest, gdy [się] nim gardzi (gdy [się] je lekceważy).
- **Inordinatio** - nieuporządkowanie.
- **Inquietudo** - patrz: *yerbositas.*
- **Inouisitio** - badanie (rozumowe dociekanie, poszukiwanie prawdy)

- **Insania** - *duplex: scilicet excludens totaliter usum rationis, alia privans affectum humanum. Prima opponitur prudentiae, secunda vero masuetudini et clementiae.* Szaleństwo - ma dwa [znaczenia]: mianowicie całkowite wykluczenie używania rozumu, a po drugie, pozbawienie ludzkich uczuć. Pierwszy [rodzaj szaleństwa] przeciwstawia się roztropności, drugi zaś łagodności i łaskawości.
- **Insensibilitas** - *est vitium quo praetermittuntur necessaria vitae contra rationem. Ideo est peccatum.* Nieczułość - jest wadą, która wbrew rozumowi zaniedbuje [rzeczy] konieczne do życia. Dlatego stanowi grzech.
- **Inseparabilis** - nieoddzielalny.
- **Insipientia** - *contrariatur sapientiae; est idem quod stultitia.* Brak mądrości - przeciwstawia się mądrości; dlatego jest tym samym co głupota.
- **Instabilitas loci** - patrz: *verbositas*.
- **Instinctus naturae** - *est aestimatio.* Instynkt naturalny - jest osądem ([władzą] osądu).
- **Instrumentum** - narzędzie. Patrz: *dolabrum*.
- **Integrum et perfectum** - *sunt idem realiter et differunt ratione.* Całość i doskonałość - są [realnie] tym samym, a różnią się jedynie rozumowo.
- **Intellectio** - rozumienie (ujmowanie pryncypiów przez intelekt).
- **Intellectivum** - to, co ujęte intelektualnie.
- **Intellectualitas** - intelektualność.
- **Intellectum** - *sit in nobis nisi quod actu intelli-gimus, reouirit intellectum in actu suo, qui est intelligere.* To, co zrozumiane - jest w nas tylko wtedy, gdy poznajemy intelektualnie w akcji. Wymaga do tego intelektu w jego akcji tj. W jego działaniu, którym jest rozumienie. Jest to podkreślenie różnicy

między działaniem władzy, a skutkiem tego działania.

- **Intellectum in actu** - poznanie w akcji (faktyczne).
- **Intellectum in potentia** - poznanie w możliwości.
- **Intellectus** - *est potentia passiva; eius obiectum est veritas.* Intelekt - jest władzą bierną; jego przedmiotem jest prawda.
- **Intellectus adeptus** - intelekt przystosowany (do tego, co ma poznawać).
- **Intellectus agens** - intelekt czynny.
- **Intellectus in actu** - intelekt poznający (d. w działaniu).
- **Intellectus in habitu** - intelekt przystosowany do poznania.
- **Intellectus in potentia** - intelekt w możliwości (do nabycia nowych form poznawczych).
- **Intellectus passivus** - intelekt bierny.
- **Intellectus possibilis** - intelekt możliwościowy.
- **Intellectus practicus** - intelekt praktyczny.
- **Intellectus principiorum** - zrozumienie pierwszych zasad [jest sprawnością naturalną].
- **Intellectus speculativus** - intelekt spekulatywny (teoretyczny).
- **Intelligens** - rozumiejący.
- **Intelligentia** - *proprie significat actus intellectus, et aliquando significat substantias separatas, scilicet angelos.* Inteligencja - właściwie oznacza akt intelektu, a niekiedy oznacza [też] substancje oddzielone, czyli aniołów. To drugie znaczenie terminu „inteligencja” jest charakterystyczne dla neoplatonizmu i filozofii arabskiej.
- **Intelligere** - *ita se habet ad intellectum in actu, sicut esse ad ens in actu: non enim*

intelligere significat actionem ab intelligente exeuntem, sed in intel-ligente manentem. Informatio ouedam in intellectio nostro, prout intellectus noster fit in actu per for mam rei intellectae. Rozumienie - tak ma się do intelektu w akcie [działania intelektu], jak bytowanie do bytu w akcie. Nie oznacza bowiem działania wychodzącego poza rozumiejącego, lecz w nim pozostające. Jest pewnym ukształtowaniem [dokonującym się] w naszym intelekcie, gdy intelekt zostaje zaktualizowany przez formę poznawczą rzeczy intelektualnie poznawalnej. Patrz: intellectum; verbum cordis.

- **Intelligibile** - *duplex: scilicet excedens intellectum et proportionatum intellectui.* [rzecz] poznawalna intelektualnie - ma dwa [znaczenia]: mianowicie pochodzące od intelektu i współmierne intelektowi.

- **Intemperantia** - *est maxime vituperabilis.* Nieumiarkowanie - jest [wadą] najbardziej naganną.

- **Intensio** - natężenie.

- **Intentio** - *est actus appetitus sensitivi et intellectivi.* Zamierzenie - jest aktem pożądania zmysłowego i intelektualnego [czyli woli].

- **Intuitus** - intuicja. Termin teoriopoznawczy właściwy dla nurtów idealistycznych i oznacza ujęcie czegoś wprost, bez rozumowań, z pominięciem zmysłowych władz poznawczych. Św. Tomasz używa niekiedy tego terminu na oznaczenie szybkiego aktu poznawczego, dokonywanego tak, że nie dostrzegamy kolejnych etapów rozumowania. Jest to dla akwinaty wynik usprawnienia władz poznawczych, a także samo poznanie pryncypiów bytu w ramach „mowy serca”.

- **Invenio** - odkrywam (przychodzę, znajduję, dochodzę do, zjawiam się).

- **Invidia** - *est tristitia de bono alterius.* Zawiść - jest smutkiem z [powodu] cudzego dobra.

- **Ira** - *dicitur tripliciter: scilicet habitus vel actus vitii oppositi mansuetudini, secundo voluntas invictae, tertio passio.* Gniew - określaný jest trojako: mianowicie jako sprawność lub działanie wady przeciwnej do łagodności, po drugie jako niezłomność woli, po trzecie, jako uczucie.

- **Iracundia** - *est excessus irae. Ideo est vitium oppositum mansuetudini.* Porywczosć - jest przesadnym [wybuchem] gniewu. Dlatego stanowi wadę sprzeciwiającą się łagodności.

- **Irasci** - patrz: *fatue.*

- **Irascibilis** - patrz: *concupiscibilis.*

- **Irascibilitas** - *dupliciter sumitur: scilicet proprie, id est, appetitus sensitivus, et improprie, id est, voluntas.* Gniewliwość - przyjmuje się dwojako: mianowicie właściwie, jest nią pożądanie zmysłowe, a niewłaściwie, gdy umieszczana jest w woli.

- **Ironia** - *est vitium, quo quis asserit minora de se quam credit.* Ironia - jest wadą, która [powoduje], że ktoś mówi o sobie rzeczy gorsze [niż te], w które [sam] wierzy.

- **Irrationabile** - [rzecz] niepoznawalna [niezrozumiała, nie dająca się zrozumieć],

- **Irregularitas** - przeszkoda [np. do sakramentów św.].

- **Irreligiositas** - *habet manifestam contrarietatem ad religionem, per contemptum et irreverentiam dei vel rei sacrae.* Bezbożność - stanowi jawną wrogość wobec religii przez wzgardzenie i znieważenie boga lub rzeczy świętej.

- **Iucunditas** - *dicitur a spiritualibus signis, vel effectibus laetitiae, cum intesione gaudii, scilicet in dictis et factis.* Wesołość - określaná jest z powodu znaków stanu ducha, czyli [odpowiednich] słów i działań lub skutków zadowolenia w stanie intensywnej radości.

- **Iudex** - patrz: *rex. Iudicium* - *proprie non nominat potentiam, nęc habitum, sed actum.*

Sąd - w sposób właściwy nie określa się tak ani władzy, ani sprawności, lecz akt.

- **Iuramentum** - *est actus religionis seu latriae*. Przysięga - jest aktem religijnym, czyli należącym do czci bożej.

- **Ius** - *prorie est obiectum iustitiae, lex autem ratio eius scripta*. *Ius* - est lex humana. Uprawnienie (norma prawna) - właściwie [rozumiane] jest przedmiotem sprawiedliwości, prawo zaś jest jego spisaniem uzasadnieniem. Uprawnienie jest prawem ludzkim.

- **Iustificatio** - usprawiedliwienie.

- **Iustitia** - *dupliciter: scilicet proprie, id est, virtus ouae est rectitudo, actus, et metaphoricę, id est, rectitudo ordinis in partibus hominis*. Sprawiedliwość - ma dwa [znaczenia]: mianowicie właściwe, to jest, cnota, którą jest słuszność, akt, oraz przenośne, to jest porządek w częściach człowieka.

- **Iustitia originalis** - sprawiedliwość pierwotna. *Iustitia politica* - sprawiedliwość obywatelska.



- **Labor** - *manualis ordinatur ad quatuor: scilicet ad victum, ad otium vitandum, contra concupiscentias, et ad eleemosynas*. Praca - ręczna, przyporządkowana jest do czterech [rzeczy]: mianowicie wyżywienia, unikania próżniactwa, przeciwko pożądlivosti oraz dla jałmużny.

- **Lacrimae** - *causantur ex tristitia, et aliouando ex effectus teneritate, praecipue cum consideratur delectabile cum tristabili, ut ex deuotione*. Łzy - przyczynowane są przez smutek oraz niekiedy [stanowią] skutek czułości, głównie gdy rozważa się [rzeczy] przyjemne ze smutnymi, np. Z pobożności.

- **Laetitia** - zadowolenie [takie: radość okazywana].

- **Languor** - tęsknota.

- **Latria** - *est honor et seruitus debita soli deo*. *Latria* - jest czcią i służbą przysługującą samemu bogu.

- **Legispositiva** - *est idem quod yirtus regnativa, id est, principalis species prudentiae ouae conyenit regi*. Prawoznawstwo - jest tym samym, co umiejętność rządzenia, to jest, główną postacią roztropności, która przystoi rządzącemu.

- **Lenia** - *est idem ouod patientia*. Łagodność, (uprzejmość, przychylność) - jest tym samym, co cierpliwość.

- **Leue** - patrz: *grave*.

- **Lex** - patrz: *lus*.

- **Liberalitas** - *est virtus dispensandi bene diuitias in usus bonos sibi suisque et aliis*. Hojność (szczodrość) - jest cnotą dobrego dysponowaną bogactwami dla dobra własnego i innych.

- **Libertas** - *cuiuslibet rei, est dominum et potestates sui actus ad opposita*. Wolność - jakiegokolwiek bytu [polega na tym], że jest on panem i władcą tych swoich działań, które mogą być wzajemnie sobie przeciwne.

- **Liberum arbitrium** - *est tantum una potentia formaliter, sed duae virtualiter*. Wolny sąd (wybór, decyzja) - jest formalnie tylko jedną władzą, lecz dwiema virtualnie. Wolny sąd jest właściwie tożsamy z wolą. Działanie woli zakłada jednak uprzednie intelektualne rozeznanie w dziedzinie, w której przyszło nam podejmować jakieś decyzje i działania.

- **Libido** - *uoluntatis gravat peccatum, sensibilis autem leuiat*. Rozpusta (żądza przyjemności płciowych) - sprawia, że grzech staje się cięższy, gdy sytuuje się w woli;

zmysłowa zaś sprawia, że grzech staje się złejszy.

- **Licitia sunt, ouae non prohibentur** - dozwolone jest to, co nie jest zabronione.

- **Llouefactio** - *duplex: scilicet bona et mala, id est, amoris et timoris*. Rozrzewnienie - jest dwojakie: mianowicie dobre i złe, to jest, z miłości i bojaźni.

- **Litteralis [sensus]** - sens dosłowny (literalny) [np. Pisma św.]

- **Litigium** - *proprie est contrario in verbis*. Kłótnia - właściwie [rozumiana] jest przeciwstawianiem się sobie w słowach.

- **Logica** - *non est pars principalis scientiae specu-lativae, sed reducitur ad eam ut adminiculum sive ut instrumentum eius*. Logika - nie stanowi głównej części nauki spekulatywnej, lecz ogranicza się do tego, aby być [nauką] pomocniczą, czyli stanowić jej narzędzie.

- **Longanimitas** - *est virtus qua habetur animus ten-dendi in aliquid distans in longinquum*. Długomyślność - jest cnotą długotrwałego dążenia do czegoś oddalonego, którą posiada dusza. Św. Tomasz - na co zwraca uwagę o. Woroniecki - wyróżnia osobną cnotę, polegającą na dalekowzroczności i sprawności czekania, a związaną z cierpliwością i wytrwałością, lecz odnoszącą się w szczególności do działań wychowawczych. Ta cnota to longanimitas – „długomyślność” (j. Woroniecki), „nieskwapliwość” (s. Bełch) – „właściwa cnota wychowawcy” (f.w. bednarski).

- **Ludus** - *est in remedium contra fatigationem anima-lem, dans animae quietem, id est, delectationem*. Zabawa - jest lekarstwem na zmęczenie duchowe, dającym duszy wypoczynek, to znaczy przyjemność.

- **Lumen** - światło.

- **Luxuria** - *principaliter est circa voluptates venereas, secundario autem dicit excessum in aliis*. Rozpusta (pazerność) - głównie związana jest z żądzami cielesnymi; ponadto zaś określa się tak przesadę w innych [dziedzinach].



- **Maceratio corporis** - *est utilis tantum contra vitia carnis, non autem contra vitia spiritus*. Umartwienie ciała - jest użyteczne jedynie przeciwko wadom cielesnym, nie zaś przeciw wadom duchowym.

- **Magnanimitas** - *importat extensionem animi, vel ad magna absolute, vel secundum proportionem*. Wielkoduszność - stanowi rozszerzenie ducha albo do absolutnie wielkich rzeczy, albo według [pewnej] proporcji.

- **Magnificentia** - *est virtus factiva magnorum. Et est virtus generalis, si sumatur facere communiter, scilicet pro omni opere. Si vero proprie, scilicet pro operatione exteriori, est virtus specialis*. Wielmożność - jest cnotą dokonującą wielkich [rzeczy]. Stanowi cnotę ogólną (generalną), jeśli „czynić” przyjmowałoby się w znaczeniu powszechnie przyjętym, to jest [jako odnoszące się] do wszelkich działań. Jeśli zaś [„czynić”] rozumiane jest w sensie ścisłym, to jest [jako odnoszące się] do działań zewnętrznych, wówczas [wielmożność] stanowi osobną [gatunkowo] cnotę.

- **Magnitudo** - *duplex: scilicet magnitudo molis et magnitudo virtutis*. Wielkość (moc, siła) - [określana jest] dwojako: mianowicie [jako] wielkość słabości oraz wielkość cnoty.

- **Maledicere** - *contingit tripliciter: scilicet enuntiativa, id est, detrahendo, causaliter, vel imperative, et optative*. Przeklinanie - dokonuje się na trzy [sposoby]: mianowicie oznajmująco, to jest uwłaczanie,

przyczynująco lub rozkazująco oraz życzeniowo.

- **Maleficium** - magia.
- **Malitia** - *ex oua dicitur aliouis peccare, est triplex: scilicet habitus cuiuscumoue vitii, electio mali, et peccatum praecedens.* Złośliwość - z powodu której ktoś grzeszy jest trojakiemu [rodzaju]: mianowicie posiadanie (nawyk) jakiegokolwiek wady, wybór zła oraz poprzedni grzech.
- **Malum** - *est privatio boni.* Zło - jest brakiem dobra. Manifestatio - ujawnienie.
- **Mansuetudo** - patrz: *ira; mitis.*
- **Materia** - *est potentia essentiae.* Materia - jest możliwością istoty [bytu].
- **Materia communis** - materia wspólna.
- **Materia indiyidualis** - materia jednostkowa.
- **Materia intelligibilis** - materia poznawalna intelektualnie.
- **Materia quantitate signata** - materia oznaczona ilością.
- **Materia sensibilis** - materia postrzegalna zmysłowo.
- **Materialia** - rzeczy materialne.
- **Materialis** - materialny.
- **Materialitas** - materialność.
- **Materialiter** - materialnie.
- **Mediator** - *dei et hominum est solus christus principaliter, instrumentaliter autem sunt prophetae et sacerdotes utriusoue testamenti et angeli. Non autem spiritus sanctus nęć daemon. Christus secundum quod est homo, est mediator dei et hominum, et secundum ouod est persona composita. Non autem secundum quod deus.* Pośrednikiem - [pomiędzy] bogiem i ludźmi jest zasadniczo sam chrystus; jako narzędzia zaś występują

prorocy i kapłani obydwu testamentów oraz aniołowie. Nie jest zaś [tym pośrednikiem] duch święty ani demon. Chrystus, ponieważ jest osobą złożoną, jest pośrednikiem z tego powodu, że jest człowiekiem, nie zaś z powodu tego, że jest bogiem.

- **Medicina** - *duplex: scilicet removens morbum et pro-movens ad perfectionem sanitatem.* Sztuka leczenia (medycyna), [takie: lekarstwo] - ma dwa [znaczenia]: mianowicie lecząca choroby i przyczyniająca do polepszenia zdrowia.
- **Meditatio** - *est intuitus occupatus in inouisione veritatis.* Medytacja (rozmyślanie) - jest poznaniem [intelektualnym], zajęтым poszukiwaniem (badaniem) prawdy.
- **Medium** - *rei triplex: scilicet arithmeticum, geometricum et musicum.* Środek - w rzeczach [określa się] trojako: mianowicie arytmetyczny, geometryczny i muzyczny.
- **Melancholia** - melancholia.
- **Memoria** - *duplex: scilicet conservativa specierum tantum, alia cuius obiectus est praeteritum ut prae-teritum. Prima est potentia pure cognoscitiva et est in parte intellectiva, secunda vero in parte sensitiva tantum.* Pamięć - [określa się ją] dwójako: mianowicie zachowującą jedynie postacie [poznawcze], w inny [zaś sposób] jest tym, czego przedmiotem jest przeszłość jako przeszłość. W pierwszym [znaczeniu] jest władzą czysto poznawczą i należy do dziedziny poznania intelektualnego, w drugi zaś mieści się jedynie w dziedzinie władz zmysłowych. Pamięć w znaczeniu pierwszym jest tożsama z intelektem możliwościowym (*intellectus possibilis*) zaś w znaczeniu drugim jest osobną wewnętrzną władzą zmysłową.
- **Mendacium** - *dicitur tripliciter: scilicet materialiter, id est, dictum falsum; formaliter, id est, voluntas falsum enuntiandi; et effectiye, id est, voluntas decipiendi.* Kłamstwo - określa się je trojako: mianowicie materialnie, to jest, mówienie fałszu; formalnie, to jest, wolę

(chęć) głoszenia fałszu; od strony skutku jest to wola (chęć) zwodzenia.

- **Mendicitas** - *duplex: scilicet contraria voluntati et voluntaria. Prima est occasio furti et periurii, non autem secunda, ideo christus elegit eam.* Żebractwo (ubóstwo) - ma dwa [znaczenia]: mianowicie przeciwne woli oraz dobrowolne. Pierwsze jest okazją do kradzieży i krzywoprzysięstwa, nigdy zaś to drugie, dlatego wybrał je chrystus. [por. 2 kor 8,9].

- **Mens** - umysł. Termin oznaczający wszystkie władze duchowe człowieka, charakterystyczny dla szkoły św. Augustyna.

- **Mensura** - miara (waga).

- **Metaphisica** - *tripliciter noninatur: scilicet metaphisica, ut est de ente, scientia divina, ut est de deo, et philosophia prima, ut est de primas causis.* Metafizyka - określa się ją na trzy [sposoby]: mianowicie jako [nauka], która traktuje o bycie, jako wiedza boska, gdy dotyczy boga oraz jako filozofia pierwsza, gdy zajmuje się pierwszymi przyczynami.

- **Metaphora** - przenośnia.

- **Militaris** - *ars quae est propter victoriam, ad quam ordinatur omne officium bellicum, ordinat artem equestrem, et navalem et omnia huiusmodi, in suum finem.* [sztuka] wojskowa - sztuka, której celem jest doprowadzenie do zwycięstwa, [i] która rozporządza każdą służbą wojenną: zarządza stanem ryceskim i flotą oraz wszystkimi tego rodzaju [rzeczami] dla osiągnięcia swego celu.

- **Miraculum** - cud.

- **Miseratio** - *est usus, seu effectus misericordiae quae est virtus.* Litość - jest użyciem albo skutkiem miłosierdzia, które stanowi cnotę.

- **Miseria** - *est defectus naturae rationalis opponitur felicitatis.* Bieda (niedola, strapienie) - jest brakiem (defektem) natury rozumnej, który przeciwstawia się szczęściu.

- **Misericordia** - *est compassio alienae miseriae in corde, qua si possumus, subvenire compellimur. M. Est motus appetitus, regulatus ratione, est actus virtutis moralis, et virtus specialis, non autem ut passio tantum.* Miłosierdzie - jest serdecznym współczuciem czyjejs biedzie, które - jeśli nas na to stać - pobudza do pomagania. Gdy m. Jest poruszeniem pożądania, kierowanym przez rozum, a nie tylko uczuciem, stanowi akt cnoty moralnej i osobną cnotę.

- **Missio** -posłannictwo (posłanie).

- **Missio aeterna** - posłannictwo wieczne.

- **Missio inuisibilis** - posłannictwo niewidzialne.

- **Missio temporalis** - posłannictwo w czasie.

- **Missio visibilis** - posłannictwo widzialne.

- **Mitis** - *dicitur qui semper fuit sine ira, scilicet pius et humilis, sed mansuetus dicitur qui de feritate reducit ad hoc.* Łagodny - określa się tak kogoś, kto nigdy się nie gniewał (d. Zawsze był bez gniewu), mianowicie pobożnego i pokornego, lecz łaskawym określa się kogoś, kto od surowości (dzikości) został doprowadzony do łagodności.

- **Mixio** - zmieszanie.

- **Modestia** - *est virtus moderativa passionum. Ideo adiungitur temperantiae ut virtuti principali, quia est circa difficillima.* Skromność - jest cnotą kierującą uczuciami. Dlatego dołącza się do umiarkowania jako cnoty głównej, ponieważ dotyczy trudności.

- **Mollities** - *est vitium oppositum perseverantiae. Et causatur dupliciter: scilicet ex consuetudine, et ex naturali dispositione.* Ustępliwość - jest wadą przeciwstawiającą się wytrwałości; ma dwie przyczyny: mianowicie przyzwyczajenie oraz naturalną skłonność.

- **Moralis philosophia** - *habet hoc proprium, scilicet considerare operationes humanas, ut ordinantur ad invicem, et ad finem.* Filozofia

moralna (etyka) - ma własne to [czyli przedmiot], ze rozważa działania ludzkie, aby były wzajemnie uporządkowane i skierowane do celu.

- **Mores** - patrz: *ethos*.
- **Mors** - *est duplex: scilicet corporalis et spiritualis*. Śmierć - jest dwojaka: mianowicie cielesna i duchowa.
- **Mos** - *primo significat consuetudinem, id est, frequentam eorum quae sunt in potentia nostra; secundo actum, vel inclinationem appetitus humani, a natura vel consuetudine vel conclusionem*. Obyczaj - po pierwsze oznacza przyzwyczajenie, to jest powtarzanie tych [działań], które [pochodzą] z naszych władz; po drugie [oznacza] akt lub skłonność pożądania ludzkiego, pochodzący z natury, przyzwyczajenia lub wnioskowania [rozumowego].
- **Motiva** - *vis sensitiva duplex: scilicet naturalis et animalis*. Zmysłowa władza poruszania się - jest dwojaka: mianowicie naturalna i zwierzęca.
- **Motus** - *non est ens completum, sed est via in ens, quasi existens inter potentiam puram et actum purum. Motus impotrat relationem*. Ruch - nie jest kompletnym bytem, lecz jest drogą ku bytowi, jakby istniejąc pomiędzy czystą możliwością i czystym aktem. Ruch wyznacza relację.
- **Morus ad extra** - ruch na zewnątrz.
- **Morus ad intra** - ruch wewnątrz.
- **Motus localis** - ruch miejscowy.
- **Multiplicatio** - pomnożenie (mnożenie).
- **Multitudo** - *est quod est divisibile secundum potentiam in partes non continuas*. Wielość - jest tym, co podzielne według możliwości w nieciągłe części.
- **Munditia cordis** - *duplex: scilicet ab affectionibus inordinatis per virtutes et dona*

appetitus, et a phan-tasmatibus de erroribus per donum intellectus, et haec est completiva visionis dei. Prima autem disponit ad eam. Czystość serca - jest osiągnięta na dwojakiej drodze: mianowicie od nieuporządkowanych emocji dzięki cnotom i pożądaniu zgodnemu z darami [ducha świętego] oraz od błędnych wyobrażeń dzięki darowi rozumu (d. Rozumienia) i ta jest pełnym widzeniem boga. Pierwsza zaś przystosowuje do niej.

- **Mundus** - świat.
- **Musica** - *immutant affectum hominis*. Muzyka - przekształca ludzkie emocje.
- **Mutatio** - *tripliciter: scilicet naturalis, miraculosa et annihilatio*. Zmiana - zachodzi trojako: mianowicie [w sposób] naturalny, cudowny oraz [jako] zniszczenie.



- **Natura** - *dicitur a nascendo*. Natura - nazwa pochodzi od rodzenia. Natura stanowi istotę rzeczy ujętą ze względu na to, że jest przyporządkowana do właściwych bytowi działań.
- **Natura communis** - natura wspólna.
- **Naturale** - *est quod convenit rei secundum substantiam eius, id est, quod, per se inest ei*. Naturalne - jest tym, co odpowiada rzeczy zgodnie z jej substancją, to znaczy jest tym, co jest w niej istotowo zawarte.
- **Necessarium per aliud** - konieczne przez coś innego.
- **Necessarium per se** - konieczne samo przez się.
- **Necesse naturalis et absoluta** - konieczność naturalna i bezwzględna.

• **Necessitas** - *duplex: scilicet absoluta, id est, ex causa priori, scilicet ex materia vel forma vel efficiente, et conditionata vel suppositione, id est, ex causa posteriori, scilicet ex fine. Et haec dupliciter: scilicet vel simpliciter, vel ouoad bene esse.* Konieczność - [jest] dwojaka: [1] to jest absolutna, czyli z pierwszej przyczyny, a więc z materii lub formy, lub [przyczyny] sprawczej i [2] uwarunkowana albo przez podmiot, czyli przez przyczynę wtórną, mianowicie przez cel. I ta zachodzi dwojako: to jest wprost, albo ze względu na dobre bytowanie.

• **Negatio** - *duplex: scilicet absoluta, et determinati generis.* Zaprzeczenie - jest dwojaki: to jest absolutne (bezwzględne) i określonego rodzaju.

• **Negligentia** - *pertinet ad actum interiozem. Ideo oritur ex acidia. Sed pigritia et torpor pertinent ad executionem, scilicet prima tardando, et secunda remittendo. N. Est generale peccatum.* Lekceważenie (zaniedbanie) - należy do aktu wewnętrznego. Dlatego pochodzi ze zniechęcenia. Lecz lenistwo i gnuśność (odrętwienie) należą do wykonania, to jest pierwsza spowalniająca a druga porzucająca. Lekceważenie jest ogólnie grzechem. Patrz: studium.

• **Nemesis** - *miseriordiam contrariatur secundum aestimationem: quia secunda dolet aestimans aliquem indigna pati; sed prima gaudet, aestimans aliquem dig-na pati, dolens indignis bene accidere et utrumque est laudabile.* Sprawiedliwość karząca (słuszne oburzenie) -przeciwstawia się miłosierdziu w dziedzinie osądu, ponieważ miłosierdzie boleje sądząc, że ktoś cierpi nieza-służenie, a „nemesis” raduje się sądząc, że ktoś cierpi zasłużenie, i [dlatego] z obydwu powodów jest godna pochwały.

• **Nihil** - *fit ex nihilo naturaliter, id est, per motum, sed a deo fit aliouid ex nihilo per creationem.* Nic nie staje się naturalnie z niczego, to jest przez ruch, lecz [tylko] dzięki bogu staje się coś z niczego przez stworzenie.

• **Nihilum** - nicość (nic).

• **Nitor** - *animae duplex: scilicet ex refulgentia luminis naturalis rationis, et ex refulgentia dei.* Blask - w odniesieniu do duszy jest dwojaki: to jest z blasku naturalnego światła rozumu i z blasku boga, [który przebywa w istocie duszy].

• **Nobilitas** - *cuiuslibet rei, attenditur secundum mo-dum et gradum suae naturae. N. Rei duplex: scilicet nobilitas simpliciter dicta, idę est, secundum esse, et nobilitas secundum quid.* Szlachetność - w każdej rzeczy, dokonuje się według sposobu i stopnia jej natury. Jest w rzeczach na dwa sposoby: a więc szlachetność orzekana wprost, to jest według istnienia oraz szlachetność [orzekana] według istoty.

• **Nocere** - *aliquid dicitur dupliciter: scilicet effecti-ve, ut culpa; et formaliter, ut poena.* Szkodzić - czemuś można dwojako: to jest faktycznie, jak wina i formalnie, jak kara.

• **Nolo** - *significat actus voluntatis affirmatum, sed ipsum volitum negatum. Ideo non est contradictorium de volo, sed est eius contrarium.* Nie chcę - oznacza twierdzący akt woli, ale chcenia negatywnego. Dlatego nie jest sprzeczny z chceniem, ale jest mu przeciwny.

• **Nomen** - nazwa (imię).

• **Nomen absolutom** - nazwa bezwzględna.

• **Nomen adiectiyum** - nazwa przymiotnikowa.

• **Nomen collectivum** - nazwa zbiorowa.

• **Nomen essentiale** - nazwa istotowa.

• **Nomen proprium** - nazwa własna.

• **Nomen relaiuum** - nazwa relacyjna (względna).

• **Nomen substantiyum** - nazwa rzeczownikowa.

- **Nomina** - *sunt signa intellectualium conceptuum*. Nazwy - są znakami intelektualnych ujęć.
- **Non ens** - *est triplex: scilicet nihil, privatio, et Materia*. Niebyt - jest trojaki: to jest nic, brak i materia.
- **Notio** - wiedza (znajomość).
- **Notitia** - *dicitur ouadrupliciter: scilicet natura, potentia, habitus et actus cognoscendi*. Nauka (wiedza, poznanie) - orzekana jest na cztery sposoby: to jest jako natura, możliwość, sprawność i akt poznania.
- **Notum per se** - *est cuius praedicatum est de ratione subiecti. Et hoc est dupliciter: scilicet per nihil aliud notum, ut prima principia, vel notum non per accidens*. Znane samo przez się (wprost, oczywiste) stanowi takie orzekanie, które wynika z [pojęcia] podmiotu. A to zachodzi dwojako: to jest pojmowanie przez nic innego znanego, jak pierwsze zasady, lub pojmowanie nie przez przypadłość.
- **Numerus** - liczba.
- **Nutritio** - odżywianie.
- **Nutriiwa [potentia]** - władza odżywiania. Należy do władz wegetatywnych.



- **Obiectum** - *non est materia ex qua, sed est materia circa ouam. Et obiectum habet rationem formae, in inouantum dat speciem*. Przedmiot - nie jest materią z której [coś pochodzi], lecz jest materią związaną z czymś. I przedmiot ma powód formy, o ile daje ona gatunek [jest podstawą sformułowania pojęcia gatunkowego],
- **Obiectum adaeouatum proportionatum** - przedmiot dostosowany proporcjonalnie.

- **Obiectum intellectus proprium** - przedmiot właściwy intelektu.
- **Obiectum sensus commune** - przedmiot zmysłu wspólnego (poznania przednaukowego).
- **Obiectum sensus per accidens** - przypadłościowy przedmiot zmysłów.
- **Obiectum sensus proprium** - przedmiot zmysłu właściwego (właściwy dla zmysłów).
- **Obligari** - *potest unus pro alio, in iis tantum ad ouae omnes tenentur*. Zobowiązany być - może jeden na rzecz drugiego tylko w tych rzeczach, do których wszyscy są obowiązani.
- **Oboedientia** - *non est virtus theologica, sed est virtus moralis. Oboedientia est medium duorum vitio-rum, scilicet inter superfluum, et diminutum. Sed superfluum eius non est secundum ouantum, sed secundum alias circumstantias, scilicet vel cui non debet oboedire, vel in quibus non debet*. Posłuszeństwo - nie jest cnotą teologiczną, ale moralną. Stanowi środek pomiędzy dwiema wadami, to jest między nadmiarem i niedomiarem. Lecz jej nadmiar nie jest według ilości, lecz według innych okoliczności, to jest albo kogo nie powinno się słuchać, albo w czym nie powinno [się słuchać].
- **Obscuritas intellectus** - *triplex: scilicet ex esse, ex nihilo, ex discursu, et ex peccato. Prima est in omni intellectu creato. Secunda est tantum in homine, etiam in statu innocentiae. Tertia est tantum in homine post peccatum*. Zaciemnienie intelektu - zachodzi trojako: to jest z bytowania, z nicości, z roztrząsania {rozważania} i z grzechu. Pierwsze jest w każdym intelekcie stworzonym. Drugie jest tylko w człowieku, także w stanie niewinności. Trzecie jest tylko w człowieku po grzechu [pierworodnym].
- **Observantia** - przestrzeganie [prawa, reguły].

• **Obstinatio** - *duplex: scilicet secundum quid, et simpli-citer. Prima est in hac vita, secunda vero in damnatis tantum.* Upór - jest dwojaki: to jest zachodzący ze względu na coś oraz wprost. Pierwszy jest w tym życiu, drugi zaś tylko u potępionych.

• **Odium** - *est dissonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis, ad apprehensum, ut disconveniens, sicut amor est consonantia eius ad conveniens.* Nienawiść - jest niezgodnością pożądania zwierzęcego lub pożądania rozumnego z tym, co ujęte jako nieodpowiednie; tak jak miłość jest jego zgodnością z tym, co odpowiednie.

• **Odór** - zapach.

• **Olfactus** - powonienie (wąchanie).

• **Omissio** - *importat praetermissionem boni debiti, in ordine ad legem divinam vel humanam, vel in ordine ad proximum. Primo modo opponitur iustitiae legali, secundo vero modo, iustitiae speciali.* Zaniedbanie - powoduje opuszczenie powinnoego dobra, w przyporządkowaniu do prawa bożego lub ludzkiego, albo w odniesieniu do bliźniego. W pierwszy sposób przeciwstawia się sprawiedliwości prawa, w drugi zaś sposób sprawiedliwości jako cnocie.

• **Omnipotentia dei** - *non excludit impossibilitatem, et necessitatem a rebus.* Wszchemoc boga - nie wyklucza z rzeczy niemożliwości i konieczności.

• **Omnis** - *non designat totum integrale, sed totum in ouantitate.* Wszelki - nie oznacza całego w pełni, lecz ze względu na ilość.

• **Operatio** - działanie.

• **Opinio** - *est actu intellectus, declinantis in unam partem contradictionis, cum formidine alterius: unde opinio secundum philosophum, debile ouoddam, et infirmum est.* Opinia (zdanie) - jest aktem intelektu, skłaniającego się w jedną stronę przeciwieństw przy lęku wobec drugiej, dlatego według filozofa

[arystoteles] opinia jest jako ułomna i pobawiona siły. Wynika z tego, iż opinia jest twierdzeniem o najsłabszym stopniu pewności.

• **Oppositio** - *in sui ratione includit distinctionem.* Sprzeciw - w swoim powodzie zawiera podział.

• **Opus** - dzieło.

• **Oratio** - *est actus rationis practicae, scilicet quia est vel petitio decentium a deo, vel ascensus mentis in deum. Oratio est ouodammodo desiderii nostri inter-pres apud deum. Oratio est actus yirtutis, scilicet latrae, non autem est actus doni intellectus.* Modlitwa - stanowi akt rozumu praktycznego, dlatego, że jest albo stosowną do boga prośbą, albo wznoszeniem się (wstępowaniem) umysłu do boga. Modlitwa jest pewnego rodzaju tłumaczką naszego pragnienia przed bogiem. Modlitwa jest aktem cnoty (latria), to jest kultu należnego samemu bogu, nie jest zaś aktem daru intelektu.

• **Oratio** - mowa (modlitwa, przemówienie, kazanie). Ordinatio - kierowanie (porządkowanie).

• **Ordo** - *in ratione sua includit tria: scilicet rationem prioris et posterioris, distinctionem, et originem.* Porządek - dokonuje się według trzech powodów: mianowicie według wcześniej i później, odróżnienia oraz pochodzenia.

• **Otiositas** - patrz: *somnolentia.*



• **Pars** - *partes sunt in quas materialiter dividitur totum. Pars triplex: scilicet integralis, subiectiva, et potentialis. Et similiter totum triplex: scilicet inte-grale, universale, et potestativum.* Część - częściami [nazywa się to], na co materialnie jest dzielona całość.

Część jest trojakiemu rodzaju: integralna (całościowa), podmiotowa oraz potencjalna (możliwościowa). I podobnie trojaka jest całość: to jest integralna (całościowa), podmiotowa oraz potencjalna (możliwościowa).

- **Participare** - *nihil aliud est, quam aliouid ab alio partialiter accipere. Aliouid participat aliquo tripli-citer: scilicet realiter, intentionaliter, et subserviendo.* Uczestniczyć - jest niczym innym, jak coś od innego częściowo przyjąć. Coś uczestniczy w czymś [innym] trojako: to jest realnie, intencjonalnie oraz na sposób podwładnego.

- **Particulare** - szczegółowe (osobne).

- **Paryficientia** - *est vitium oppositum magnificentiae. Et est circa magnos sumptus. Ideo est minus vitium quam illiberalitas.* Małostkowość - jest wadą sprzeciwiającą się wielkoduszności. A jest w związana z wielkim wydatkiem. Dlatego jest mniejszą wadą niż skąpstwo.

- **Paryus** - *dicitur aliquis tripliciter: scilicet aetate, humilitate, et sensu.* Mały - nazywany jest ktoś z trzech względów: to jest wieku, unizienia oraz zmysłów.

- **Passibilis** - mogący odczuwać (doznawać).

- **Passio** - *est motus appetitivae virtutis sensibilis in imaginatione boni vel mali.* Uczucie - jest poruszeniem wzdzy pożądania zmysłowego przez wyobrażenia dobra lub zła. Definicja ta sytuuje uczucia we władzach zmysłowych i czyni je przejawami wspólnymi ludziom i zwierzętom.

- **Pati** - patrz: *recipere.*

- **Patientia** - *dicitur dupliciter: scilicet habitus, et delectatio in actus eius. Primo modo est virtus, sed secundo modo est fructus. Patientia est virtus, con-servans bonum rationis contra tristitiam.* Cierpliwość - określana jest dwojako: to jest jako sprawność oraz jako doznanie przyjemności w [spełnianiu] jej aktu. W pierwszy sposób jest cnotą, w drugi sposób

jest owocem. Cierpliwość [też] jest cnotą chroniącą (zachowującą, podtrzymującą) dobro moralne przeciwko smutkowi.

- **Paupertas** - *duplex: scilicet paupertas ex coacta necessitate et paupertas ex propria voluntate.* Ubóstwo - jest dwojaki: to znaczy ubóstwo [wynikające] z przymusu konieczności oraz z własnej woli.

- **Pax** - *est tranouillitas ordinis, maxime in voluntate: pax ergo in hoc est, quod omnes sua loca teneant. Pax non est virtus, sed est effectus virtutis, scilicet cha-ritatis. Pax est finis omnium donorum.* Pokój - spokojem porządku, najbardziej w woli: pokój więc na tym polega, że wszystko zachowuje swoje miejsce. Pokój nie jest cnotą, lecz jest skutkiem cnoty, to jest miłości bliźniego („caritas”). Pokój jest celem wszelkich darów [ducha świętego],

- **Peccare** - *est voluntate averti a deo.* Grzeszenie - jest odwróceniem woli od boga.

- **Peccatum** - *est actus, devians ab ordine debiti finis, contra regulam naturae, rationis, vel legis aeternae.* Grzech - jest aktem odwrócenia od przyporządkowania do właściwego celu, przeciwko zasadzie natury, rozumu lub prawa wiecznego.

- **Pedagogus** - wychowawca.

- **Per** - przez. Przyimek.

- **Per accidens** - *non cadit in divisionem. Ea quae sunt per accidens, non cadunt sub consideratione scientiae.* Przypadłościowa [dost: przez przypadłość] - nie podpada pod podział. To, co jest przypadłościowe nie podpada pod rozważanie wiedzy (naukowe). Tomasz podziela tu pogląd arystotelesa, że nauka dotyczy tylko substancji.

- **Per prius** - najpierw (pierwej).

- **Per remotionem** - przez usunięcie.

- **Per se** - istotnie (dzięki sobie, swoją własną mocą [d. Przez się]).

• **Per se operans** - działający swoją mocą (sam przez się działający, samodzielny).

• **Per se subsistens** - sam przez się subsystujący (subsystujący samodzielnie). Subsystować - oznacza być czymś realnym, gdyż subsystencja jest istotą poddaną wpływowi aktu istnienia, a więc istotą realną.

• **Perceptio** - pojmowanie.

• **Perfectio** - *dicitur dupliciter: scilicet proprie, et transumptive, sicut dicitur quandoque perfectus la-tro, non quidem proprie et simpliciter, sed quasi transumptivae et secundum quid.* Doskonałość - określana jest dwojako: to jest właściwie oraz przenośnie, tak jak mówi się niekiedy o doskonałym zbójcu, właśnie nie właściwie i wprost, lecz przenośnie i w odniesieniu do czegoś innego.

• **Perfectum** - patrz: *integrum*.

• **Periculum** - *ex ipso facto nascens, facit illud factum non expedire, non autem periculum nascens ex defectu nostro.* Niebezpieczeństwo (ryzyko, próba) - powstaje z samego faktu (zdarzenia) [i] czyni ów fakt [czymś] niekorzystnym; nie [jest tak] jednak, gdy niebezpieczeństwo pochodzi z naszego błędu (braku).

• **Periurium** - *est mendacium, pjamendo firmatum. Periurium habet principaliter nomen et speciem a falsitate, secundario a defectu iustitiae, tertio a defectu iudicii. Periurium omne, semper est peccatum, et contrarium religioni.* Krzywoprzysięstwo - jest kłamstwem wzmocnionym złożeniem przysięgi. Krzywoprzysięstwo nabywa głównie nazwy i gatunku od fałszu, wtórnie z odstępiania od sprawiedliwości, po trzecie, z zaćmienia sądu. Każde krzywoprzysięstwo jest zawsze i grzechem, i przeciwieństwem religii.

• **Permanens** - powstający.

• **Persecutio** - *duplex, scilicet a bonis, ex amore et zelo et ad bonum, et a malis, ex odio, et ad malum.* Prześladowanie - zachodzi

dwojako: to jest, ze strony dobrego, z miłości i gorliwości, i [prowadzi] do dobra oraz ze strony złego z nienawiści i [prowadzi] do złego.

• **Perseverantia** - *est virtus specialis, habens speciale obiectum, scilicet opus laboriosum, ut tristabile diu-turnitatis. Perseverantia dicitur tripliciter: scilicet habitus mentis quo firmiter statur contra tristitias, habitus de proposito perseverandi, et continuatio boni usque ad finem vitae, primo et secundo modo est virtus infusa, non autem tertio modo. Perseverantia est pars potentialis, annexa fortitudini.* Wytrwałość - jest osobną cnotą, mającą osobny przedmiot, to znaczy dzieło wymagające [wielkiej] pracy, zasmucające [uprzykrzające] długotrwałością. Wytrwałość orzekana jest trójako: to jest jako sprawność umysłu, [która] umacniając czyni [go] stałym przeciw smutkom, sprawność wytrwania w zamiarze (postanowieniu) oraz trwanie w czynieniu dobra aż do końca życia. W pierwszym i drugim wypadku jest cnotą wlaną, ale nie w trzecim. Wytrwałość jest częścią potencjalną, należącą do męstwa.

• **Persona** - *non est nomen intentionis sed rei. Persona significat id quod perfectissimum est in tota natura. Persona significat substantiam particularem, ad dignitatem pertinentem. Ideo est tantum in natura intellectuali. Omne subsistens in natura intellectuali, vel rationali, est persona.* Osoba - nie jest nazwą ujęcia, lecz rzeczy. Osoba oznacza to, co jest najdoskonalsze w całej naturze. Osoba oznacza jednostkową substancję, wyróżniającą się godnością. Dlatego jest tylko w naturze intelektualnej. Wszelkie [byty] subsystujące w naturze intelektualnej lub rozumnej są osobami.

• **Pertinacia** - *opponitur perseverantiae, secundum excessum, mollities autem secundum defectum.* Upór - przeciwstawia się wytrwałości przez przesadę (d. Nadmiar), zaś uległości przez brak.

• **Perturbatio** - *est mutatio ordinis et aeoualitatis in ratione ex immoderata passione inferiorum potentiarum*. Namiętność - jest zmianą porządku i równości w rozumie z [powodu] uczuciowego nieuporządkowania władz wewnętrznych.

• **Phantasia** - *est thesaurus formarum per sensum acceptarum, componens et dividens eas. Et est idem quod imaginativa. Phantasia et memoria, sunt passiones primi sensitivi, non ouden tamouam proprii organi: sed quia oriuntur ab anima mediante primo sensitivo*. Fantazja - jest skarbcem form przyjętych przez zmysły, zestawiającym i dzielącym je. I jest tym samym co [władza] wyobraźni. Fantazja i pamięć są doznaniem (uczuciami) pierwszej [władzy] zmysłowej, wprawdzie nie jako właściwe organy, lecz dlatego że pochodzą od duszy pośredniej pierwszej [władzy] zmysłowej.

• **Phantasma** - *est similitudo individui in organo corporeo*. Wyobrażenie - jest podobieństwem bytu jednostkowego w organie cielesnym.

• **Philosophia et rhetorica** - *licent praedicatori, et doctori ecclesiastico, instrumentaliter, non autem principaliter. Sicut motus vel res mobilis est subiectum philosophiae naturalis, sic operatio humana ordinata in finem, vel homo voluntarie agens propter finem, est subiectum philosophiae moralis. Philosophia ouden abutuntur ad fidei impugnationem*. Filozofia i retoryka - są dozwolone dla kaznodziei i nauczyciela jako narzędzia, nie zaś jako [nauki] główne. Jak ruch lub rzecz poruszana jest podmiotem filozofii naturalnej, tak działanie ludzkie przyporządkowane do celu lub człowiek dobrowolnie działający ze względu na cel jest podmiotem filozofii moralnej. Filozofii niektórzy używają do atakowania wiary.

• **Philothymia** - *est virtus, in concupiscibili, circa honores absolute, innominata latinae*. Filotymia - jest cnotą, [mającą swój przedmiot]

we [władzy] pożądlivej, związany całkowicie z czią; nie nazwana po łacinie.

• **Phisica** - *est de his tantum, quae sunt in motu et materia. Tractare de anima separata, non pertinet ad phisicam, sed tantum ad metaphisicam*. Fizyka - jest tylko na temat tych [przedmiotów], które są w ruchu i materii. Traktowanie o duszach oddzielonych [od ciała] nie należy do fizyki, lecz tylko do metafizyki.

• **Pietas** - *est specialis virtus. Pietas principaliter est ad parentes et ad patriam in quibus includuntur omnes consanguinei, cives, et amici patriae*. Pietizm (patriotyzm, przywiązanie, szacunek, nabożność) - jest osobną cnotą. Pietizm głównie odnosi się do rodziców i do ojczyzny, w których wszyscy zawierają się ze względu na pokrewieństwo, obywatele i przyjaciele ojczyzny.

• **Pigritia** - patrz: *negligentia*

• **Pluritas** - wielość.

• **Poenia** - *duplex: scilicet poena sensus, id est, affectiva, et poena damni, id est, carentia divinae visionis*. Kara - [może być] dwójaka: to jest kara zmysłów, czyli emocjonalna oraz kara potępienia, czyli brak widzenia boga.

• **Poenitentia** - *ut est dolor voluntatis, cum electione recta, est virtus, vel actus eius; non autem ut passio. Poenitentia est virtus specialis, quia habet materiam generalem, sub ratione speciali: scilicet omnia peccata, ut emendabilia per actum hominis*. Skruca - gdy jest bólem woli ze słusznego (prostego) wyboru - jest cnotą, albo jej aktem; nie zaś gdy jest uczuciem. Skruca jest osobną cnotą, ponieważ ma ogólną materię z osobnym powodem: to jest wszystkie grzechy, aby zostały uleczone przez ludzkie czyny (akty). Do aktów tej cnoty należy pokuta sakramentalna.

• **Poetica** - *utitur metaphoris, propter defectum rei, de qua est: teologia vero, propter excessum*. Poetyka - używa metafory, ze względu na niedostatek rzeczy, o której

traktuje; teologia zaś [używa metafory] ze względu na przekraczanie [rzeczy, o której traktuje],

- **Politia** - *perfecta est illa, in qua, membra capiti con-formia, non discordant ab invicem.* Państwo - doskonałe jest to, w którym członki są zgodne z głową [i] nie są ze sobą wzajemnie skłócone.

- **Politica** - *est principalior quam oeconomica, et haec quam monastica. Legispositiva, est principalis pars politicae. Politica communicat bonum inferioribus artibus et virtutibus.* Polityka - jest pierwotniejsza (pierwsza, główniejsza, godniejsza, ważniejsza) niż ekonomika, a ta niż - monastyka. Ustanawianie prawa pozytywnego jest główną częścią polityki. Polityka udziela dobra niższych sztuk i cnót. Polityka, ekonomika i monastyka są częściami etyki, odnoszącymi się kolejno do społeczności, rodziny i pojedynczej osoby.

- **Populus** - *est multitudo hominum iuris consensu, et utilitate communi sociata.* Lud (społeczeństwo) - jest liczną grupą ludzi, spojonych uzgodnieniami prawnymi oraz wspólnym pożytkiem.

- **Possessio** - *rerum exteriorum, quoad usum, est homini naturalis; non autem quoad naturam.* Posiadanie - rzeczy zewnętrznych, jest dla człowieka naturalne, co do ich używania; nie zaś - co do natury.

- **Possibile** - *sumitur dupliciter: ut dividitur contra necesse, et ut commune ad necesse et contingens.* Możliwe - przyjmuje się na dwa sposoby: jako przeciwstawione konieczności oraz jako wspólne dla koniecznego i przygodnego.

- **Possibilitas** - *duplex, in omni creatura: scilicet se-cundum illud quod habet, id est, dependentia ab alio, secundum totum, et secundum formam, et secundum illud quod non habet, id est, receptibilitas.* Możliwość - [zachodzi] dwojako w każdym stworzeniu: [1] to jest według tego, co posiada, czyli zależność od innego, według całości i według formy oraz

[2] według tego, czego nie posiada, czyli możliwości przyjęcia.

- **Posterior** - późniejszy.

- **Potentia** - *significat id quod est principium, non autem relationem eius. Potentia creaturae duplex, scilicet ad esse, et ad agere: prima se tenet ex parte materiae, secunda vero ex parte formae.* Możliwość - oznacza to, co jest pryncypium, nie zaś jej relacją. Dwojaka [jest] możliwość w stworzeniu, to jest [odnosząca się] do bytowania oraz do działania: pierwsza pochodzi ze strony materii, druga zaś ze strony formy.

- **Potentia activa** - możliwość czynna (władza).

- **Potentia ad generandum** - możliwość (moc do rodzenia).

- **Potentia ad spirandum** - możliwość (moc do tchnienia).

- **Potentia augmentativa** - patrz: augmentativa.

- **Potentia augmentativa** - władza wzrastania.

- **Potentia generativa** - patrz: generativa.

- **Potentia generativa** - władza rodzenia.

- **Potentia motiva secundum locum** - władza ruchu przestrzennego (lokalnego). Jedna z władz wegetatywnych.

- **Potentia nutritiva** - władza odżywiania. Patrz: nutritiva.

- **Potentia passiva** - możliwość bierna.

- **Potentiae appetitivae** - władze pożądawcze.

- **Potentiae intellectivae** - władze intelektualne.

- **Potentiae sensitiuae** - władze zmysłowe.

- **Potentiae vegetativae** - władz wegetatywne.

- **Potestas** - *proprie nominat potentiam activam, cum alioua praeeminentia. Potestas*

tripliciter consideratur: scilicet secundum se, quoad modum acouirendi, et quoad usum. Primo modo, est a deo universaliter et semper, non autem secundo et tertio modo. Władza - w ścisłym sensie oznacza możliwość aktywną, z powodu pewnej wzniosłości. Władzę rozważa się w trzech [aspektach]: to jest według niej samej, w odniesieniu do sposobu nabywania oraz w odniesieniu do używania. Pierwszy sposób przysługuje bogu zawsze i powszechnie, drugi i trzeci zaś - nie.

- **Potestas** - władza [nad kimś lub czymś].
- **Potestativum per se** - samostanowienie.
- **Potus** - patrz: *sitis*.
- **Praecepta affirmatiua** - przykazania twierdzące.
- **Praecepta caeremonialia** - przykazania obrzędowe.
- **Praecepta iudicialia** - przykazania sądownicze.
- **Praecepta moralia** - przykazania moralne.
- **Praecepta negativa** - przykazania zakazujące.
- **Praeceptum** - *proprie importat kationem debiti. Praecepta sunt inaequalia et disparia, propter auctoritatem praecipientis, vel propter dignitatem vel necessitatem rerum praepetarum.* Przykazanie (nauczanie) - właściwie [rozumiane] wnosi powód powinności. [rzeczy] przykazane są nierówne i różne, ze względu na autorytet przykazującego, albo ze względu na godność lub konieczność nakazanych rzeczy.
- **Praecipitatio** - *est operatio per impetum voluntatis vel passionis, sine prudentia, et partibus eius.* Nierozwaga - jest działaniem pod wpływem impetu woli lub uczucia, bez roztropności oraz [z pominięciem] jej części.
- **Praecipitatio** - patrz: *temeritas*.

- **Praedestinatio** - *est ratio transmissionis creaturae rationalis ad vitam aeternam, in mente dei. Praedestinatio pertinet ad scientiam practicum; est pars Providentiae* - Przeznaczenie - jest powodem przeniesienia stworzenia rozumnego do życia wiecznego w umyśle boga. Przeznaczenie należy do wiedzy praktycznej; jest częścią opatrności (przewidywania).

- **Praedicamenta** - orzeczniki.

- **Praedicamentum** - *sufficientia decem praedicamentorum, et distinctio eorum.* Orzecznik - wystarczy dziesięć orzeczników i ich podział. Jest to odwołanie się i potwierdzenie arystotelesowskiej nauki o orzecznikach.

- **Praedicatio** - orzekanie.

- **Praedicatio accidentalis** - orzekanie przypadłościowe.

- **Praedicatio identitatis** - orzekanie identyfikujące.

- **Praedicatum** - orzeczenie.

- **Praemium** - *id est quod redditur alicui, in bonum eius. Praemium duplex: scilicet essentiale et accidentale.* Nagroda - jest tym, czym płaci się komuś dla jego dobra. Nagroda [jest] dwojaka: to jest istotowa i przypadłościowa.

- **Praesentia** - *illud proprie dicitur praesens, cuius essentia praesentatur sensui, vel intellectui.* Obecność - o tym właściwie mówi się, że jest obecne, czego istota ukazywana jest zmysłowi lub intelektowi.

- **Praestigium** - *est divinatio per daemones, ingerentes se visui vel auditui hominum, quia praetringit oculos.* Wróżbiarstwo - jest natchnieniem przez demony, ingerujące w widzenie lub słuch człowieka, ponieważ zaciemnia oczy.

- **Praesuppositio** - wcześniejsze założenie.

- **Praetemtum** - przeszłość.
- **Primi motus** - *dicitur dupliciter: scilicet primo primi, id est, naturales sine imaginatione, et secundo primi, id est, primi motus sensualitas, ex imaginatione. Secundi sunt peccata, sed levissima; primi vero nullo modo.* Pierwsze poruszenia - określa się dwojako: najpierw jako pierwsze, czyli naturalne bez wyobrażenia, a następnie pierwsze, czyli pierwsze poruszenia zmysłowe z powodu wyobrażeń. Drugie [z wymienionych] są grzechami, lecz najłżejszymi - pierwsze zaś nie są w żaden sposób grzeszne.
- **Primogenitus** - pierworodny.
- **Primum** - *dicitur dupliciter: scilicet primum simpliciter, et primum in genere.* Pierwsze - określa się dwojako: to jest pierwsze wprost i pierwsze w rodzaju.
- **Principaliter** - *dicitur dupliciter: scilicet primordialiter et complete.* Głównie - określa się dwojako: czyli pierwotnie i dopełniająca (uzupełniająco),
- **Principia indyiduaua** - pryncypia jednostkowania.
- **Principia individuantia** - pryncypia uszczegółowiające.
- **Principia per se nota** - zasady (pryncypia) znane same przez się.
- **Principiatum** - *duplex: scilicet politicus, id est, liberorum, et despoticus, scilicet servorum. Primum oportet esse moderatum. Bonus principatus triplex: scilicet regalis, aristocratia et timocratia. Et triplex principatus malus: scilicet tyrannis, oligarchia, et democratia.* Władza społeczna - jest dwojaka: czyli polityczna, to jest, [ludzi] wolnych oraz despotyczna, czyli niewolnych. Pierwsza powinna być kierowaniem. Dobre rządy społeczne są trzy: czyli królestwo, arystokracja i ty-mokracja (republika). I trzy są

rządy złe: czyli tyrania, oligarchia i demokracja.

- **Principiatum** - *est constitutum in esse per principium. Ideo non convenit lineae respectu puncti, nec motui, respectu termini a quo.* Zapoczątkowujące - konstytuuje się w bytowaniu przez pryncypium. Dlatego nie odpowiada linii ze względu na punkt, ruch i kres.
- **Principium** - *est id a quo aliquid procedit quocumque modo, et e converso. Causa et principium sunt idem re convertibiliter, et differunt ratione.* Pryncypium - jest tym, od czego coś pochodzi w jakikolwiek sposób oraz na odwrót. Przyczyna i pryncypium są realnie zamienne, a różnią się rozumowo.
- **Principium indyiduationis** - pryncypium (zasada) jednostkowania.
- **Principium intellectivum** - pryncypium intelektualne.
- **Principium singularitatis** - pryncypium cech wyłącznych (danego bytu).
- **Prioritas** - pierwszeństwo.
- **Privatio** - *duplex: scilicet in privari, et in priyatio esse: prima est contraria habitui, non autem secunda.* Brak - [rozumie się go] dwojako: czyli jako brak czegoś oraz jako [dobrowolne] ogołocenie. Pierwszy przeciwstawia się posiadaniu [czegoś], drugi zaś nie.
- **Privilegium** - przywilej.
- **Processio** - *processionis nomen primo convenit motui locali, ex quo transfertur ad omnem ordinem ex aliquo, et ad omnem emanationem.* Pochodzenie (przechodzenie) - nazwa pochodzenia; najpierw przysługuje ruchowi lokalnemu, z którego przenosi się do każdego porządku z czegoś innego oraz [przysługuje] każdej emanacji.
- **Processio intelligibilis** - pochodzenie intelektualne.

• **Prodigalitas** - *est circa passiones pecuniae sicut deficiens, non autem sicut superabundans in eis.* Rozrzutność - jest związana z uczuciami wobec pieniędzy jako [cierpiąca na] ich brak, nie zaś jako obfitująca w nie.

• **Producere** - *in diyinis et in creaturis, aliouid pro-ducitur dupliciter: scilicet per potentiam naturalem, in similitudinem naturae eius qui producit; et per potentiam rationalem, in similitudinem speciei intelligibilis.* Pochodzenie (tworzenie) - w bogu i w stworzeniach cos pochodzi dwojako: a więc przez możliwość naturalną, w podobieństwie natury do tego, który tworzy oraz przez możliwość rozumną, w podobieństwie do postaci intelektualnej.

• **Productio** - tworzenie.

• **Proficio** - wzrastanie (czynienie postępów, dokonanie, zyskanie czegoś).

• **Prohibitio** - *duplex: scilicet coactionis, et praecepti.* Zakaz - [może być] dwojaki: a więc z przymusu oraz z pouczenia (przepisu, rozkazu).

• **Promissio** - *est actus rationis: quia est enuntiatio et ordinatio aliquius.* Przyrzeczenie - jest aktem rozumu: ponieważ jest wyrażeniem i zarządzeniem kogoś.

• **Promulgatio legis** - *necessaria est ad hoc, quod lex habeat vim obligandi. Promulgatio legis naturae fit ex hoc quod deus inserit eam mentibus hominum, naturaliter custodiendam.* Ogłoszenie prawa - konieczne jest do tego, aby prawo miało moc obowiązującą. Ogłoszenie prawa naturalnego stało się przez to, że bóg zaszczerpia je umysłem ludzi, w celu zgodnego z naturą przestrzegania go.

• **Proportio** - *secundum primam nominis impositionem significat habitudinem ouantitatis ad ouantitatem, secundum determinatum excessum, vel adaeouationem: sed transfertur ad significandum habitudinem quorumcumque; sicut materiae ad formam, potentiae ad actum, obiecti ad potentiam, finiti*

ad infinitum, et creaturae ad creatorem. Omis causa per se est proportionata effectui. Proporcja - według pierwszej, nadanej nazwy oznacza przystosowanie ilości do ilości, według określonego wzrostu lub odpowiedniości; lecz przenoszona jest także do oznaczania przystosowania czegokolwiek, tak jak materii do formy, możliwości do aktu, przedmiotu do władzy, skończonego do nieskończonego i stworzenia do stwórcy. Wszelka przyczyna działająca sama przez się jest proporcjonalna do skutków.

• **Proportio inaeoualitatis** - proporcja nierówności.

• **Propositio** - *sumitur dupliciter: scilicet pro eo quod praeeligitur, et pro problemate.* Założenie - przyjmuje się dwojako, czyli jako to, co jest wybrane (przedstawione) oraz ze względu na problem (zagadnienie).

• **Propositum** - *non nominat simpliciter actum voluntatis, sed praesupponit actum cognitionis ostendentis finem, in ouem voluntas tendit.* Zamiar - nie oznacza wprost aktu woli, lecz najpierw zakłada akt poznania określający cel, do którego wola dąży.

• **Propria operatio** - czynność właściwa (własna).

• **Proprietas** - *ouanto natura alioua nobilius est in aliouo, tanto proprietas eius perfectius ab eo participatur.* Właściwość - o ile natura czegoś jest szlachetniejsza, o tyle doskonalej uczestniczy to w jej właściwości.

• **Proprietas absoluta** - właściwość bezwzględna (absolutna).

• **Proprietas personalis** - właściwość osobowa.

• **Proprietas relativa** - właściwość relacyjna (względna).

• **Proprium** - *est de genere accidentium.* Własność - należy do rodzaju przypadłości.

• **Propter** - *aliouando denotat causam posteriorem in esse scilicet finalem, et aliquando causam priorem scilicet materialem vel efficientem.* Dla - niekiedy oznacza przyczynę późniejszą w bytowaniu, czyli celową oraz w pewien sposób przyczynę wcześniejszą, czyli materialną lub sprawczą.

• **Protervia** - knąbrność (bezczelność, bezwstyd).

• **Providentia** - *importat respectum ouendam alicuius distantis, ad quod ea quae in praesenti occurrunt, ordinanda sunt. Providentia dei se extendit ad neces-saria, non autem providentia hominis. P. Propie non est speculativis, sed tantum in practicis.* Opatrzność - wnosi pewien wzgląd z pozycji jakiegoś dystansu w stosunku do tych [rzeczy], które zdarzają się obecnie i poddają się kierowaniu. Opatrzność boża rozciąga się na [rzeczy] konieczne, ludzka zaś nie. O. Właściwie nie należy do władz teoretycznych, lecz do praktycznych. Św. Tomasz odróżnia opatrzność bożą i ludzką; tę drugą nazywa się też przewidywaniem.

• **Prudentia** - *nomen prudentiae sumitur a providentia; est virtus intellectualis secundum essentiam, sed moralis secundum materiam. P. Propie non est de fine, sed de his quae sunt ad finem.* Roztropność - nazwę roztropności przyjmuje się od opatrzności; jest [ona] cnotą intelektualną według istoty, ale moralną według materii. R. Właściwie nie odnosi się do celu [działań ludzkich], lecz do tych [rzeczy] które są do celu [przyporządkowane, tj. Środków].

• **Publicatio** - *peccati propter iactantiam, vituperatur, sed propter emendationem, laudatur.* Ujawnienie - grzechów ze względu na zuchwałość (pyszałkowatość) jest ganiona, lecz ze względu na poprawę - godna pochwały. Stąd pochodzi określenie jawnogrzesznik (publicanus).

• **Pudicitia** - *dicitur a pudore. Et est praecipue circa signa yenerorum: castitas vero circa venerea. Pudi-citia ordinatur a castitatem, non*

quasi virtus ab ea distincta, sed sicut exprimens circumstantiam eius: tamen aliquando unum pro alio ponitur. Wstydlivość - nazywana od wstydu. A jest głównie związna ze znakami płciowości. Czystość zaś wiáže się z płciowością. Wstydlivość przyporządkowuje się do czystości nie jako cnota od niej różna, lecz jako dodatkowa jej okoliczność; jednak niekiedy jedno z drugim jest zamienne.

• **Pudor** - *dicitur tripliciter: scilicet verecundia, castitas, ex composito exterior.* Wstyd - określa się na trzy sposoby: to jest nieśmiałość, czystość oraz jako zewnętrzne ułożenie.

• **Pulchritudo** - *requirit tria: scilicet integritatem, proportionem debitam, et claritatem.* Piękność - wymaga trzech [elementów]: czyli całości (zupelności), właściwej proporcji i jasności.

• **Pulchrum** - piękno.

• **Punitio** - *in ouantum pertinet ad iustitiam publicam, est actus iustitiae commutativae, vindicativae vero in ouantum pertinet ad immunitatem personae singularis.* Karanie - o ile należy do prawa publicznego - jest aktem sprawiedliwosci wymiennej; karzącej zaś - o ile należy do ochrony pojedynczej osoby.

• **Purgatio** - *duplex: scilicet per gratiam a culpa et per lumen doctrinae a nescientia.* Oczyszczenie - [rozumie się] dwójako: przez laskę od winy i przez światło nauki od niewiedzy.

• **Puritas** - *augetur, per recessum a peccato, charitas autem et bonitas, per acessum ad terminum. Puritas conscientiae consistit in duobus: scilicet in operę bono, et intentione recta.* Czystość - zwiększa się przez odejście od grzechu, miłość zaś i dobroć - przez zbliżanie się do ich celu. Czystość sumienia buduje się na dwu [czynnikach]: mianowicie dobrym dziele oraz słusznym zamierzeniu (prawej intencji).

- **Pusillanimitas** - *potest tripliciter considerari: scilicet secundum se: ex causa eius scilicet ignorantia, timore, pigritia, et ira: et effectum eius scilicet subtrahendi se: primo modo opponitur directe magnanimitati, secundo sollicitudini, tertio similiter.* Małoduszność - można rozważać trojako: czyli [1] według [samej] siebie; [2] z [punktu widzenia jej] przyczyny czyli ignorancji, bojaźni, lenistwa oraz gniewu; [3] z [punktu widzenia] jej skutków, czyli tego, z czego się wycofuje: w pierwszym wypadku przeciwstawia się wprost wielkoduszności, w drugim - troskliwości, w trzecim - [podobnie jak w pierwszym i drugim].



- **Quaestio** - *quadruplex: scilicet an est, oia est, oia est, et propter quid est. Et duae primae reducuntur in eandem, et aliae duae in unam aliam.* Pytanie (kwestia, zagadnienie) - [stanowią je] cztery [aspekty]: a więc „czy jest”, „że jest”, „czym jest” oraz „dlaczego coś jest”. I dwa pierwsze redukują się do tego samego, a dwa pozostałe także do jednego. Czyli pozostają dwa pytania: „że jest” i „czym jest” wyznaczające tomaszową metafizykę, gdyż stanowią pytania o istnienie i istotę bytu.

- **Qualitas** - *proprie, importat modum, id est, determinationem substantiae, vel secundum quod potentia materiae determinatur ad esse substantiale, et sic est differentia substantiae; vel ad esse accidentale, et sic est differentia accidentalis et praedicamentum qualitatis.* Jakość - właściwie [rozumiana], wnosi sposób, to jest, określenie substancji albo według tego, że możliwość materii jest zdeterminowana [w stosunku] do bytowania substancjalnego i taka jest różnica substancji, albo - do bytowania przypadłościowego, i taka jest różnica przypadłościowa oraz orzecznik jakości.

- **Qualitas corporea** - jakość cielesna.
- **Qualitas elementaris** - jakość elementarna.
- **Qualitas passibilis** - jakość doznawalna [zmysłowo],
- **Qualitas remissa** - jakość osłabiona.
- **Qualitas sensibilis** - jakość postrzegalna zmysłowo.
- **Quantitas** - *consequitur substantiam ex parte materiae, (et qualitas ex parte formae).* Ilość - ma uzasadnienie w substancji [jako przypadłość] ze strony materii, (a jakość - ze strony formy).
- **Quantitas** - ilość.
- **Quantitas continua** - ilość ciągła.
- **Quantitas dimensiva** - ilość wymierna.
- **Quantitas discreta** - ilość ukryta.
- **Quantitas extrinseca** - ilość zewnętrzna.
- **Quantitas intrinseca** - ilość wewnętrzna.
- **Quantitas molis** - ilość masy.
- **Quantitas virtutis** - ilość siły.
- **Quasi** - jakby (niejako).
- **Quidditas** - d. Sedno. Istota bytu ujęta w jej koniecznych elementach, to jest formie i materii. Dzięki temu ujęcie to jest podstawą tworzenia pojęć powszechnych - rodzajowych i gatunkowych. Należy raczej do logiki; w metafizyce operuje się ujęciem istoty jako „subsystemji”.
- **Quies** - *de ratione quietis est, quod mobile similiter se habeat nunc et prius. Quies naturalis est finis naturalis motus, et per se intenta a natura. Quies est prior motu via intentionis, et posterior via executionis, quia est finis eius.* Spoczynek - powodem spoczynku jest to, że rzecz poruszająca się powinna mieć podobne „teraz” i „wcześniej”. Spoczynek naturalny jest kresem ruchu

naturalnego, przez się dokonywanego przez naturę. Spoczynek, ma miejsce przed poruszeniem zamierzonym [czyli „wcześniej”] oraz po jego wykonaniu [czyli „teraz”], gdyż jest jego kresem.



• **Rapacitas** - *continentur sub violentia, cum sit species eius. Quae violentia, est filia avaritiae.* Rządza rabowania - zawiera się w przemoc, gdy jest jej postacią, w sytuacji gdy przemoc jest córką chciwości.

• **Rapina** - *per se est peccatum: quia est auferre per vim alienam iniuste.* Rabunek - jest grzechem sam w sobie, ponieważ jest niesprawiedliwym wymuszeniem (zrabowaniem, złupieniem) za pomocą siły na drugim [człowieku],

• **Raptus** - *ut est species luxuriae, est quando puella de domo patris violenter abducitur, ut corrupta matrimonio habeatur, sive el, sive parentibus violentia inferatur. Excessus mentis, extasis, et raptus, sumuntur pro eodem. Et hoc dupliciter: scilicet vel secundum intentionem tantum, et sic conveniunt omni amanti deum et contemplativi: vel secundum actua-lem abstractionem a sensitibus, et sic sunt in communi usu.* Porwanie - jest postacią rozpusty, gdy polega na porwaniu siłą dziewczyny z domu ojca, w celu zawarcia z uwiedzioną małżeństwa, bez względu na to, czy przemoc zastosowano wobec niej, czy wobec rodziców. [inne znaczenie, to] przekroczenie umysłu, ekstaza oraz porwanie, oznaczają to samo i to w dwojaki sposób: czyli albo tylko według zamierzenia, i w taki sposób odnosi się to do wszystkich kochających i kontemplujących boga; albo według aktualnie dokonywanej abstrakcji od tego, co zmysłowe, i w taki sposób są [pojęcia porwania] powszechnie używane.

• **Ratio** - *dicitur ouadrupliciter: scilicet virtus cognitiva, causa, supputatio, et aliouid simplex, abstractum a multis: ouae omnia conveniunt deo.* Rozum albo powód - określany na cztery sposoby: czyli władza rozumowania [rozum], przyczyna [powód], obliczenie oraz coś prostego, wyabstrahowanego z licznych; wszystkie one odpowiadają bogu.

• **Ratio idealis** - powód idealny [oznacza: absolutny albo wynikający z myślenia].

• **Ratio particularis** - rozum jednostkowy.

• **Ratio practica** - rozum praktyczny.

• **Ratio recta** - słuszny (właściwy) rozum (rozumowe ujęcie).

• **Ratio speculatiua** - rozum spekulatywny (teoretyczny).

• **Ratio superior** - rozum wyższy.

• **Ratio uniyersalis** - rozum powszechny.

• **Ratiocinatio** - rozumowanie.

• **Rationale** - *dicitur dupliciter: scilicet omne intel-lectuale, et cognoscens cum discursu. Primum con-venit deo et angelis, non autem secundum, sed est differentia animalis.* Rozumne - określane jest [coś] dwojako: czyli jako wszelkie intelektualne oraz poznające przez dyskurs. Pierwsze odpowiada bogu i aniołom, drugie zaś nie, lecz stanowi różnicę w stosunku do zwierząt.

• **Rationem inducere** - przytaczać powody (zasady).

• **Rationes aeternae** - powody wieczne.

• **Rationes causales** - powody (wsady) przyczynowe.

• **Realis** - realny.

• **Realitas** - realność.

• **Recedere** - *a deo, contingit tripliciter: scilicet per infidelitatem, per malos mores, et per apostasiam*. Odstępstwo - od boga dokonuje się trojako: a więc przez niewiarę, przez zło moralne oraz przez apostazję.

• **Recessus** - patrz: *accessus*.

• **Recipere** - *pati, et huiusmodi dicitur aequivoce de intellectu et de materia prima. Recipere, et retinere, vel conservare, in immaterialibus contingit secundum idem, non autem in rebus materialibus*. Przyjmować - doznawać i tego rodzaju, nazywa się tak samo w odniesieniu do intelektu i materii pierwszej. Przyjmowanie i zatrzymywanie lub zachowywanie, w [rzeczach] niematerialnych zachodzi w ten sam sposób; nie dotyczy to zaś rzeczy materialnych.

• **Reconciliatio** - *est amicitiae reparatio*. Pojednanie - jest naprawieniem przyjaźni.

• **Recreatio** - *effectus eutrapelias*. Rekreacja (wypoczynek) - skutek eutrapelii. Patrz: *eutrapelia*.

• **Recta ratio** - właściwy (słuszny) powód.

• **Rectitudo** - *duplex: scilicet et circa exteriora et ouae dicit debitum ordinem ad finem, et ad legem dei. Prima est pars iustitiae, secunda vero est omnis virtutis*. Słuszność - określana jest dwojako: a więc w związku z tym, co zewnętrzne oraz jako ta, która wyraża należne przyporządkowanie do celu i do prawa bożego. Pierwsza jest częścią sprawiedliwości, druga zaś jest we wszystkich cnotach.

• **Rectus** - prosty (słuszny, właściwy).

• **Reflexio** - refleksja (namysł, zastanowienie się).

• **Regere et gubernare** - *est proprie rationis; est actus providentiae*. Kierowanie i rządzenie - należą w sposób właściwy do rozumu; są aktami opatrności.

• **Regula** - *actuum humanorum duplex: scilicet humana ratio, et lex aeterna, scilicet deus*.

Regula actuum humanorum non est ouaelibet ratio, sed ratio recta. Reguła (prawidło) - aktów ludzkich jest dwojakie, czyli ludzki rozum oraz prawo wieczne, czyli bóg. Regułą aktów ludzkich nie jest jakikolwiek rozum, ale rozum słuszny (prosty, właściwy).

• **Relatio** - *est ordo unius ad aliam. Omnis relatio est dependentia*. Relacja - jest przyporządkowaniem jednego do innej [rzeczy]. Każda relacja jest zależnością [swoich kresów].

• **Relatio opposita** - relacja przeciwstawna.

• **Relatio personalis** - relacja osobowa.

• **Relatio rationis** - relacja myślna.

• **Relatio realis** - relacja realna.

• **Relationis extrema** - kresy relacji.

• **Relatum** - *duplex: scilicet secundum esse, et secundum dici*. Względne (relatywne) - jest coś dwojako: albo według bytowania, albo według orzekania.

• **Religio** - *importat ordinem ad deum, ad quem ordinat hominem. Religio est virtus, reddens debitum honorem deo*. Religia - wnosi przyporządkowanie względem boga, do którego przyporządkowuje ludzi. Religia jest cnotą, oddającą powinnać cześć bogu.

• **Remedium** - *contra malum duplex: scilicet impediens futurum, et removens malum praesens*. Lekarstwo - przeciwko złu [jest] dwojakie: czyli przeszkadzające przyszłemu [złu] oraz usuwające zło obecne.

• **Reminiscencia** - *est inuositio eius ouod excidit a me-moria, et prior ea: est tantum in parte sensitiva, et tantum in homine*. Władza przypominania sobie - jest wyszukiwaniem tego, co uszło z pamięci, a jest wcześniejsze od niej. Jest ona tylko w części zmysłowej i tylko w człowieku.

• **Remissio** - *in puniendo, opponitur directe crudelitati, non autem saevitiae. Neque est*

vitium, nisi sit contra iustitiam. Odpuszczanie - w karaniu przeciwstawia się wprost okrucieństwu, nie zaś srogości (surowości). Nie jest wadą, o ile nie sprzeciwia się sprawiedliwości.

- **Remotio** - usunięcie (rugowanie).
- **Renoyatio** - odnowienie.
- **Repente** - *aliouis motus convenit nobis dupliciter: scilicet ex impulsu passionis, vel ex inclinatione habitus.* Nagle - komuś odpowiada dwojako: to jest z impulsu uczucia lub skierowane sprawnością.
- **Repraesentatio** - przedstawianie [kogoś komuś] (przedstawicielstwo, wizerunek, też: płacenie gotówką).
- **Res** - rzecz. W tekstach św. Tomasza zazwyczaj oznacza byt.
- **Resolutio** - *per intellectum duplex: scilicet formae a materia et universaliis a particulari.* Rozwiązanie - przez intelekt jest dwojaki, a więc formy od materii oraz powszechnego od jednostkowego.
- **Respectus** - wzgląd (stosunek).
- **Restitutio** - *est actus iustitiae commutativae: quia nihil aliud videtur esse, quam aliquem statuere in possessionem rei suae.* Oddanie (naprawa, przywrócenie dawnego stanu) - jest aktem sprawiedliwości wymiennej, ponieważ niczym innym nie wydaje się być, niż jakimś usytuowaniem w posiadaniu swojej rzeczy.
- **Retinere** - patrz: *recipere.*
- **Retributio** - *proportionalis, ex debito legati, si est ex pacto, pertinet ad iustitiam commutativam; si vero ex debito honestatis, pertinet ad virtutem gratiae, sive ad gratitudinem.* Odszkodowanie (odwzajemnienie, wynagrodzenie) - proporcjonalne, z należnego prawa, jeśli jest ustalone, należy do sprawiedliwości wymiennej; jeśli zaś z należnego szacunku, należy do cnoty łaski, czyli do wdzięczności.

• **Reyerentia** - *proprie, est timor initialis et castus, tamen capi potest in bono et in malo, sicut etiam confusio, id est, erubescencia.* Zawstyżenie (też: poważanie) - właściwie jest bojaźnią początkową i czystą; obejmować jednak może dobro i zło, także przez zmieszanie, czyli wstydlivość.

• **Rex** - *dicitur, cui committitur universalis gubernatio, iudex vero cui committitur speciale iudicium.* Król - nazywa się tak tego, komu są powierzone rządy powszechne. Sędzią - nazywa się tego, kto sprawuje tylko sądenie.

• **Rhetomca** - patrz: *philosophia.*

• **Rlxa** - *est contradictio in factis: scilicet mutua percussio, et particulare bellum, sine auctoritate publica. Sed contentio est in verbis.* Kłótnia - jest sprzecznością w dziedzinie faktów, czyli wzajemną walką oraz partykularną wojną poza władzą publiczną. Lecz spór dokonuje się [tylko] w słowach.



- **Sabbatum** - sobota.
- **Sacer** - święta rzecz,.
- **Sacerdos** - kapłan.
- **Sacramentum** - sakrament.
- **Sacrificium** - ofiara.
- **Sacrilegium** - świętokradztwo.
- **Salvare** - zbawić.
- **Salyari** - być zbawionym.
- **Sanctificatio** - uświęcenie.
- **Sanctitas** - świętość.
- **Sanctus** - święta osoba.

• **Sanitas** - *est de prima specie ouantitatis, causata ex humoribus adaequatis*. Zdrowie - jest pierwszym gatunkiem ilości, przyczynowanym przez pdpowiedniość humorów [t. J. Płynów fizjologicznych]. Św. Tomasz definiuje zdrowie w ramach obowiązującej w xiii w. Medycyny humoralnej; określenie to jednak daje się łatwo prze-formułować na bardziej współczesne wersje tej nauki.

• **Sapientia** - *iudicat de omnibus, et ordinat, ouia considerat altissimas causas*. Mądrość - wydaje sądy o wszystkim oraz porządkuje, ponieważ rozważa najwyższe przyczyny.

• **Satisfactio** - *est actus virtutis, materialiter et formaliter, elicitiye quidem iustitiae vindicativae, imperative vero est actus charitatis*. Zadośćuczynienie - jak wymóg formalny i materialny jest aktem cnoty sprawiedliwości karzącej, jako wewnętrzny nakaz zaś, stanowi akt miłości "caritas".

• **Scandalum** - *proprie, est dictum vel factum minus rectum praebens aliis occasionem ruinae. Sed scandalum large sumitur pro quolibet impedimento, alicui praestito, in via alioua quam proseoui intendit*. Zgorszenie - właściwie [brane] jest mówieniem lub czynieniem czegoś mniej słusznego, dając innym okazję do upadku. Lecz zgorszenie szeroko przyjmuje się ze względu na jakąkolwiek przeszkodę dla kogoś na drodze, którą zamierzał dalej podążać.

• **Scibile** - *dicitur secundum potentiam, scientia vero secundum actum vel habitum. Ideo non sunt simul natura*. Poznawalne - nazywa się według możliwości, wiedza zaś - według aktu lub sprawności. Dlatego nie są tym samym z natury.

• **Scientia** - *est assimilatio ad rem scitam, per speciem intelligibilem, quae est similitudo rei intellectae*. Wiedza - jest upodobnieniem do rzeczy poznawanej przez postać intelektualną, która jest podobieństwem rzeczy rozumianej przez intelekt.

• **Scientia completa** - wiedza pełna.

• **Scientia gratuita** - wiedza darmowa.

• **Scientia incompleta** - wiedza niepełna.

• **Scientia moralis** - nauka o sprawach moralnych (etyka).

• **Scientia naturalis** - wiedza naturalna (filozofia przyrody).

• **Scientia speculativa** - wiedza spekulatywna.

• **Scientificum** - to, co w nas rodzi wiedzę.

• **Scire** - *contingit dupliciter: scilicet simpliciter, id est, in se, et secundum quid, id est, alio, sicut scire partes in toto, accidens in subiecto et effectus in causa*. Znać - zachodzi dwojako: a więc wprost, czyli, samo w sobie oraz w stosunku do czegoś, czyli innego, tak jak znać części w całości, przypadłość w podmiocie i skutek w przyczynie.

• **Scurrilitas** - *procedit ex actu gulae, non autem ex actu luxuriae, sed ex voluntate eius. Ideo pertinet ad utramoue*. Śmieszność - pochodzi z aktu obżarstwa, nie zaś z aktu rozpusty, lecz z jej pragnienia. Dlatego należy do obydwu.

• **Se** - *est relativum reciprocum. Ideo magis dicit unita-tem suppositi, quam ille terminus idem*. W stosunku do siebie (sobie) - jest relacją zwrotną (tam i z powrotem). Dlatego bardziej wskazuje się na jedność podmiotu niż na jego kres. Stanowi zaimek zwrotny.

• **Secundarium** - drugorzędne [coś].

• **Secundo** - po drugie. Przy wyliczaniu: *primo, secundo, tertio...*

• **Secundum** - według (ob. Drugie).

• **Secundum aliquid sui** - według czegoś własnego.

• **Secundum ordinationem** - według zarządzenia.

- **Secundum quid** - pod jakimś względem.
- **Secundum quod** - dlatego, że.
- **Secundum quod est** - tak jak istnieje.
- **Secundum rem** - realnie (rzeczowo) [d. Według rzeczy].
- **Secundum se** - samo w sobie.
- **Secundum se ipsum** - według samego siebie.
- **Securitas** - *perfecta pertinet ad premium virtutis: sed securitas secundum participationem, est conditio ali-cuius virtutis. Securitas non est idem quod fortitudo, sed est conditio eius, et magnanimitatis, si sit quando et in omnibus debet.* Bezpieczeństwo (pewność) - doskonale jest nagrodą cnoty, ale bezpieczeństwo według uczestniczenia jest stanem czyjejs cnoty. Bezpieczeństwo nie jest tym samym co męstwo, lecz jest warunkiem jego oraz wielkoduszności, jeśli dotyczy czasu i obowiązują we wszystkim.
- **Segnities** - *est fuga operationis, et ex timore laboris.* Gnuśność (lenistwo) - jest ucieczką od działania, a jego przyczynę stanowi lęk przed pracą (trudem). Patrz; *ignavia*.
- **Sensibile** - *duplex: scilicet per se et per accidens. Sensibile per se duplex; scilicet proprium et commune.* Zmysłowe - [coś jest] dwojako: samo przez się (istotowo) i przypadłościowe). [coś jest] zmysłowe istotowo na dwa sposoby: czyli jako własność i jako coś wspólnego.
- **Sensibilia communia** - wspólnie postrzegalne [zmysłowo].
- **Sensibilia per accidens** - postrzegalne [zmysłowo] przez przypadłość.
- **Sensibilia propria** - właściwe przedmioty poznania zmysłowego.
- **Sensibilitas** - patrz: *sensualitas*.
- **Sensitivum** - to, co zmysłowo ujęte.

- **Sensualitas** - *proprie nominat potentiam appetitivam tantum, sensibilitas vero comprehendit omnes vires sensitivas: scilicet apprehensivas et appetitivas.* Zmysłowość - właściwie nazywa się [tak] tylko władza pożądania. Zmysłowość (*sensibilitas*) obejmuje wszystkie władze zmysłowe, a więc poznawcze i pożądawcze.
- **Sensus** - *est potentia passiva. Sensus est virtus corporalis tantum et non spiritualium.* Zmysł - jest władzą bierną. Zmysł jest mocą cielesną. Dlatego poznaje tylko rzeczy cielesne, a nie duchowe.
- **Sensus communis** - zmysł wspólny.
- **Sensus exteriores** - zmysły zewnętrzne.
- **Sensus interiores** - zmysły wewnętrzne.
- **Sensus proprius** - zmysł właściwy.
- **Sententia** - *est applicatio iuris ad particulare factum.* Sentencja (orzeczenie sądowe) - jest zastosowaniem prawa do jednostkowego faktu.
- **Sentio** - sędzę (wydaje mi się).
- **Separatio** - *dat utriusque partium totalitatem et in continuis, dat esse actu.* Separacja - ujęcie obu części razem i w związku z tym daje zwrócenie uwagi na akt. Separacja polega na skupieniu uwagi na jakimś jednym pryncypium bytowym, bez wyłączenia innych.
- **Separatus** - patrz: *anima* (substantia, forma) separata
- **Sermo** - mowa.
- **Sermo exterior** - mowa zewnętrzna.
- **Sermo interior** - mowa wewnętrzna.
- **Significatio** - *proprie dicitur respectu rationis nominis: suppositio vero respectu eius cui convenit nomen, si directe continetur sub eo; copulatio autem si indirecte.* Oznaczenie - [jest] właściwie określane ze względu na nazwy [pochodzące z] rozumu;

odniesienie do podmiotu zaś - ze względu na to, czemu nazwa odpowiada, jeśli wprost (bezwzględnie) się w nim zawiera; złączenie zaś - jeśli [zawiera się] nie wprost (warunkowo). Patrz: etymologia.

- **Signum** - *ouantum est in se, importat aliouid mani-festum quoad nos, quo manuducimur in cognitionem alicuius occulti*. Znak - o ile jest sam w sobie, wnosi coś jawnego w odniesieniu do nas, co wprowadza nas w poznanie czegoś ukrytego.

- **Similitudo** - est relatio aeouiparantiae. Podobieństwo - jest relacją zrównania.

- **Similitudo secundum genus** - podobieństwo rodzajowe.

- **Similitudo secundum speciem** - podobieństwo gatunkowe.

- **Simplex** - *secundum rem undecuplex; et simplex secundum kationem*. Prosty - według rzeczy skądkolwiek przyłączonej oraz prosty według rozumu.

- **Simplex apprehensio** - proste ujęcie.

- **Simplex intelligentia** - proste ujęcie intelektualne.

- **Simplicitas** - *ad yirtutem yeritatis pertinens, dicitur simplicitas ouia non tendit in diversa, veritas autem dicitur, in ouantum signa concordant signatis: ideo simplicitas et veritas differunt tantum ratione*. Prostota - należąca do cnoty prawdy, nazywana jest prostotą, ponieważ nie dąży do [rzeczy] przeciwnych, prawdą zaś nazywana jest o ile znak zgadza się z tym, co oznaczone; dlatego prostota i prawda różnią się tylko rozumowo.

- **Simplicitas** - prostota (niezłożoność).

- **Simpliciter** - *dicitur dupliciter; scilicet absolute, id est, secundum naturam suam, sive sine adiunctio: et totaliter, id est, universaliter sive omnino*. Wprost - orzeka się dwojako: a więc absolutnie, to jest według swojej natury,

czyli bez dodatku oraz całościowo, to jest, powszechnie czyli zupełnie.

- **Singulare** - pojedyncze.

- **Sitis** - est concupiscentia humidi et frigidi, id est, potus. Pragnienie [picia] - jest pożądliwością mokrego i zimnego, czyli napoju.

- **Situs** - *vel positio, addit supra ubi, tantum ordinem determinatum partium, oui nihil aliud est nisi relatio determinata partium ad invicem*. Miejsce - lub pozycja, dodaje do „gdzie” określony porządek części, będący określoną wzajemną relacją części.

- **Sobrietas** - *proprie est circa potum inebriatiwm. Large vero, est circa omnem materiam; quia sobrius dicitur quasi briam, id est, mensuram seryans*. Trzeźwość - właściwie [rozumiana] wiąże się z piciem [powodującym upijanie się] szerszej zaś jest związana z całą materią, albowiem trzeźwego określa się jako zachowującego miarę. Gra słów nie do oddania po polsku: porównuje się tu trzeźwego do specjalnego naczynia do picia wina (bria), które jednak zawsze zachowuje swoją określoną miarę.

- **Societas** - *est adunatio hominum, ad aliouid perfī-ciendum. Ideo multiplicatur secundum illud. Societas hominum est necessaria in civitate, ratione animae et corporis*. Wspólnota - jest zgromadzeniem ludzi aby czegoś dokonać. Dlatego pomnaża się ze względu na ten cel. Wspólnota ludzi jest konieczna w państwie z powodu duszy i ciała.

- **Sodomia** - *id est coitus masculorum, est species luxuriae contra naturam*. Sodomia - jest to stosunek [seksualny] mężczyzn, stanowiący gatunek rozpusty wymierzony przeciw naturze.

- **Solertia** - *non est virtus, quia se habet ad hominum et ad malum, et magis dependet ex naturali ingenio quam ex assuetudine*. Bystrość (zręczność, przebiegłość) - nie jest cnotą, ponieważ odnosi się do człowieka i do

zła oraz bardziej zależy od naturalnej zdolności, niż od przyzwyczajenia.

- **Solitudo** - *non est essentia perfectionis, sed est instrumentum congruum contemplationi, non autem actioni.* Samotność - nie jest istotą doskonałości, lecz stanowi odpowiednie narzędzie kontemplacji, nie zaś działania.

- **Solitudo absoluta** - samotność bezwzględna.

- **Solitudo relativa** - samotność względna.

- **Sollicitudo** - patrz: *vigilantia*.

- **Solus** - *removet consortium dupliciter: scilicet vel simpliciter, id est, solitarius: scilicet qui non est cum alio eiusdem naturae vel conditionis, vel respectu alicuius. Primo modo stat categorematice, sed secundo modo syncategorematice.* Sam - odwraca się od grupy dwojako: a więc wprost, to jest, pustelnik, albo taki, który nie jest z drugim tej samej natury lub kondycji, albo ze względu na coś innego. Pierwszy sposób staje się kate-gorematycznie (bez dodatkowych dookreśleń), lecz drugi sposób - synkate-gorematycznie (wymagający dodatkowych dookreśleń).

- **Somnolentia et otiositas** - *ut reducuntur ad torporem, sunt filiae accidiae.* Ospałość i próżnowanie - gdy sprowadzają się do gnuśności są córkami *acedii*. Patrz: *Accidia*.

- **Species** - *duplex: scilicet natura communicabilis plu-ribus individuis immediate, secundum nomen et ratio-nem aeoualiter participatam, ut homo; et intentio ouiescens in anima ut species in anima.* Gatunek - określa się [go] dwojako: czyli [jako] naturę przekazywalną bezpośrednio wielu jednostkom, które jednakowo w niej uczestniczą, według nazwy i treści, jak człowiek oraz [postać poznawcza] - ujęcie spoczywające w duszy jako postać w duszy.

- **Species** - postać. Patrz wyżej.

- **Species abstracta** - postać oderwana (wyabstrahowana).

- **Species acquisita** - nabyta postać poznawcza.

- **Species connaturales** - postacie odpowiadające naturze (wspólnaturalne).

- **Species expressa** - postać wyrażona.

- **Species gratuita** - postać darmowa.

- **Species impressa** - postać odcisnięta (w intelekcie możnościowym).

- **Species indita** - postać dana przez naturę.

- **Species influxa** - postać wlana nagle.

- **Species infusa** - postać wlana.

- **Species intelligibilis** - postać intelektualna (umysłowa) [d. Intelektualnie poznawalna],

- **Species naturalis** - naturalna postać poznawcza.

- **Species sensibilis** - postać zmysłowa [d. Zmysłowo poznawalna].

- **Spectacula** - spektakle.

- **Speculatio** - *dicitur a speculo. Non autem a specula. Et reducitur ad meditationem, quia est visio causae per effectum.* Spekulacja - pochodzi od *lustra* nie zaś od. Śledzenia i ogranicza się do rozważania, ponieważ jest widzeniem przyczyny na podstawie skutków.

- **Speculum** - *proprie, est tantum in materialibus, sed metaphorice est in spiritualibus, quia repraesentant sicut illud.* Kopia - właściwie, jest tylko w rzeczach materialnych, lecz przenośnie jest w rzeczach duchowych, ponieważ przedstawia jak tamto.

- **Spes** - *dicitur quintupliciter: scilicet passio, virtus, certitudo, eius obiectum, et actus. Spes absolute, est tantum de bono proprio; sed ut praesupponit amorem, potest aliquis alteri sperare vitam aeternam.* Nadzieja - określa się [ją] na pięć sposobów: jako uczucie, cnotę, pewność, jej przedmiot i akt. Nadzieja bezwzględnie [brana] jest tylko w odniesieniu

do dobra własnego, lecz ponieważ uprzednio zakłada miłość, ktoś może mieć nadzieję, że ktoś inny [posiadzie] życie wieczne.

- **Spiraculum** - [coś] pochodzące z tchnienia.
- **Spirans** - tchnący.
- **Spirare** - tchnąć.
- **Spiratio actiya** - tchnienie czynne.
- **Spiratio communis** - tchnienie wspólne.
- **Spiratio passiya** - tchnienie bierne.
- **Spirator** - tchnący.
- **Spiritualia** - [rzeczy] duchowe (nadprzyrodzone).
- **Spiritus** - *nomen spiritus, videtur esse sumptum a re-spiratione animalium. Spiritus dicitur de corporeis et incorporeis, ouia nomen eius est impositum ad signi-ficandum subtilitatem naturae alicuius.* Duch - wydaje się, że ten termin jest przyjęty od oddychania zwierzęcego. „duch” orzeka się o [bytach] cielesnych i niecielesnych, ponieważ nazwa ta jest ustanowiona dla oznaczenia subtelności czyjejs natury.
- **Splendor** - d. Blask (splendor).
- **Status** - *proprie pertinet ad libertatem vel servi-tutem, in temporalibus vel spiritualibus, ouia signi ficat immobilitatem et obligationem personae hominis.* Stan - właściwie należy do wolności lub służebności, w odniesieniu do [rzeczy, spraw] doczesnych lub duchowych, ponieważ oznacza nieporuszalność i powinność osoby ludzkiej.
- **Status innocentiae** - stan niewinności.
- **Status praesentis vitae** - stan życia doczesnego.
- **Studiositas** - *nomen derivatur ad omnes virtutes, in ouantum cognitio prudentiae ad eas pertinet.* Pilność - nazwa pochodzi od wszystkich cnót, o ile należy do nich poznanie

roztropności. Wynika z tego, że cnota pilności dotyczy wiedzy praktycznej.

- **Studium** - *importat vehementem applicationem mentis ad aliquid, et principaliter ad cognitionem, secun-dario autem ad ea in quibus homo per cognitionem dirigitur. Studium et appetitus scientiae secundum rectam kationem, est aliquid virtutis: si excedat, est curiositas; si deficiat, est negligentia.* Studium - wnosi mocne przyłączenie umysłu do czegoś, a głównie do poznania; w drugim zaś znaczeniu - do tych [rzeczy, spraw], w których człowiek kieruje się poznaniem. Studiowanie i pożądanie wiedzy zgodnie z prawym rozumem jest pewną cnotą: jeśli jest przesadne - jest ciekawością; jeśli jest zbyt słabe - jest niedbałością (zaniedbaniem).
- **Stultitia** - *dicitur a stupore, ouia stultus est, oui propter stuporem non moyetur. Stultitia duplex, sicut sapientia duplex: scilicet mundi, et dei. Prima sapientia decipit, non autem secunda.* Głupota - nazywana tak od tępoty (odrętwiałości, martwicy) [po łacinie], ponieważ martwym jest ten, kto ze względu na martwicę nie porusza się. Głupota jest dwojaka, podobnie jak mądrość: a więc - świata i boga. Pierwsza mądrość oszukuje, druga - nie.
- **Subiectum** - *est in potentia ad esse accidentale, materia vero ad esse substantiale. Subiectum - duplex: scilicet subiectum naturae, et subiectum locuttonis.* Podmiot - jest w możliwości do bytowania przypadłościowego, materia zaś do bytowania substancjalnego. Podmiot określa się dwojako: jako podmiot natury oraz podmiot [jako część] mowy.
- **Subsistens** - [coś] subsystemującego [bytującego jako sub-systencja, czyli istota realna].
- **Subsistentia** - *dicitur, cuius actus est subsistere, id est, per se existere.* Subsystencja - [tak] określa się tego, czego akt jest „subsystowaniem”, to jest bytuje przez się.

- **Substantia** - *dicitur ouadrupliciter: scilicet essentia cuiuscumque rei, individuum substantiae, substantia secunda et commune utriusque. Substantia subsistentia et essentia, sumuntur dupliciter: scilicet ut quo et ut quod. Substantia subsistentia et essentia, distinguuntur secundum triplicem actum: scilicet substare, subsistere et esse; eorum esse est commune omni enti, sed substare et subsistere est commune tantum substantiae.* Substantia - orzeka się na cztery sposoby: a więc jako istotę każdej rzeczy, jednostkową substancję, substancję drugą, oraz wspólną obydwu. Substantia, sub-systemacja i istota przyjmowane są dwojako: a więc to „z czego” i „czym”. Substantia, subsystemacja i istota odróżniają się według trojakiego aktu: a więc istniejącego jako substancja, subsystemującego i bytującego; spośród których bytowanie jest wspólne (przysługuje) wszystkim bytom, ale istnienie jako substancja i subsystemujące przysługuje (jest wspólne) tylko substancji. Tomasz korzysta tu wyraźnie z arystotelesowskiej koncepcji substancji jako bytu samodzielnego (w odróżnieniu od przypadłości). Różnicuje jedynie akwinata sposób orzekania substancji. Patrz też: subsistentia; essentia.
- **Substantia intellectualis** - substancja intelektualna [osoba].
- **Substantia prima** - substancja pierwsza.
- **Substantia secunda** - substancja druga.
- **Substantia separata** - patrz: anima separata.
- **Subtilitas** - *dicitur a virtute penetrandi. Et convenit corpori dupliciter: scilicet ex paritate profunditatis et latitudinis et ex paucitate materiae.* Subtelność (dokładność) - nazywana jest od mocy przenikliwości. A ciału odpowiada dwojako: a więc z małości głębokości i przestrzeni oraz małej ilości materii.
- **Subyenire** - *convenit tripliciter: scilicet recipiendo fugientem, assistendo in tribulatione et exterius auxiliando.* Pomaganie - odpowiednio [dokonuje się] na trzy sposoby:

a więc [przez] przyjmowanie uciekających, towarzyszenie w kłopotach oraz w pomocy zewnętrznej [dotyczącej dóbr zewnętrznych].

- **Succesio** - *est propria motui, cuius est medium. Et contingit semper propter indispositionem materiae.* Następstwo - jest własnością ruchu, którego jest sposobem. I zachodzi zawsze ze względu na nieuporządkowanie materii.
- **Sufficiens** - *per se duplex: scilicet non recipiens additionem boni, ut deus, et continens omnia necessaria, ut beatitudo.* Wystarczający - sam przez się rozumiany jest dwojako: a więc nie przyjmujący uzupełnienia [jakimś] dobrem, jak bóg, oraz obejmujący wszystkie rzeczy konieczne, jak szczęście.
- **Sum es est** - *significat substantiam per modum actus. Ideo praedicatur pluraliter de tribus personis divinis.* Jestem, jesteś, jest - oznacza substancję na sposób aktu. Dlatego orzekane najczęściej o trzech osobach boskich.
- **Super** - *significat tria; scilicet directum situm, iuxta, et post.* Ponad - oznacza trzy [stany]: a więc skierowanie do miejsca, „według” oraz „po”.
- **Superbia** - *dicitur dupliciter: scilicet ut supergre-ditur regulam rationis, et ouilibet excessus. Prima semper est mala; secunda vero, ouandoouue est bona.* Pycha - określana jest dwojako: a więc gdy przekracza się regułę rozumu oraz każde przekroczenie. Pierwsza jest zła; druga zaś niekiedy jest dobra.
- **Suppositio** - *duplex: scilicet naturalis et accidentalis.* Odniesienie do podmiotu - określane jest dwojako: czyli naturalne i przypadłościowe.
- **Suppositum** - *duplex: scilicet naturae et locutionis.* Podmiot - określane jest dwojako: czyli [podmiot] natury i mowy.
- **Susurratio** - patrz: contumelia.

• **Suum** - *dicitur alicuius, quod ad ipsum ordinatur*. Swoje - określa coś kogoś, co jest do niego przyporządkowane.

• **Syllogismus** - *procedit ex universalibus*. Syllogizm - Pochodzi z powszechników.

• **Symbolum** - *importat similitudinem et collectionem quadruplicem: scilicet credentium, praedicantium, credentium, et beneficiorum*. Symbol - wnosi podobieństwo i zebranie na cztery sposoby: a więc wierzących, przepowiadających, tych [rzeczy], w które się wierzy oraz dobrodziejstw.

• **Synderesis** - *non est potentia, sed est habitus naturalis primorum principiorum moralium*. Prasumienie (syndereza) - nie jest władzą, lecz jest naturalną sprawnością pierwszych pryncypów (zasad) moralnych.

• **Synesis** - *est virtus bene iudicativa de agibilibus, secundum legem communem; gnomi vero, secundum altiora principia: scilicet iuris naturalis: ideo est altior*. Synesis - jest cnotą dobrego sądzenia o postępowaniu według prawa powszechnego; „gnome” zaś [jest cnotą dobrego sądzenia] według wyższych zasad, mianowicie prawa naturalnego, dlatego jest wyższa.

• **Synonyma** - *dicuntur nomina significantia idem secundum eandem rationem*. Synonimy - określa się tak nazwy oznaczające to samo według tego samego powodu.



• **Tabescere** - *est effectus corruptionis; scilicet ex-siccatio. Et est triplex: scilicet corporis, devotionis, et voluptatis*. Gnicie - jest skutkiem zepsucia, czyli wyschnięcia. I dotyczy trzech rzeczy: a więc ciała, pobożności oraz żądz.

• **Tactus** - dotyk.

• **Tantum** - tylko.

• **Temeritas** - *sive praecipitatio est defectus consilii et species imprudentiae. Defectus docilitatis, vel memoriae, vel rationis, pertinet ad temeritatem, seu praecipitationem*. Lekkomyślność - czyli bezmyślność, jest brakiem rady i postacią nieroztropności. Zepsucie pouczalności lub pamięci, lub rozumu należy do lekkomyślności, czyli bezmyślności.

• **Temperantia** - *mensuram accipit ex conservatione salutis corporalis et multo magis ex conservatione salutis spiritualis; est virtus cardinalis*. Umiarkowanie - wprowadza [właściwą] miarę w dbałość o zdrowie cielesne, a dużo bardziej w dbałość o zdrowie duchowe; jest cnotą kardynalną.

• **Temporale** - *dicitur dupliciter: scilicet subiacens tempori vel incipiens in tempore. Primum non convenit processioni dei, vel gratiae eius, sed tamen secundum*. Czasowe - określane jest dwojako: a więc to, co podlegające czasowi lub zapoczątkowujące się w czasie. Pierwsze nie odnosi się do pochodzenia w bogu [osób trójcy świętej], czy jego łaski, lecz tylko drugie.

• **Tempus** - *quoad suum quasi materiale, fundatur in motu: scilicet prius et posterius; sed formale eius, completur per actum animae numerantis. Ideo non esset tempus, si non esset anima*. Czas - odnosi się do tego, co materialne, buduje się na ruchu, czyli na tym, co wcześniejsze i późniejsze; ale jego powód formalny dopełnia się dzięki aktowi duszy liczącej. Dlatego nie byłoby czasu, gdyby nie było duszy.

• **Tentatio** - kuszenie.

• **Teologia** - *est doctrina necessaria homini, praeter scientias naturaliter inventas ab eo. T. Est scientia nobis divinitus revelata. T. Est scientia, procedens ex principiis per se notis in scientia superiori: scilicet dei et beatorum*. Teologia - jest doktryną konieczną człowiekowi, oprócz nauk wynalezionych

przez niego w sposób naturalny. Teologia jest wiedzą o rzeczach objawionych nam przez boga. T. Jest nauką wywodzącą się z zasad przez się znanych według wiedzy najwyższej: to znaczy boga i błogosławionych (świętych).

- **Termini numerales** - liczebniki.
- **Terminus** - kres (koniec) [oraz] określenie (wyraz, termin).
- **Terminus communis** - wyraz wspólny.
- **Terminus essentialis** - wyraz istotowy.
- **Terminus personalis** - wyraz osobowy.
- **Terminus singularis** - wyraz pojedynczy.
- **Timiditas** - bojaźliwość.
- **Timor** - *inter caeteros animae motus, post tristitiam, magis obtinet kationem passionis, et est specialis passio. Obiectum timoris est malum futurum, difficile, cui resisti non potest.* Bojaźń - pomiędzy pozostałymi poruszeniami duszy, po smutku, najbardziej posiada powód uczucia i jest uczuciem osobnym. Przedmiotem bo-jaźni jest zło przyszłe, trudne [do uniknięcia], któremu nie można się przeciwstawić.
- **Torpor** - patrz: *negligentia*
- **Totum** - *triplex: scilicet quantitativum, rationis vel essentiae, et totum potentiale vel virtutis.* Całość - jest trojaka: a więc ilościowa, rozumowa lub istotowa oraz całość możliwościowa lub mocy. Patrz: *pars*.
- **Totum integrale** - całość integralna, będąca zespołem części.
- **Totum potentiale** - całość w możliwości.
- **Totum uniuersale** - całość powszechna.
- **Traductio** - *dicit duo: scilicet originem, et divisionem. Et dicitur proprie in generatione animatorum.* Pochodzenie (wyprowadzanie, przekazywanie) - mówi się [o nim] dwojako: a więc [w porządku] rodzenia i podziału. I

orzeka się właściwie w [porządku] rodzenia bytów posiadających duszę.

- **Trahere** - *est movere aliquid ad se tripliciter: scilicet sicut finis, ut locus locatum, vel alterando, ut generans, vel motu locali tantum.* Pociągać - oznacza wprawianie w ruch czegoś [w kierunku] do siebie na trzy sposoby: a więc jako cel, miejsce ustawienia lub coś zamienne, jak rodzący lub tylko [jak] ruch lokalny.
- **Transcendentia** - *sunt sex: scilicet ens, res, unum, aliquid, bonum, et verum: quae sunt idem re, et differunt ratione.* Własności istnieniowe - jest ich sześć: byt, realność, jedność, odrębność, dobro i prawda. Są realnie tym samym, a różnią się [ujęte] rozumowo. Używa się też nazwy: własności transcendentalne lub transcendentalia.
- **Transmutatio** - *organi sensus duplex: scilicet inten-tionalis seu spiritualis, et naturalis. Prima requiritur per se actum potentiae sensitivae apprehensivae, secunda yero per accidens. Sed reouiritur per se ad actum appetitus sensitivi.* Przemiana - organów zmysłowych [dokonuje się] dwojako: a więc intencjonalnie czyli duchowo oraz naturalnie. Pierwsza wymaga wprost aktu zmysłowych władz poznawczych, druga zaś przez przypadłość. Ale także jest wymagana dla aktu pożądania zmysłowego.
- **Tremor** - *est effectus timoris, propter debilitatem virtutis ex defectu caloris.* Drżenie - jest skutkiem bojaźni, ze względu na niedomaganie mocy, z braku ciepła.
- **Trepidatio** - *vel dubitatio, est idem quod agonia quae est timor infortunii, et causatur ex certitudine, sicut stupor ex inassuetudine et admiratio ex magnitudine rei.* Trwoga (bezradność) - lub wątpliwość jest tym samym, co niepokój, który stanowi strach przed nieszczęściem oraz jest przyczynowany przez pewność, tak jak upór z nieprzyzwyczajenia, a zachwyty z wielkości rzeczy.

• **Tribulatio** - *duplex: scilicet propria, id est, in cor-pore; et remota, id est, in rebus exterioribus*. Prześladowanie - [dokonuje się] dwojako: a więc właściwie, to jest, w ciele oraz przenośnie, to jest, w rzeczach zewnętrznych.

• **Tristitia** - *est passio animalis, media inter duas passiones irascibilis, quia sequitur timorem et prior est ira, ouam etiam causat*. Smutek - jest uczuciem mieszczącym się pomiędzy dwoma uczuciami gniewli-wymi, ponieważ następuje po bojami, a poprzedza gniew, który zresztą przyczynuje.



• **Ubi** - *denominatur ab extrinseco: scilicet a loco, et ouando denominatur a tempore*. – „gdzie” - jest określane ze względu na to, co z zewnątrz, to znaczy miejsce; Niekiedy [zaś] określa się je ze względu na czas.

• **Ultimum** - *rei duplex: scilicet in re et extra rem*. - najwyższy stopień (koniec, ostatnia granica) - rzeczy [jest] dwojaka: to znaczy w rzeczy i poza rzeczą.

• **Unicus** - jedyny.

• **Unio** - *triplex: scilicet vel aliquo uno secundum numerum, speciem, genus seu analogiam, vel inter se, ex quibus resultat unum neutraliter*. Zjednoczenie -[określa się] trojako: a więc albo jako coś jednego numerycznie, gatunkowo, rodzajowo, czy analogicznie, albo też pomiędzy sobą, z których rezultat jest neutralnie jednym.

• **Unitas** - *cuiuslibet rei est essentia eius, secundum quod est indiyisa in se et diuisa a ouolibet alio*. Jedność - w [odniesieniu] do każdej rzeczy jest jej istotą, według tego, że jest niepodzielna w sobie, a oddzielona od czegokolwiek innego.

• **Unitas essentiae** - jedność istoty.

• **Unitas ordinis** - jedność ładu (porządku).

• **Universale** - *triplex: scilicet universale in re, id est, natura in particularibus, universale post rem, id est, abstarctum ab eis, et universale ante rem, id est formae universales rerum in mentibus angelorum*. Powszechnik - ma trzy znaczenia: a więc powszechnik w rzeczy, to jest natura w [bytach] szczegółowych, powszechnik po rzeczy, to jest, abstrakt [sformułowany] z nich oraz powszechnik przed rzeczą, to jest, powszechne formy rzeczy w umysłach aniołów.

• **Universum** - *potest capi dupliciter: scilicet ratione partis, et ratione totius. Primo modo potest assumi a deo, non autem secundo modo*. Świat - można [go] ująć dwojako: a więc z powodu części i z powodu całości, pierwszym sposobem może być przyjęty od boga, nie zaś drugim.

• **Univocum** - *omne uniyocum est unum de ouinoue praedicatibus*. - synonim (jednobrzmiące, jednogłośnie, jednoimienne, jednoznaczne, równorzędne) - wszystko, co synonimiczne jest jednym o pięciu orzeczeniach.

• **Unum accidentaliter** - jedno przez przypadłość.

• **Unum substantialiter** - substancjalnie jedno.

• **Unum** -jeden.

• **Usia** - *potest dici omne est in genere, sive universale, sive particulare*. Substancja [termin grecki] - może określać wszystko, co jest tego samego rodzaju; albo powszechne, albo szczegółowe.

• **Usura** - procent (lichwa, odsetki).

• **Usus** - zwyczaj.

• **Uti** - *est actus voluntatis. Uti dicitur tripliciter: scilicet ouaelibet operatio, freouentia eius, et ut est eorum tantum quae*

sunt ad finem. Ideo tripliciter definitur.
Używanie - jest aktem woli. Używanie określa się na trzy sposoby, a więc jakiegokolwiek działanie, jego powtarzanie oraz w odniesieniu do tych, które zmierzają do celu. Dlatego też jest trojako definiowane.

- **Utilitas** - użyteczność.



- **Venditio et emptio** - *non solum consistit in datione et acceptione pecuniae, sed omnium eorum pretium potest numismate mensurari.* Sprzedaż i kupno - nie opierają się tylko na dawaniu i braniu pieniędzy, lecz wszelkich dóbr, które mogą mieć wartość pieniędzy.

- **Veneria** - seks.

- **Venia** - *debitae poenae remissio est; debetur alicui dupliciter: scilicet vel el quod indulgetur, id est, peccatum tantum, vel el quod est indulgenti ratio, ut infirmas et huiusmodi: non autem peccatum.* Przebaczenie - stanowi odpuszczenie należnej kary; odnosi się do czegoś dwójako: bądź do tego, co jest odpuszczane, czyli dotyczy tylko grzechu, bądź do tego, co jest powodem dla przebaczonego, jak słabość lub coś w tym rodzaju, wtedy nie dotyczy grzechu.

- **Verberare kominem** - *nulli licet nisi habenti potestatem supra rem, ut pater supra filium, et dominus supra servum.* Chłostać człowieka - nie wolno nikomu innemu, jak tylko temu, kto posiada władzę nad nim, jak ojciec nad synem, a pan nad niewolnikiem (sługą). *Yerbositas, curiositas, importunitas, inquietudo, et instabilitas loci vel propositi - pertinent ad evagationem mentis; ideo oriuntur ex accidentia.* Gadatliwość, ciekawość, dokuczliwość, brak spokoju i niestałość miejsca lub zamiarów - pochodzą z błędzenia

umysłu (ducha); dlatego wyprowadzane są z przypadłości.

- **Verbum** - *vox autem quae non est significata, verbum dici non potest.* Słowo - nie może być nim nazwany dźwięk, który nie oznacza żadnego rozumienia.

- **Verbum activum** - słowo czynne.

- **Verbum cordis** - *sine voce prolatum, id quod per intel-lectum concipitur, ad quod significandum verbum exterius profertur.* Słowo serca - wypowiedziane bez głosu. Jest tym, co zostało poczęte przez intelekt [w wyniku oddziaływania bytu za pośrednictwem formy poznawczej], dla oznaczenia którego zostaje wypowiedziane słowo zewnętrzne. Jest to pierwszy skutek poznawczego wpływu bytu na ludzki intelekt; wyznacza cały zespół działań nazywanych „mową serca”. Patrz: *contemplatio; dicere.*

- **Verbum exterius** - *verbum vocis, est sensibile, significat id quod intellectum est.* Słowo zewnętrzne - jest nazywane także słowem głosowym. Jest zmysłowo poznawalne i oznacza to, co zostało zrozumiane. Patrz: *intellectum; verbum cordis.*

- **Verbum intelligibile** - słowo intelektualne [d. Intelktualnie poznawalne].

- **Verbum interius** - *quod habet imaginem vocis, exemplar exteriorie verbi.* Słowo wewnętrzne - jest wyobrażeniem głosu, wzorem słowa zewnętrznego.

- **Verbum passivum** - słowo bierne.

- **Verbum vocis** - słowo wypowiedziane.

- **Verecundia** - *non est virtus proprie, sed large, in quantum est passio laudabilis.* Wstydlivość - nie jest cnotą właściwie, lecz [tylko] w szerokim [ujęciu], o ile jest uczuciem godnym pochwały.

- **Verecundia** - patrz: *erubescencia.*

- **Veritas** - prawdziwość (prawda poznawcza).

- **Verum** - *dicitur dupliciter: scilicet verum veritate essentiae, et verum veritate proprietatum. Ens est de ratione veri, non autem e converso: ideo verum non potest intelligi, non intellecto ente, sed bene e converso: non autem vero non existente.* Prawda - określa się dwojako: a więc prawdziwa prawda istoty i prawdziwa prawda właściwości. Powodem prawdy jest byt, nie zaś na odwrót; dlatego prawda nie może być rozumiana bez rozumienia bytu, lecz równie dobrze może być odwrotnie, ale nigdy to nie zachodzi [w odniesieniu] do [czegoś] nieistniejącego.
- **Vigilantia** - *est idem quod sollicitudo, et pertinet ad prudentiam.* Opieka (czujność) - jest tym samym, co troska, i należy do roztropności.
- **Vindicatio** - *est virtus specialis: ouia ad hoc natura inclinatur. Vindicatio consistit in medio duorum vitio-rum: scilicet crudelitas et saevitiae secundum excessum, et remissionis secundum defectum.* Umiejętność karania - jest osobną gatunkowo cnotą; ponieważ skłania do tego natura. Sytuuje się pomiędzy dwiema wadami: a więc okrucieństwem i surowością [które przekraczają ją] przez nadmiar, a pobłażliwością [która sprzeciwia się jej] przez niedomiar.
- **Violentia** - *est a principio extrinseco, quoad finem et modum.* Przymus - pochodzi z pryncypium zewnętrznego w odniesieniu do celu i sposobu.
- **Vires** - d. Moce (władze [podmiotujące działania bytu]).
- **Vires potentiae cognoscitivae** - władze poznawcze.
- **Virginitas** - *est specialis virtus, secundum quod importat propositum voto firmatum integritatis mentis et corporis perpetuo servandae.* Dziewictwo - jest cnotą osobną gatunkowo, według tego, że zawiera potwierdzony ślubem zamiar zachowania

nienaruszoności umysłu i ciała na wieczną służbę [bogowi].

- **Virtus** - *nominatur quaedam potentiae perfectionem. Potentia dicitur esse perfecta, secundum quod determinatur ad suum actum.* Cnota - nazywa się tak pewną doskonałość władzy. Władzę zaś nazywa się doskonałą, ze względu na to, że jest przyporządkowana do swego aktu (podmiotowanej przez siebie czynności).
- **Vis** - d. Siła (władza [podmiotująca działania bytu]).
- **Vis aestimativa** - władza osądu. Patrz: *aestimativa*.
- **Vis augmentativa** - władza wzrostu. Patrz: *augmentativa*.
- **Vis coactiva** - władza wymuszająca prawa.
- **Vis cogitativa** - patrz: *cogitativa*.
- **Vis concupiscibili** - patrz: *concupiscibilis*.
- **Vis concupiscibilis** - władza pożądliva.
- **Vis imaginativa** - władza wyobraźni.
- **Vis irascibilis** - władza gniewliwa. Patrz: *concupiscibilis*.
- **Vis motiva** - patrz: *motivum*.
- **Vis reminiscitiva** - władza przypominania.
- **Vis sortis** - dar wieszczcy.
- **Visibile** - *continet duo: scilicet colorem, et ea quae videntur in tenebris.* Rzecz widzialna - zawiera się w dwóch porządkach, czyli w kolorze i tym, co widzi się w ciemności.
- **Visio** - *est actio videntis immanens.* Wizja - jest wewnętrznym działaniem widzącego.
- **Visus** - *non est forma oculi, sed anima, secundum quod ab ea fluit visus.* Wzrok - nie jest formą oczu, lecz duszą i z niej wypływa widzenie.

• **Vita** - *hoc nomen prius convenit operationibus, a quibus translatum est ad esse.* Życie - nazwa ta najpierw przysługuje działaniom, z których zostało przeniesione na bytowanie.

• **Vita animalis** - życie zwierzęce.

• **Vita domestica** - życie domowe.

• **Vita socialis** - życie społeczne.

• **Vita spiritualis** - życie duchowe.

• **Vitium** - *est habitus aut affecti animi, in tota vita inconstans et a seipsa dissentiens. Vitium in tantum est contra naturam hominis, in quantum est contra ordinem rationis.* Wada - jest sprawnością albo skłonnością duszy w całym życiu niestała i niezgodna z samą sobą [za cyceironem]. Wada o tyle występuje przeciw naturze człowieka, o ile sprzeciwia się porządkowi rozumu.

• **Voluntatum** - *dicitur quod est secundum inclinationem voluntatis. Et hoc dupliciter: scilicet ad agendum, et patiendum.* Dobrowolne - nazywa się tak to, co jest zgodne ze skłonnością woli i to dwojako: do działania i do doznawania (przyjmowania).

• **Voluntas** - *est appetitus intellectivus.* Wola - jest pożądaniem intelektualnym.

• **Vox** - głos (dźwięk, słowo).



• **Zelotypia** - *oritur ex amore, non patiente consortium in re amata.* Zazdrość - powstaje z miłości, niecierpiącej dzielenia się rzeczą kochaną.

• **Zelus** - *est amor intensus, non patiens consortium in re amata. Zelus triplex: scilicet conjugis, invidiae et ambitiae.* Gorliwość (zazdrość, współzawodnictwo) - jest intensywną miłością, nie znoszącą dzielenia się rzeczą kochaną. Gorliwość jest trójaka: a więc małżeńska, [pochodząca z] zawiści i ambicji. „zelus” nie ma wydźwięku zdecydowanie pejoratywnego, jak zazdrość; nie jest też zawsze tak pozytywna, jak gorliwość. Niektórzy proponują więc tłumaczyć „zelus” jako „zazdrość gorliwości”, a „invidia” jako „zazdrość zawiści”.

SŁOWNIK POLSKO-ŁACIŃSKI

W nawiasie podajemy numer tomu Sumy Teologicznej w którym dany termin został omówiony.



Abstrahuję (6,7) - abstraho
Abstrakcja (6,7) - abstractio
Afekty (6,7) - affectiones
Afekty (6,7) - affectus
Afekt (3) - affectus
Akt (3) - actus
Aktualizacja (6,7) - actualitas
Aktualizacja (6,7) - actus
Aktywny (6,7) - activus
Analogicznie (3) - analogice
Arcykapłan (13) - pontifex
Argument (6,7) - ratio
Argumentacja (6,7) - argumentatio
Argumentowanie (6,7) - argumentatio
Artysta (3,6,7) - artifex
Artyzm (6,7) - ars
Autor (3) - auctor
Autorstwo (3) - auctoritas



Badam (6,7) - inquiero
Bałwochwalcy (13) - idolatrae
Bałwochwalstwo (13) - idolatria
Banicja (13) - exilium
Barwa (6,7) - color
Barwy (13) - colores
Bez różnicy (niezróżnicowany) (3) -
indifferens
Bez wyodrębnień (6,7) - indistincte
Bez wyodrębnienia (3) - indistinctus
Bez wyszczególnień (6,7) - indistincte
Bezbierność (3) - impassibilitas
Bezбłędność (6,7) - infallibilitas
Bezwzględny (6,7) - absolutus
Bezwzględnie (3,6,7) - absolute
Bezwzględnik (3) - absolutum
Białość (3) - albedo
Biczowanie (13) - flagellatio
Bieg czasu (6,7) - cursus
Bieg myśli (6,7) - discursus
Bieg zdarzeń (6,7) - cursus
Biegły w prawie (13) - iurisconsultus

Biegły w prawie (13) - iurisperitus

Biel (3) - album

Bierny (6,7) - passivus

Biorę nazwę (6,7) - denomino

Bisior (len) kręcony (13) - byssus retortus

Błąd (6,7) - falsitas

Blask (3) - ciaritas

Blask (3) - splendor

Bliskość (6,7) - propinquitas

Blżej określać (13) - determinare

Blższe określenia prawa (13) - determinationes legis

Błędne koło w rozumowaniu (3) - circulatio in ratione

Błędność (6,7) - falsitas

Błędny (6,7) - falsus

Bodzący (13) - cornupeta

Bogactwo (3) - perfectio

Bożek (13) - idolum

Bóg (3) - Deus

Bóstwo (3) - divinitas

Brać w znaczeniu (3) - supponere

Brak (3,6,7) - privatio

Brak (6,7) - defectus

Brak różnicy (3) - indifferentia

Branie w znaczeniu (3) - suppositio

Branka (13) - captiva

Brany niezależnie od czegokolwiek (6,7) - absolutus

Bunt (13) - rebellio

Być (3,6,7) - esse

Być biernym (6,7) - pati

Być odpowiednim (6,7) - convenio

Być pierwwej myślowo (3) - praeintelligere

Być podmiotem (6,7) - subici

Być poruszany (6,7) - moveri

Być przedmiotem (6,7) - cadere sub

Być przyporządkowanym (6,7) - ordinari

Być skierowanym (6,7) - ordinari

Być uczestnikiem (3) - partipem esse

Być ukierunkowanym (6,7) - ordinari

Być w czymś (6,7) - inesse

Byt (3) - esse

Byt (6,7) - ens

Byt konieczny (6,7) - necessarium

Byt, któremu udzielono istnienia, doskonałości (6,7) - ens per participationem

Byt niepodzielny (6,7) - indivisibile

Byt nieskończony (6,7) - infinitum

Byt odnośny (3) - relativum

Byt otrzymany (3) - esse receptum

Byt pobrany (3) - esse acceptum

Byt podzielny (6,7) - divisibile

Byt pozapodmiotowy (6,7) - intentio

Byt przygodny (6,7) - contingens

Byt przyjęty (3) - esse receptum

Byt stosunkowy (3) - relativum

Byt względny (3) - relativum

Byt złożony (6,7) - compositum

Bytować samoistnie (3) - subsistere
Bytowanie (3) - esse
Bytowość (6,7) - entitas
Bytujący samoistnie (6,7) - subsistens
Byty przygodne (6,7) - contingentia
Byty ulegające rozkładowi (6,7) - corruptibilia



Cale (6,7) - totum
Całkowicie (6,7) - totaliter
Całkowitość (3) - integritas
Całkowity (6,7) - integralis
Całopalenie (13) - holocaustum
Całość (6,7) - totum
Całość integralna będąca zespołem części (6,7) - totum integrale
Całość jaką jest powszechnik (6,7) - totum universale
Całość swych sił (6,7) - totum potentiale
Całość swych władz (6,7) - totum potentiale
Całościowość (6,7) - totalitas
Całościowy (6,7) - totalis
Cały (6,7) - totus
Cecha (6,7) - conditio
Cechy jednostkowe (6,7) - condiciones individuales
Chaos (3) - confusio

Chętny (3) - volens
Chleby pokładne (13) - panes propositionis
Chleby przaśne (13) - panes azymi
Chłosta (13) - flagellatio
Chwila (3) - instans
Chwytam myślą (6,7) - apprehendo
Chyba (3) - videtur
Ciało (6,7) - corpus
Ciało duchowe (6,7) - corpus spirituale
Ciało naturalne (6,7) - corpus animale
Ciało połączone z duszą (6,7) - corpus coniunctum
Ciało powstałe na skutek krzyżowania się (6,7) - mixtum
Ciało powstałe z zespolenia się elementów (6,7) - mixtum
Ciało psychiczne (6,7) - corpus animale
Ciąg (3,6,7) - continuum
Ciągły (3) - continuus
Ciążenie (3) - ordo
Ciążenie (6,7) - inclinatio
Ciąży (6,7) - inclinatur
Cielesność (6,7) - corporeitas
Cielesny (6,7) - corporalis
Cielesny (6,7) - corporeus
Cierpienie (6,7) - passio
Cnota (3,6,7) - virtus
Co innego (3) - aliud
Co może powstawać (6,7) - generabile

Co może poznawać umysłowo (6,7) - intellectivus

Co nie idzie po zwykłej linii natury (6,7) - praeter naturam

Co w nas budzi mniemanie (6,7) - opinativum

Co zdarza się zwykle, ale nie zawsze (6,7) - ut in pluribus

Coś niecoś (6,7) - aliquantulum

Cudzołżnica (13) - adultera

Cudzołóstwo (13) - adulterium

Cudzoziemcy (13) - extranei

Cudzoziemiec (13) - alienigena

Czas (3,6,7) - tempus

Czasownik strony biernej (3) - verbum passivum

Czasownik strony czynnej (3) - verbum activum

Czciciel (13) - colens

Cześć (13) - reverentia

Członek (6,7) - membrum

Człowieczeństwo (3,6,7) - humanitas

Człowiek (3,6,7) - homo

Czuję (6,7) - percipio

Czuję (6,7) - sentio

Czynnik (3) - principium

Czynnik aktywny (6,7) - activum

Czynnik poruszający (6,7) - motivum

Czynnik stanowiący o jednostkowieniu (6,7) - principium individuationis

Czynnik stanowiący o rozdrobnieniu na jednostki (6,7) - principium individuationis

Czynnik stanowiący o rozdrobnieniu na poszczególne jednostki (6,7) - principium singularitatis

Czynniki ujednostkowania (3) - principia individuantia

Czynność (3,6,7,13) - actio

Czynność (6,7) - actus

Czynność (6,7) - operatio

Czynność przechodnia (3) - actio transiens

Czynność przechodnia (6,7) - transiens actio

Czynność właściwa (6,7) - operatio propria

Czynność właściwa (6,7) - propria operatio

Czynność wsobna (3) - actio immanens

Czynność znamionująca (3) - actus notionalis

Czynny (6,7) - activus

Czysta rzeczywistość (6,7) - actus purus

Ćwiczenie się (6,7) – exercitium



Dane (3) - datio

Dany przez naturę (6,7) - inditus

Dar (3) - datum

Dar (3) - donum

Dar wieszczy (6,7) - vis sortis

Darmowa forma (6,7) - species gratuita

Darmowy (3,6,7) - gratuitus

Darowanie (13) - donatio

Darowizna (3) - donatio gratuita

Dawca (3) - dans	Doradca (3) - consilians
Dech (6,7) - spiritus	Doskonałą coś (6,7) - perficio
Deski ścienne namiotu (13) - tabula	Doskonałość (3) - forma
Determinacja (6,7) - determinatio	Doskonałość (3) - perfectio
Dlatego, że (6,7) - secundum quod	Doskonałość (6,7) - perfectio
Dług (13) - debitum	Doskonały (6,7) - perfectus
Dłużnik (13) - debitor	Dosłowny (13) - literalis
Dobro (3,6,7) - bonum	Dostojeństwo (3) - dignitas
Dobro partykularne (6,7) - bonum particulare	Doświadczenie (6,7) - experientia
Dobro wspólne (6,7) - bonum commune	Dotrzeć do (13) - applicare
Dobroć (3,6,7) - bonitas	Dotyk (6,7) - tactus
Dobrowolny (3,6,7) - voluntarius	Dowód (3) - ratio
Dobry (6,7) - bonus	Dowód (6,7) - demonstratio
Dobyć (3) - producere	Dowodzenie (3) - demonstratio
Dobyć rzeczywistość z możliwości (6,7) - extrahere actum de potentia	Dowodzenie dedukcyjne (6,7) - demonstratio deductionis
Dobyć słowo (3) - proferre verbum	Doznawać (6,7) - pati
Dobyć z możliwości materii (6,7) - educere de potentia materiae	Doznawanie (3,6,7) - passio
Dobycie (3) - prolatio	Drogą odłączania (6,7) - dividendo
Dochodzenie do prawdy czy wiedzy drogą samodzielnego poszukiwania (6,7) - via inquisitionis	Druga rzeczywistość (6,7) - actus secundus
Dochodzenie do prawdy i wiedzy drogą osobistego odkrywania (6,7) - invenio	Drugorzędnie (6,7) - secundario
Dociekam (6,7) - inquiri	Drugorzędny (3) - secundarius
Dociekanie (3) - inquisitio	Drugorzędowo (6,7) - secundario
Dociekanie (6,7) - investigatio	Duch (3,6,7) - spiritus
Dodanie (6,7) - additio	Duch (6,7) - mens
Dokonywać refleksji (6,7) - reflecto	Duchowość (6,7) - intellectualitas
Dom (13) - domus	Duchowy (3) - mentalis
	Duchowy (6,7) - intellectualis
	Dusza (6,7) - anima

Dusza (6,7) - mens

Dusza (substancja, forma) **odłączona** (6,7) - anima (substantia, forma) separata

Dusza ciąży do połączenia z ciałem (6,7) - unibilis corporis

Dusza myśląca (6,7) - anima intellectiva

Dusza odłączona od ciała (6,7) - anima separata

Dusza połączona z ciałem (6,7) - anima coniuncta

Dusza rozumna (6,7) - anima rationalis

Dusza sama w sobie: w swej istocie (6,7) - anima secundum seipsam

Dusza umysłowa (6,7) - anima intellectiva

Dusza w całym swym jestestwie (6,7) - anima secundum se totam

Dusza wegetatywna (6,7) - anima vegetabilis

Dusza wegetatywna (6,7) - anima vegetativa

Dusza zmysłowa (6,7) - anima sensibilis

Dusza zmysłowa (6,7) - anima sensitiva

Dygnitarz (3) - persona

Dispensować (13) - dispensare

Działać na (6,7) - afficio

Działać na zmysł i wywoływać w nim zmianę (6,7) - immutari

Działacz (3) - agens

Działacz (3) - faciens

Działacz dobrowolny (3) - agens voluntarius liber

Działacz naturalny (3) - agens naturalis

Działanie (3) - actio

Działanie (6,7) - operatio

Działanie przyczynowe (3) - causalitas

Działy bytu (3) - genera

Działy bytu (3,6,7) - praedicamenta

Dziecko nieślubne (13) - spurius

Dziedzina pożądania (6,7) - appetitivum

Dziedziniec świątyni (13) - atrium

Dzielię (6,7) - divido

Dzielię coś wspólnie (6,7) - communico

Dzielić (3) - dividere

Dzieła arcyzmu (6,7) - artificialia

Dzieła sztuki (6,7) - artificialia

Dzieło (3) - artificiatum

Dzieło (3) - factum

Dzieło oddzielania (6,7) - opus distinctionis

Dzieło stwarzania (6,7) - opus creationis

Dzieło wystroju (6,7) - opus ornatus

Dzierżawa (13) - locatio

Dzierżyciel (3) - continens

Dzięki (6,7) - per



Edykty senatu (13) - senatus consulta **Efod** (13) - supehumerales



Faktycznie (6,7) - secundum rem

Falsz (6,7) - falsitas

Falszywe świadectwo (13) - testimonium falsum

Falszywy (6,7) - falsus

Fantazja (6,7) - phantasia

Figura (6,7) - figura

Filozofia przyrody (6,7) - philosophia naturalis

Filozofia przyrody (6,7) - scientia naturalis

Filozofowie przyrody (6,7) - naturales

Filozofowie przyrody (6,7) - philosophi naturales
Forma (3) - forma

Forma materialna (6,7) - forma materialis

Forma myślowa (3,6,7) - species intelligibilis

Forma oderwana (6,7) - species abstracta

Forma podstawowa (6,7) - forma substantialis

Forma poznawcza (3) - species intelligibilis

Forma poznawcza (6,7) - species

Forma przypadłościowa (6,7) - forma accidentalis

Forma substancjalna (6,7) - forma substantialis

Forma uzupełniająca (6,7) - forma accidentalis

Forma wlana (6,7) - species influxa

Forma wlana (6,7) - species infusa

Forma wraźona (6,7) - species impressa

Forma wrodzona (6,7) - species connaturalis

Forma wszczepiona przez naturę (6,7) - species indita

Forma wyrażająca (6,7) - species expressa

Forma zmysłowa (6,7) - species sensibilis

Formalnie (6,7) - formaliter

Formy poznawcze wrodzone (6,7) - species connaturales



Gatunek (3,6,7) - species

Gatunkować (3) - specificare

Głos (3,6,7) - vox

Głos rozumu (13) - dictamen rationis

Głowa (13) - princeps

Gmatwanina prawna (13) - confusio legum

Godność (3) - dignitas

Golenie włosów (13) - rasio pilorum

Gotowe oceny (6,7) - existimationes naturales

Gotowość (6,7) - promptitudo

Granica (6,7) - terminus

Groźba (13) - comminatio

Gwałt (6,7) - coactio

Gwałt (6,7) - violentum



Hańba (13) - ignominia

Harmonizowanie (3) - concomitantia

Hispostaza (3) - hypostasis

Historyczny (13) - literalis



Idea (6,7) - idea

Idea (6,7) - ratio

Idea oddzielona (6,7) - idea separata

Idea odłączona (6,7) - idea separata

Idzie za (6,7) - consequitur

Ilość (6,7) - quantitas

Ilość ciągła (3) - quantitas continua

Ilość ciągła wewnętrzna (3) - quantitas
intrinsic

Ilość ciągła zewnętrzna (3) - quantitas
extrinseca

Ilość liczebna (3) - quantitas discreta

Ilość siły wartości (3) - quantitas virtutis

Ilość wymierna (3) - quantitas dimensiva

Imię (3) - nomen

Imię własne (3) - nomem proprium

Imitacja (6,7) - imitatio

Indywidualny (6,7) - indmdualis

Indywidualny (6,7) - indmduus

Informuję (6,7) - informo

Inny (3) - alius

Instynkt (6,7) - instinctus

Integralny (6,7) - integralis

Inteligencja (6,7) - intelligentia

Intencja (13) - intentio

Interpretacja (13) - interpretatio

Intucja (3) - intuitus

Intucja pierwszych zasad (6,7) - intellectus
principiorum

Intuicyjne pojęcie sedna (6,7) - simplex
intelligentia

Intuicyjne uchwycenie myślą rzeczy (6,7) -
simplex apprehensio

Istnieć (3,6,7) - esse

Istnieć (6,7) - existere

Istnienie (6,7) - esse

Istnienie (6,7) - existentia

Istnienie udzielone (6,7) - esse participatum

Istota (3) - usia

Istota (3,6,7) - essentia

Istota (13) - ratio

Istota społeczna (6,7) - animal sociale

Istota złożona z duszy i ciała (6,7) -
coniunctum

Istota złożona z formy i materii (6,7) -
coniunctum

Istotnie (3) - simpliciter

Istotnie (6,7) - essentialiter

Istotnie (6,7) - per se

Istotnie (6,7) - simpliciter

Istotny (3,6,7) - essentialis
Istotowo (6,7) - essentialiter
Istotowy (3,6,7) - essentialis
Istoty żyjące (6,7) – vivientia



Jak jednostka (6,7) - individualiter
Jak widać (3) - videtur
Jakąś częścią swojego jestestwa (6,7) - secundum aliquid sui
Jakby (3) - quasi
Jakiś (6,7) - aliquis
Jako pierwsze (6,7) - primo
Jako przysposobienie (6,7) - habitualiter
Jako sprawność (6,7) - habitualiter
Jakość (3) - qualitas
Jakość cielesna (6,7) - qualitas corporea
Jakość elementarna (6,7) - qualitas elementaris
Jakość osłabiona (6,7) - qualitas remissa
Jakość postrzegalna (6,7) - qualitas sensibilis
Jakość skarlala (6,7) - qualitas remissa
Jakość wywołująca wrażenia w zmysłach (6,7) - qualitas passibilis
Jakowyś (6,7) - aliquis
Jałowica (13) - vitula
Jeden (3) - unus
Jedno (3,6,7) - unum

Jedno przez przypadłość (6,7) - unum accidentaliter
Jednoczyć (6,7) - unire
Jednomyślność (3) - consonantia
Jednorodzony (3) - unigenitus
Jednostkowy (6,7) - individualis
Jednostka (6,7) - individuum
Jednostka nieokreślona (3) - individuum vagum
Jednostkowienie (6,7) - individuatio
Jednostkowo (6,7) - individualiter
Jednostkowość (6,7) - individuari
Jednostkowy (3) - idividualis
Jednostkowy (3,6,7) - individuus
Jedność (3,6,7) - unitas
Jedność (6,7) - communicatio
Jedność istoty (3) - unitas essentiae
Jedność ładu (3) - unitas ordinis
Jednoznaczność (3) - univocatio
Jedyny (3) - unicus
Jest gotów (6,7) - natus est
Jest konieczne (6,7) - necesse est
Jest odległy (6,7) - distat
Jest poruszane (6,7) - movetur
Jest przypadłością (6,7) - accidit
Jest w błędzie (6,7) - est falsus
Jest w sprzeczności (6,7) - repugnat
Jestem przekonany (6,7) - assentio
Jestem świadom (6,7) - percipio

Jestestwo (6,7) - substantia
Jestestwo drugie (3) - substantia secunda
Jestestwo duchowe (3) - substantia intellectualis
Jestestwo pierwsze (3) - hypostasis
Jestestwo pierwsze (3) - substantia prima
Jestestwo poza materialne (3) - substantia separata



Kaleczenie się (13) - incisura
Kapuję (6,7) - apprehendo
Karność (13) - disciplina
Kadź z brązu (13) - labrum
Kazirodztwo (13) - incestum
Każdy (3) - omnis
Kierować (13) - ordinare
Kierunek (3) - ordo
Kilka (3) - plures
Kobieta (6,7) - mulier
Kolejność (3) - ordo
Kolejność (3) - prius-posterius
Kolejność (6,7) - vicissitudo
Kołowanie (3) - circumlocutio
Kompleksja (6,7) - complexio
Konieczne przez coś innego (3) - necessarium per aliud

Konieczne samo przez się (3) - necessarium per se
Koniecznik (6,7) - necessarium
Konieczność (6,7) - necessitas
Konieczność naturalna i bezwzględna (6,7) - necesse naturalis et absoluta
Konieczność z celu (6,7) - necesse finis
Konieczność z przymusu (6,7) - necesse coactionis
Konieczny (6,7) - necessarius
Konkret (3) - concretum
Konsekracja (13) - consecratio
Korzeń (3) - radix
Koziol (13) - hircus
Kres (3,6,7) - terminus
Krętać myślenie (3) - sophisma
Krnąbrność (13) - contumacia
Krnąbrność (13) - protervia
Krnąbrny (13) - contumax
Królestwo (13) - regnum
Krwawa ofiara (13) - hostia
Krzyżowanie się (6,7) - mixtio
Kształt (3,6,7) - figura
Kształtować (3) - conformare
Kształtowanie (3) - conformatio
Kształtuję (6,7) - formo
Kto może cierpieć (6,7) - passibilis
Kto może doznawać (6,7) - passibilis
Kto może odbierać (6,7) - passibilis
Kupno (13) - emptio

Kuszenie (6,7) - tentatio

Kwintesencja (6,7) - quinta essentia



Laska (13) - virga

Lichwa (13) - usura

Liczba (3) - quantitas discreta

Liczba (6,7) - numerus

Liczba bezwzględna (3) - numerus absolutus

Liczba niezłożona (3) - numerus simplex

Liczba oderwana (3) - numerus abstractus

Liczebniki (3) - termini numerales

List rozwodowy (13) - libellus repudii

Logicy (3) - sophistae

Lubować (3) - frui

Lubowanie (3) - fruitio

Ludzki (6,7) - humanus



Łaska (6,7) - gratia

Łaska darmo dana (3) - gratia gratis data

Łaska uświęcająca (3) - gratia gratis data

Łaskawość (3) - benignitas

Łącząc (6,7) - componendo

Łączenie (6,7) - compositio

Łączę (6,7) - compono

Łącznik (6,7) - medium

Łączność (6,7) - convenientia

Łączyć (6,7) - convenio

Łopatka (13) - armus

Łopatka (13) – opatula



Ma to do siebie (6,7) - natus est

Mający poznanie (6,7) - cognoscitivus

Majątek (13) - possessio

Mały światek (6,7) - minor mundus

Mam udział (6,7) - participio

Mam udzielone (6,7) - participio

Masa (3) - mole

Masa (3) - quantitas molis

Masa (6,7) - quantitas

Maska (3) - prosopa

Materia (6,7) - materia

Materia ilościowo oznaczona (6,7) - materia quantitate signata

Materia ilościowo oznaczona (6,7) - materia signate quantitate

Materia jednostkowa (6,7) - materia individualis

Materia myślowa (6,7) - materia intelligibilis

Materia ogólnie brana (6,7) - materia communis

Materia oznaczona przez ilość (6,7) - materia signata quantitate

Materia postrzegalna (6,7) - materia sensibilis

Materia tylko myślą uchwytana (6,7) - materia intelligibilis

Materia w ogóle (6,7) - materia communis

Materia wspólna (6,7) - materia communis

Materialnie (6,7) - materialiter

Materialny (6,7) - materialis

Mądrość (3,6,7) - sapientia

Mądruję (6,7) - sapio

Mąż (6,7) - mas

Medium (6,7) - medium

Metodą rugowania (6,7) - per remotionem

Metodą rugowania (6,7) - remotio

Mężczyzna (6,7) - vir

Mgliście (6,7) - confusio

Mgliście (6,7) - sub confusione

Miano (3) - nomen

Miara (3,13) - mensura

Miasta ucieczki (13) - urbes refugii

Mieć (6,7) - habere

Mieć moc prawa (13) - habere vim legis

Mieć się (6,7) - se habere ad

Mieć udziałowe (13) - participare

Mieć w udziale (13) - participare

Miejsce (3) - locus

Miejsce Najświętsze (13) - sancta sanctorum

Miejsce Święte (13) - sancta

Mienie (13) - possessio

Mierzący (13) - mensurans

Mierzony (13) - mensuratus

Mieszanie się elementów (6,7) - mixtio

Mikrokosmos (6,7) - minor mundus

Miłość (3) - amor

Miłość (3) - caritas

Miłośnik (3) - amans

Miłowanie (3) - diiectio

Miłujący (3) - amans

Mniemanie (6,7) - opinio

Mnożenie (6,7) - multiplicatio

Moc (3) - potentia activa

Moc (6,7) - virtus

Moc do rodzenia (3) - potentia ad generandum

Moc do tchnienia (3) - potentia ad spirandum

Moc rodzenia (3) - potentia generandi

Moc tchnienia (3) - potentia spirandi

Model (3,6,7) - exemplar

Moment (3) - instans

Monarchia (13) - regnum

Morderstwo (13) - homicidium

Mostek (13) - pectusculum

Motor (6,7) - motor

Mowa (6,7) - locutio

Mowa (6,7) - oratio

Mowa wewnętrzna (6,7) - interior locutio

Mowa zewnętrzna (6,7) - exterior locutio

Możliwe (3) - possibile

Możliwość (6,7) - possibilitas
Można wnioskować (6,7) - haberi potest
Możność (3) - potentia
Możność (6,7) - facultas
Możność (6,7) - potentia
Możność bierna (3,6,7) - potentia passiva
Możność czynna (3,6,7) - potentia activa
Możnościowy (6,7) - possibilis
Móc (3) - posse
Mózg (6,7) - cerebrum
Mroczność (6,7) - obscuritas
Mroki (6,7) - obscuritas
Myli się (6,7) - est falsus
Myśl (3) - intellectum
Myśl (3,6,7) - intellectus
Myśl (6,7) - mens
Myśl bierna (6,7) - intellectus passivus
Myśl czynna (6,7) - intellectus agens
Myśl możliwościowa (6,7) - intellectus possibilis
Myśl pracująca (6,7) - intellectus adeptus
Myśl praktyczna (6,7) - intellectus practicus
Myśl przechodzi z możliwości w rzeczywistość (6,7) - intellectus procedit de potentia in actum
Myśl spekulatywna (6,7) - intellectus speculativus
Myśl urzeczywistniona (6,7) - intellectus adeptus
Myśl urzeczywistniona (6,7) - intellectus in actu
Myśl usprawniona (6,7) - intellectus in habitu

Myśl w możliwości (do nabycia nowych form poznawczych) (6,7) - intellectus in potentia
Myśl w rzeczywistości (6,7) - intellectus in actu
Myśl zaktualizowana (6,7) - intellectus in actu
Myślą poznawać (3) - intelligere
Myślą poznawalny (6,7) - intelligibilis
Myślący (3,6,7) - intelligens
Myślący (3,6,7) - intellectualis
Myśleć (3) - intelligere
Myślenie (3,6,7) - intelligentia
Myślenie (6,7) - cogitatio
Myślenie proste (6,7) - simplex intelligentia
Myślę (6,7) - intelligo
Myśliciel (3,6,7) - intelligens
Myślowy (6,7) - intellectualis
Myślowy (6,7) - intelligibilis



Na dalszym planie (3) - in obliquo
Na drugim planie (6,7) - secundario
Na pierwszym miejscu (6,7) - primo
Na pierwszym planie (3) - in recto
Na pierwszym planie (6,7) - primo
Na raz (6,7) - simul
Na równi (6,7) - aequaliter
Na sposób przystosowania (6,7) - dispositive

Nabyć mocy prawa (13) - *obtinere vim legis*

Nabyta forma poznawcza (6,7) - *species acquisita*

Nacinanie (13) - *incisura*

Naczelnik (13) - *princeps*

Naczynia świątyni (13) - *vasa*

Nadaję formę (6,7) - *informo*

Naddatek (6,7) - *superadditio*

Najemnicy (13) - *mercenarii*

Najpierw-potem (3,6,7) - *prius-posterius*

Nakaz (6,7) - *imperium*

Nakazuję ruch (6,7) - *impero motum*

Należę z kimś do czegoś jednego (6,7) - *communico*

Należny (13) - *debitus*

Należyście myślący (13) - *rectus*

Należyście postępujący (13) - *rectus*

Należyście sądzący (13) - *rectus*

Należyście ustawiony (6,7,13) - *rectus*

Należyte ustawienie (6,7) - *rectitudo*

Namiot spotkania (13) - *tabernaculum*

Namysł (13) - *consilium*

Napawać (6,7) - *afficio*

Napomykać (3) - *connotare*

Narodzenie (3) - *nativitas*

Narodzony (3) - *natus*

Naród (13) - *gens*

Narząd (6,7) - *organum*

Narzędny (3) - *instrumentalis*

Narzędzie (3,6,7) - *instrumentum*

Nasienie (6,7) - *semen*

Następowanie (6,7) - *vicissitudo*

Następstwo (3) - *successio*

Naśladowanie (6,7) - *imitatio*

Naśladownictwo (6,7) - *imitatio*

Natężenie łaski (3) - *intensio gratiae*

Natura (6,7) - patrz *Porządek*

Natura wspólna (3) - *natura communis*

Naturalna forma poznawcza (6,7) - *species naturalis*

Naturalna samoocena (6,7) - *iudiciorum naturale*

Naturalna zdolność, sprawność pojmowania pierwszych zasad (6,7) - *intellectus principiorum*

Naturalne dane (6,7) - *data naturalia*

Naturalne oceny (6,7) - *existimationes naturales*

Naturalny trybunał (6,7) - *iudicorium naturale*

Nauczanie (6,7) - *instructio*

Nauka o sprawach moralnych (6,7) - *scientia moralis*

Nauki przyrodnicze (6,7) - *scientiae naturales*

Nawyk (13) - *assuetudo*

Nazwa (3,6,7) - *nomen*

Nazwa bezwzględna (3) - *absolutum*

Nazwa bezwzględna (3) - *nomen absolutum*

Nazwa istotowa (3) - *nomem essentiale*

Nazwa nieodnośna (3) - *absolutum*

Nazwa nieodnośna (3) - nomen absolutum

Nazwa odnośna (3) - nomen relativum

Nazwa przymiotnikowa (3) - nomen adiectivum

Nazwa rzeczownikowa (3) - nomen substantivum

Nazwa stosunkowa (3) - nomen relativum

Nazwa względna (3) - nomen relativum

Nazwa zbiorowa (3) - nomen collectivum

Nazwy odnośne (3) - relativa

Nazwy stosunkowe (3) - relativa

Nazwy względne (3) - relativa

Nazywam (6,7) - denominatio

Nic (6,7) - nihil

Nic nie przeszkadza (6,7) - nihil prohibet

Nic nie stoi na przeszkodzie (6,7) - nihil prohibet

Nic nie wadzi (6,7) - nihil prohibet

Nicość (6,7) - nihilum

Nie zakładając niczego wpięrow istniejącego (6,7) - praesupposito nullo

Niecierpięliwość (6,7) - impassibilitas

Niecierpięliwy (6,7) - impassibilis

Niedociągający (6,7) - deficiens

Niedociągnięcie (6,7) - defectus

Niedokładnie (6,7) - confusio

Niedokładnie (6,7) - sub confusione

Niedola potępionych (13) - miseria

Niedomagający (6,7) - deficiens

Niedomoga (6,7) - defectus

Niedoszły (6,7) - accisionatus

Niedoszły (6,7) - deficiens

Niegodziwy (13) - iniquus

Nieistotnie (6,7) - accidentaliter

Nieistotny (6,7) - accidentalis

Niejako (3) - quasi

Niematerialność (3,6,7) - immaterialitas

Niematerialny (6,7) - immaterialis

Nienarodzonec (3) - innascibilitas

Nieoddzielny (6,7) - inseparabilis

Nieodnośnie (3) - absolute

Nieokreślony (3) - indeterminatus

Nieomal (3) - quasi

Nieomyślność (6,7) - infallibilitas

Nie pochodny (3) - improcessibilis

Niepodobieństwo (3) - dissimilitudo

Niepodobny (3) - anomoius

Niepodzielne (6,7) - indivisibile

Niepodzielność (6,7) - indivisibilitas

Niepodzielny (3) - indivisibilis

Niepodzielony (3) - indistinctus

Niepodzielony (3,6,7) - indivisus

Nieprawidłowość (13) - irregularitas

Nieprzekazywalny (3) - incommunicabilis

Nieprzytomni (6,7) - lethargici

Nierozumny (6,7) - irrationalis

Nierówność (3) - disparitas

Nierządnicza (13) - meretrix

Nieskazitelność (6,7) - integritas

Nieskażoność (6,7) - integritas
Nieskończone (6,7) - infinitum
Nieskończoność (6,7) - infinitas
Nieskończony (6,7) - infinitus
Niesłuszny (13) - iniquus
Niesprawiedliwy (13) - iniquus
Niestworzony (3) - increatus
Nieśmiertelność (6,7) - immortalitas
Nieśmiertelny (6,7) - immortalis
Nieudowodnialny (6,7) - indemonstrabilis
Niewiedza (6,7) - nescientia
Niewłaściwe (6,7) - improprie
Niewola (13) - servitus
Niewolnica (13) - ancilla
Niewolnik (13) - servus
Niewprost (6,7) - indirecte
Niewydarzony (6,7) - accisionatus
Niewyodrębniony (3) - indistinctus
Niezależnie od czegokolwiek (6,7) - absolute
Niezawodność (6,7) - infallibilitas
Niezdolność do cierpienia (6,7) - impassibilitas
Niezdolność do odbierania (6,7) - impassibilitas
Niezdolność doznawania (6,7) - impassibilitas
Niezdolny do doznawania (6,7) - impassibilis
Niezdolny do odbierania (6,7) - impassibilis
Niezłożenie (6,7) - simpliciter
Niezłożoność (3,6,7) - simplicitas

Niezłożony (3) - simplex
Niezłożony (6,7) - simplex
Niezmierzony (3) - immensus
Nieznajomość (6,7,13) - ignorantia
Niezniszczalność (6,7) - incorruptibilitas
Niezniszczalny (6,7) - incorruptibilis
Niezniszczoność (6,7) - incorruptio
Niezrodzony (3) - ingenitus Nikt (3) - nemo
Niszczę (6,7) - corrumpo
Nitka karmazynu (13) - filum coccineum
Norma (13) - reguła
Nowatorstwo (3) - noyitas
Nowe stwarzanie (6,7) - recreatio
Nowość (3) - novitas
Nowy czyn (3) - actus novus
Nowy zakon (3) - lex nova



Obarczenia jednostkowe (6,7) - condiciones individuales
Obarczenie (6,7) - conditio
Obarczenie jednostkowe (6,7) - condiciones individuales
Obarczenie materii (6,7) - condiciones materiae
Obciążenia jednostkowe (6,7) - condiciones individuales
Obciążenie (6,7) - conditio

Obciążenie jednostkowe (6,7) - condiciones individuales

Obciążenie materii (6,7) - condiciones materiae

Obcokrajowiec (13) - alienigena

Obcowanie (13) - conversatio

Obcy (13) - extranei

Obcy (3) - alienus

Obejmuję (6,7) - comprehendo

Obiady (13) - oblationes

Obietnica (13) - promissio

Objęcie (6,7) - comprehensio

Obląkani (6,7) - phrenetici

Obowiązywanie prawa (13) - obligatio

Obraz (13) - figura

Obraz (3,6,7) - imago

Obraz (6,7) - idolum

Obrazowo (3,13) - figurative

Obrzędowość (13) - caeremonialia

Obrzędy (13) - caeremoniae

Obrzędy religijne (13) - ritus

Obsługa świątyni (13) - ministri

Oburzenie (13) - scandalum

Obyczaj (13) - mos

Obywatel (13) - civis

Oczyszczenia (13) - purificationes

Odchody (13) - egestiones

Odchodzi od cielesnych zmysłów (6,7) - retrahitura corporeis sensibus

Odcisk (3,6,7) - impressio

Odcisk (6,7) - impressio

Odczucie (3) - affectio

Odczucie (6,7) - passio

Odczuwać (6,7) - afficio

Odczuwam (6,7) - percipio

Oddziaływanie (6,7) - impressio

Oddzielać (3) - separare

Oddzielanie (6,7) - divisio

Oddzielenie (3) - separatio

Oddzielić się dający (3) - separatus

Oddzielony (3,6,7) - separatus

Odejście od zmysłów (6,7) - alienatio a sensibus

Oderwalnik (3) - abstractum

Oderwanie (3) - abstractio

Oderwany (6,7) - abstractus

Odkrywanie prawdy drogą osobistego dochodzenia (6,7) - inwenio

Odkrywanie prawdy drogą osobistego dochodzenia (6,7) - inveniendo

Odkrywanie prawdy drogą osobistego dochodzenia (6,7) - inventio

Odkrywanie prawdy drogą osobistego dochodzenia (6,7) - via inventionis

Odległość (6,7) - distantia

Odległość co do czasu (6,7) - distantia temporalis

Odległość co do miejsca (6,7) - distantia localis

Odlączyć (3) - separare


Odlączam (6,7) - divido

Odlączenie (6,7) - divisio
Odlączenie (3) - separatio
Odlączony (6,7) - separatus
Odmienność (3) - dissimilitudo
Odmienny (3) - alienus
Odnoga świecznika (13) - calamus candelabri
Oдноśność (3) - respectus
Odnowa (6,7) - renovatio
Odnowa przez łaskę (3) - innovatio per gratiam
Odosobnienie (3) - solitudo
Odosobniony (3) - solitarius
Odpowiadać (3) - convenire
Odpowiadający (6,7) - conveniens
Odpowiadam (6,7) - convenio
Odpowiedni (6,7) - conveniens
Odpowiednik (3) - correlativum
Odpowiednio do (6,7) - secundum
Odpowiedniość (6,7) - convenientia
Odrębność (3,6,7) - distinctio
Odrębność myślowa (pojęciowa) (3) - distinctio secundum rationem
Odrębność rzeczowa (3) - distinctio secundum rem
Odrębny (3) - distinctus
Odrodzenie duchowe (3) - regeneratio spiritualis
Odrywam (6,7) - abstraheo
Odrywanie (6,7) - abstarctio
Odrzucenie żony (13) - repudium

Odsetki (13) - usura
Odwet (13) - talio
Od wzajemnienie (3) - retributio
Od wzorowany (6,7) - expressus
Odżywianie (6,7) - nutritio
Ofiara (13) - sacrificium
Ofiara biesiadna (13) - hostia pacifica
Ofiara krwawa (13) - hostia
Ofiara pojednania (13) - hostia reconciliationis
Ofiara za grzech (13) - hostia pro peccato
Ofiarnik (13) - offerens
Ofiarować (13) - sacrificare
Ofiarujący (13) - offerens
Ogarniam (6,7) - comprehendo
Ogląd (3) - intuitus
Ogłoszenie prawa (13) - promulgatio
Ogniwo pośrednie (6,7) - medium
Ogólnie (6,7) - in communi
Ogólność (6,7) - universalitas
Ograniczenie (6,7) - determinatio
Ograniczony (6,7) - determinatus
Ojciec (3) - pater
Ojcostwo (3) - paternalitas
Okaleczenie (13) - multiatio
Określam (6,7) - definio
Określam (6,7) - denomino
Określenie (3,6,7,13) - definitio
Określenie (3) - decursus

Określenie (6,7) - determinatio
Określony (3,6,7) - determinatus
Okrycie z koziej sierści (13) - pelles ciicina
Ołtarz całopalenia (13) - altare holocaustorum
Ołtarz kadzenia (13) - altare thymiamatis
Omyłka (6,7) - falsitas
Opatrzność (13) - providentia
Opinia (6,7) - opinio
Opisywanie (3) - circumlocutio
Orzeczenia nadrzędne (6,7) - transcendentia
Orzeczenia sędziów (13) - sententia
Orzeczenia znawców prawa (13) - responsa prudentum
Orzeczenie (3) - praedicatum
Orzecznik logiczny (3) - intentio
Orzecznik! nadrzędne (3) - transcendentia
Orzekam (6,7) - praedico
Orzekanie (6,7) - praedicatio
Orzekanie przypadłościowe (3) - praedicatio accidentalis
Orzekanie tożsamościowe (3) - praedicatio identitatis
Osadnik (13) - colonus
Osąd (6,7) - aestimativa
Osąd rozumowy (6,7) - cogitativa
Osiągnięcia umysłu w poznawaniu rzeczy materialnych (6,7) - intellecta speculata
Osiągnięcia umysłu w poznawaniu rzeczy materialnych (6,7) - intelligibilia speculata
Osnowa w tkaninie (13) - stamen

Osoba (3,6,7) - persona
Osobistość (3) - persona
Osobnik (3) - suppositum
Osobno (3) - singulariter
Osobność (3) - singularitas
Osobowość (3) - personalitas
Oświecać (6,7) - ilumino
Oświecenie (3,6,7) - illuminatio
Otrzymać (3) - recipere
Owoc myśli (3) - intellectum
Oznaczać (3) - significare
Oznaczam (6,7) - significo
Oznaki najwyższej czci (3) - adoratio latriae
Oznaki najwyższej czci (3) - latria
Ożywione (6,7) – animatum



Pamięć (6,7) - memoria
Panowanie (3,6,7) - dominium
Państwo (13) - civitas
Parcie (6,7) - inclinatio
Partykularne uwarunkowania (6,7) - particulares conditiones
Pasować do (6,7) - convenio
Pektorał (13) - rationale
Pelny kres (3) - complementum
Per excessum (6,7) - metodą uznania nadwyższości i przewodnictwa

Pewniki (13) - dignitates
Pewność (6,7) - certitudo
Pewny (6,7) - certus
Pięcioistny (3) - quinus
Pięć orzeczeń (6,7) - quinque universalia
Pięćdziesiątnica (13) - pentecostes
Piękno (3) - species
Pierwej (3) - per prius
Pierwiastek (3) - principium
Pierwiastek będący pierwszym wsobnym początkiem życia (6,7) - primum principium vitae
Pierwiastek umysłowy (6,7) - intellectivum
Pierwiastek umysłowy (6,7) - intellectuale
Pierwiastek umysłowy (6,7) - principium intellectivum
Pierwiastek wewnętrzny (6,7) - principium
Pierwiastek zmysłowy (6,7) - sensitivum
Pierwiastki jednostkowe (6,7) - principia individualia
Pierwiastki ujednostkowania (3) - principia individuantia
Pierworodny (3,6,7) - primogenitus
Pierwotnie (3) - per prius
Pierwsza rzeczywistość (6,7) - actus primus
Pierwsze ożywione (6,7) - primum animatum
Pierwsze pojęcia myśli (6,7) - prima intelligibilia
Pierwsze poznawcze zetknięcie się myśli z rzeczą (6,7) - simplex intelligentia
Pierwsze uchwycenie myślą rzeczy (6,7) - simplex apprehensio

Pierwsze uchwycenie przez myśl rzeczy (6,7) - simplex intelligentia
Pierwsze uchwycenie rzeczy (6,7) - apprehensio
Pierwsze zetknięcie się umysłu z rzeczą (6,7) - apprehensio
Pierwsze-wtóre (6,7) - prior-posterior
Pierwsze-wtóre (3) - prius-posterior
Pierwszeństwo (3,6,7) - prioritas
Pierwszorzędny (3) - primarius
Pierwszy w zamierzeniu (6,7) - prior intentione
Plebiscyt (13) - plebiscita
Płodność (3) - fecunditas
Płody rolne (13) - noscentia de terra
Płyta (13) - tabula
Po linii czego (6,7) - secundum
Po prostu (3) - simpliciter
Pobicie (13) - percussura
Pobrać (3) - accipere
Pochodzę (6,7) - procedo
Pochodzenie (3,6,7) - processio
Pochodzenie myślowe (3) - processio intelligibilis
Pochód (6,7) - processus
Pochybny (6,7) - deficiens
Początek (3,6,7,13) - principium
Początkobiorca (3,6,7) - principatum
Początkodawca (3) - auctor
Początkodawca (3,6,7) - principium
Początkodawstwo (3) - auctoritas

Poczęcie (3) - conceptio
Poczęcie (3) - conceptus
Pod jakimś względem (6,7) - secundum quid
Pod względem (6,7) - secundum
Podarunek (3) - munus
Podatność (6,7,13) - aptitudo
Podjęcie żony o cudzołóstwo (13) - zelotypia
Podleganie (6,7) - subiectio
Podleganie domowe lub obywatelskie (6,7) - subiectio oeconomica vel civilis
Podleganie niewolnicze (6,7) - subiectio servuis
Podległość (3) - subiectio
Podłoże (3,6,7) - suppositum
Podmiot (6,7) - subiectum
Podmiot chcący (3) - volens
Podmuch (3) - flatus
Podmuch (3) - spiritus
Podobieństwo (6,7) - similitudo
Podobieństwo gatunkowe (3) - similitudo secundum speciem
Podobieństwo rodzajowe (3) - similitudo secundum genus
Podobizna (6,7) - idolum
Podobizna (6,7) - similitudo
Podobne (6,7) - simile
Podobny (3) - homoiios
Podobny (3) - homoiusios
Podobny (6,7) - similis
Podpadać pod (6,7) - cadere sub

Podpadający pod myśl (6,7) - intelligibilis
Podstawa (6,7) - ratio
Podział (3,6,7) - divisio
Podzielne (6,7) - divisibile
Podzielny (3,6,7) - divisibilis
Podzielony (3,6,7) - divisus
Poganie (13) - gentes
Poganie (13) - gentiies
Pojedyncza substancjalna jednostka (6,7) - singulare
Pojedynczość (3) - singularitas
Pojedynczy (3) - singularis
Pojemność (6,7) - capacitas
Pojemny (6,7) - capax
Pojęcia (6,7) - contraria
Pojęcie (3) - conceptio
Pojęcie (3) - conceptus
Pojęcie (3) - ratio
Pojęcie (6,7) - apprehensio
Pojęcie (6,7) - apprehensium
Pojęcie (6,7) - comprehensio
Pojęcie (6,7) - conceptio
Pojętność (6,7) - intellectus principiorum
Pojmowanie (6,7) - acceptio
Pojmowanie (6,7) - intellectus principiorum
Pojmuję (6,7) - accipi
Pojmuję (6,7) - apprehendo
Pojmuję (6,7) - comprehendo
Pojmuję (6,7) - intelligo

Pokrewieństwo (6,7) - propinquitas

Pokrycie z koziej sierści (13) - saga ciicina

Pole działania (6,7) - operabile

Polecenia (13) - directiones

Polecenia (13) - mandata

Polowanie na zwierzynę (6,7) - venatio sylvestrium

Połączenie (6,7) - compositio

Połączenie (6,7) - unio

Połączenie istniejące w rzeczach (6,7) - compositio rei

Połączenie jakiego dokonuje myśl (6,7) - compositio intellectus

Położenie (3) - situs

Położenie (6,7) - conditio

Pomnożenie (6,7) - multiplicatio

Pomysł (6,7) - conceptio

Pomysł (6,7,13) - ratio

Pomysł w umyśle (3) - ratio idealis

Pomysły wieczne (6,7) - rationes aeternae

Poniekąd (3) - quasi

Poniekąd (6,7) - quodammodo

Poprawność (13) - rectitudo

Poprawny (13) - rectus

Poprzez (6,7) - per

Porównanie (3,6,7) - comparatio

Porusza się (6,7) - movetur

Poruszam (6,7) - moveo

Poruszenie (6,7) - motio

Poruszyiciel (6,7) - motor

Porządek (3,6,7) - ordo

Porządek natury (6,7) - ordo naturae

Porządek natury według kolejności powstawania i następowania w czasie (6,7) - ordo naturae secundum viam generationis et temporis

Porządek rzeczy we wszechświecie (6,7) - ordo rerum

Porządek ustalony przez naturę (3) - ordo naturae

Porządek ustalony przez rozum (3) - ordo rationis

Porządek ustalony przez wywód (3) - ordo originis

Porządek według doskonałości czyli zamierzenia natury (6,7) - ordo naturae secundum viam perfectionis sive intentionis naturae

Porządkować (3) - ordinare

Porządkuję (6,7) - ordinar

Posiadłość (13) - possessio

Posłanie (3) - missio

Posłaniec (3) - missus

Posłannictwo (3) - missio

Posłannictwo niewidzialne (3) - missio invisibilis

Posłannictwo w czasie (3) - missio temporalis

Posłannictwo widzialne (3) - missio visibilis

Posłannictwo wieczne (3) - missio aeterna

Posłany (3) - missus

Posługa (6,7) - ministerium

Posługa aniołów (3) - ministerium angelorum

Posługiwać się (6,7) - utor

Posługiwać się czymś (3) - uti	Pouczenie (3) - instructio
Posługiwanie się (6,7) - conversio	Powaga naukowa (3) - auctoritas
Postać (3) - forma	Powielać (3) - multiplicare
Postać (3) - species	Powielanie (6,7) - multiplicatio
Postać poznawcza (3) - intentio	Powiew (3) - flatus
Postać poznawcza rzeczy (6,7) - intentio	Powinność (13) - debitum
Postęp (6,7) - profectus	Powinny (13) - debitus
Postępowanie (13) - actio	Powinowactwo (6,7) - convenientia
Postępowanie (6,7) - operatio	Powołać do bytu (3) - producere
Postępowanie ludzkie (13) - actus humanus	Powołać do bytu (6,7) - producere in esse
Postępuję w czymś (6,7) - proficere	Powód (3,6,7,13) - ratio
Postrzegalne przez przypadłość (6,7) - sensibilia per accidens	Powstawać (6,7) - generari
Postrzegalny (6,7) - sensibilis	Powstawanie (3,6,7) - generatio
Postrzegam (6,7) - sentio	Powszechnie (6,7) - communiter
Posylacz (3) - mitens	Powszechnik (3,6,7) - universale
Posylający (3) - mitens	Powszechność (6,7) - communitas
Poszczególnik (3) - particulare	Powszechność (6,7) - universalitas
Poszczególnik (3) - singulare	Powzięcie (6,7) - intentio
Poszczególny (3) - singularis	Pozanaturalne (6,7) - praeternaturalia
Poszczególól (3,6,7) - particulare	Pozbawienie (3) - privatio
Poszczególól (6,7) - singulare	Poznający (6,7) - cognoscens
Poszczególowość (6,7) - singularitas	Poznaje (3) - est cognoscitivum
Poszukiwanie (3) - inquisitio	Poznaje (6,7) - cognosco
Poszukuję (6,7) - inquiero	Poznaje myślowo (6,7) - intelligo
Pośledni (3) - posterior	Poznaje umysłowo (6,7) - intelligo
Pośrednictwo (6,7) - medium	Poznanie (3,6,7) - cognitio
Potęga (3) - potentia activa	Poznanie (3) - notitia
Potrójny (3) - triplex	Poznanie bez wyodrębnień (6,7) - cognitio indistincta

Poznanie bez wyszczególnień (6,7) - cognitio indistincta

Poznanie dokładne (6,7) - cognitio determinata

Poznanie doświadczalne (6,7) - cognitio experimentalis

Poznanie eksperymentalne (6,7) - cognitio experimentalis

Poznanie niesprecyzowane (6,7) - cognitio indistincta

Poznanie ogólnikowe (6,7) - cognitio confusa

Poznanie ogólnikowe (6,7) - cognitio sub confusione

Poznanie określone (6,7) - cognitio determinata

Poznanie umysłowe (6,7) - cognitio intellectiva

Poznanie we mgle (6,7) - cognitio confusa

Poznanie we mgle (6,7) - cognitio sub confusione

Poznanie wyodrębniające (6,7) - cognitio distincta

Poznanie wyraźne (6,7) - cognitio determinata

Poznanie wyszczególniające (6,7) - cognitio distincta

Poznanie z doświadczenia (3) - cognitio experimentalis

Poznanie z przeżyciem (3) - perceptio

Poznanie zacierające różnice (6,7) - cognitio confusa

Poznanie zacierające różnice (6,7) - cognitio sub confusione

Poznanie zamazane (6,7) - cognitio confusa

Poznanie zamazane (6,7) - cognitio sub confusione

Poznanie zamglone (6,7) - cognitio confusa

Poznanie zamglone (6,7) - cognitio sub confusione

Poznanie zmysłowe (6,7) - cognitio sensitiva

Poznawać (6,7) - considero

Poznawalność (6,7) - cognoscibilitas

Poznawalność umysłowa rzeczy (6,7) - intelligibilitas

Poznawalny (6,7) - cognoscibilis

Poznawanie (6,7) - cognitio

Poznawca (6,7) - cognoscens

Poznawczy (6,7) - cognoscitivus

Pozostawanie (3) - permanentia

Pożąający (6,7) - appetens

Pożądalny (6,7) - appetibilis

Pożądam (6,7) - appeto

Pożądam (6,7) - concupisco

Pożądanie (6,7) - appetitum

Pożądanie (6,7) - appetitus

Pożądanie gniewliwe (6,7) - appetitus irascibilis

Pożądanie idące za formą naturalną (6,7) - appetitus naturalis

Pożądanie idące za poznaniem (6,7) - appetitus animalis

Pożądanie naturalne (6,7) - appetitus naturalis

Pożądanie pożądlive (6,7) - appetitus concupiscibilis

Pożądanie umysłowe (6,7) - appetitus intellectivus

Pożądanie zmysłowe (6,7) - appetitus sensitivus
Pożądanie zmysłowe (6,7) - appetitus sensualis
Pożądanie zmysłowe (6,7) - appetitus sensualitas
Pożądawca (6,7) - appetens
Pożądawczy (6,7) - appetitivus
Pożądliwość (6,7) - concupiscentia
Pożyczka (13) - mutuum
Późniejszy (3) - posterior
Pragnę (6,7) - desidero
Praktyka (13) - ars
Prasumienie (6,7,13) - synderesis
Prawda (6,7) - veritas
Prawdziwe (6,7) - verum
Prawdziwość (6,7) - veritas
Prawidło (13) - reguła
Prawo (13) - ius
Prawo (13) - lex
Prawo narodów (13) - ius gentium
Prawo obywatelskie (13) - ius civile
Prawo oparte na edykcje senatu (13) - honorarium
Prawo pretorskie (13) - ius praetorium
Prawodawca (13) - legislator
Prawość (6,7) - rectitudo
Prawy (6,7) - rectus
Prawzór (6,7,13) - exemplar
Proporcja nierówności (3) - proportio inaequalitatis

Prostość (13) - rectitudo
Prosty (6,7) - simplex
Prosty wzrost (6,7) - statura recta
Prowadzenie do celu (13) - ordo ad finem
Prze (6,7) - inclinatur
Przebieg (6,7) - processus
Przeblagalnia (13) - propitiatorium
Przeblaganie (13) - expiatio
Przebywanie (3) - inhabitatio
Przechodzień (13) - peregrinus
Przechowanie (6,7) - conservatio
Przecistawność względna (3) - oppositio relativa
Przeciwieństwo (6,7) - contrarietas
Przeciwny (6,7) - contrarius
Przeciwstawniki (3) - opposita
Przeciwstawność (3,6,7) - oppositio
Przeciwstawność odnośna (3) - oppositio relativa
Przeciwstawność stosunkowa (3) - oppositio relativa
Przeciwstawny (6,7) - oppositus
Przeczenie (3) - negatio
Przed wszystkim (3) - per prius
Przedistnieć (6,7) - praepaerexistere
Przedmiot (6,7) - obiectum
Przedmiot chcenia (3) - volitum
Przedmiot dostosowany (6,7) - obiectum adaequatum proportionatum
Przedmiot miłowany (3) - amatum

Przedmiot myśli (6,7) - intelligibile

Przedmiot proporcjonalny (6,7) - obiectum adaequatum proportionatum
Przedmiot przypadłościowy (6,7) - obiectum sensus per accidens

Przedmiot przyzwolony (3) - appropriatum

Przedmiot uboczny (6,7) - obiectum sensus per accidens

Przedmiot wiedzy (6,7) - scibile

Przedmiot właściwy (6,7) - obiectum intellectus proprium

Przedmiot właściwy (6,7) - obiectum sensus proprium

Przedmiot wspólny (6,7) - obiectum sensus commune

Przedstawiać (3) - repraesentare

Przedstawiam (6,7) - repraesento

Przedstawienie (6,7) - repraesentatio

Przejście (3) - mutatio

Przejście (3) - transitus

Przejście z możliwości do rzeczywistości (3) - exitus de potentia od actum

Przekabacenie (13) - seductio

Przekaz (3) - communicatio

Przekazuję (6,7) - communico

Przekazuję dziedzicznie (6,7) - traduco

Przekazywać (3) - communicare

Przekazywalny (3) - communicabilis

Przekazywanie (3) - communicatio

Przekonanie (6,7) - assensus

Przekupny głos (13) - venale suffragium

Przemiana (3,6,7) - transmutatio

Przemieniając (6,7) - transmutando

Przemyślenie (6,7) - excogitatio

Przeniesienie (3) - decursus

Przenoszę dziedzicznie (6,7) - traduco

Przenośnie (3) - metaforice

Przepaść dzieląca (6,7) - distantia

Przepisy obrzędowe (13) - caeremonialia

Przepisy obrzędowe i sądownicze starego prawa (13) - legalia

Przepisy porządkowe (13) - iudicialia

Przepisy sądownicze (13) - iudicialia

Przepisy starego prawa (13) - legalia

Przepisy ustrojowe (13) - iudicialia

Przesłanka (13) - enunciatio

Przesłanka (6,7,13) - propositio

Przestrzeganie określonych praktyk (13) - observantiae

Przestrzeganie określonych praktyk (13) - observationes

Przestrzeganie prawa (13) - observantia

Przestrzeganie przykazań (13) - observantia

Przeświadczenie (6,7) - assensus

Przetwarzając (6,7) - transmutando

Przewód (3) - processus

Przez (6,7) - per

Przez przypadłość (6,7) - accidentaliter

Przeznaczenie (3) - terminus

Przy tych samych okolicznościach (13) - ceteris paribus


Przybranie (3,13) - adoptio

Przybrany za syna (3) - adoptivus
Przybysz (13) - advena
Przybytek (13) - tabernaculum
Przyczepiony (3) - affixus
Przyczyna (3,6,7) - causa
Przyczyna celowa (6,7) - causa finalis
Przyczyna dalsza (6,7) - causa remota
Przyczyna działająca (6,7) - causa agens
Przyczyna formalna (6,7) - causa formalis
Przyczyna istotna (6,7) - causa per se
Przyczyna materialna (6,7) - causa materialis
Przyczyna nieistotna (6,7) - causa per accidens
Przyczyna partykularna (6,7) - causa particularis
Przyczyna powszechna (6,7) - causa universalis
Przyczyna przypadłościowa(6,7) - causa per accidens
Przyczyna sprawcza (6,7) - causa efficiens
Przyczyna sprawcza (6,7) - efficiens
Przyczyna uboczna (6,7) - causa per accidens
Przyczyna właściwa (6,7) - causa propria
Przyczyna własna (6,7) - causa propria
Przyczyna zasadnicza (6,7) - causa per se
Przyczynowość (3,6,7) - causalitas
Przyczynowy (6,7) - causalis
Przydany z natury (6,7) - inditus
Przydarza się (6,7) - accidit
Przygodnik (6,7) - contingens

Przygodność (6,7) - contingentia
Przyjąć (3) - recipere
Przyjęcie poznawcze (6,7) - acceptio
Przyjęty poznawczo (6,7) - acceptus
Przyjmuję (6,7) - recipio
Przyjmuję poznawczo (6,7) - accipi
Przykazać (13) - praecipere
Przykazania moralne (13) - praecepta moralia
Przykazania nakazujące (13) - praecepta affirmativa
Przykazania obrzędowe (13) - praecepta caeremonialia
Przykazania porządkowe (13) - praecepta iudicialia
Przykazania przeczące (13) - praecepta negativa
Przykazania sędownicze (13) - praecepta iudicialia
Przykazania twierdzące (13) - praecepta affirmativa
Przykazania ustrojowe (13) - praecepta iudicialia
Przykazania zakazujące (13) - praecepta negativa
Przykazanie (13) - praeceptum
Przykładać (13) - applicare
Przykucie do jednego (6,7) - determinatio
Przykuty do jednego (6,7) - determinatus
Przyłączyć (3) - adiungere
Przymiot istotowy (3) - attributum essentiale
Przymiotować (3) - attributere

Przymus (6,7) - coactio
Przynależność (6,7) - conditio
Przynależność jednostkowa (6,7) -
conditiones individuales
Przynależność materii (6,7) - conditiones
materiae
Przynależności jednostkowe (6,7) -
conditiones individuales
Przypadam (6,7) - convenio
Przypadkowy (6,7) - accidentalis
Przypadłościowy (3) - accidentalis
Przypadłość (3,6,7) - accidens
Przypisać (3) - atributere
Przypominanie (6,7) - reminiscencia
Przyporządkować (13) - ordinare
Przyporządkowanie celowi (13) - ordo ad
finem
Przyporządkowuję (6,7) - ordinar
Przypuszczenie (6,7) - coniectura
Przyrównanie (6,7) - comparatio
Przysługiwać (3) - competere
Przysługiwać (3) - convenire
Przysługujący z natury (6,7) - connaturalis
Przysługuje (6,7) - compedit
Przysługuję (6,7) - convenio
Przysposobić (3) - disponere
Przysposobić (6,7) - reddere habilia
Przysposobienie (6,7) - habitus
Przystawać (3) - convenire
Przystoi (6,7) - convenio

Przystosować (3) - disponere
Przystosowalność (6,7) - aptitudo
Przystosowania (13) - dispositiones
Przystosowanie (3,6,7) - dispositio
Przystosowany (6,7) - dispositus
Przystosowuję (6,7) - dispono
Przyszłe fakty (6,7) - futura
Przytaczać dowody (3) - rationem inducere
Przywiązania uczuciowe (6,7) - affectiones
Przywiązania uczuciowe (6,7) - affectus
Przywilej (13) - priyilegium
Przyznać (3) - atributere
Przyzwalać (3) - appropriare
Przyzwolenie (3) - appropriatio
Przyzwyczajenie (13) - assuetudo
Psuję się (6,7) - corrumpo
Ptaki (13) - aves
Publiczne obwieszczenie (13) - promulgatio
Pyszałkowate zaufanie w sobie (6,7) -
praesumptio superba



Raj (6,7) - paradisus
Ramię (13) - armus
Referendum (13) - plebiscita
Refleksja (6,7) - reflexio
Represje (13) - scandalum

Robocizna (3) - factum
Robota (3) - factio
Robotnicy (13) - mercenarii
Rodzaj (6,7) - genus
Rodzaj logiczny (6,7) - genus logicum
Rodzaj naturalny (6,7) - genus naturale
Rodzaje (3) - genera
Rodzaje (3) - praedicamenta
Rodzenie (3,6,7) - generatio
Rodzenie bierne (3) - generatio passiva
Rodzenie czynne (3) - generatio activa
Rodzenie się (3) - nativitas
Rodzę (6,7) - genero
Rodziciel (3) - generans
Rodzić (3) - generare
Rodzić (3) - genitor
Rodzić (3) - gignere
Rodzić się (6,7) - generari
Rodzieniec (3) - genitus
Rodzony (3) - genitus
Rodzony (3) - natus
Rok darowania i wypuszczenia (13) - annus remissionis
Rosnąć lub maleć (6,7) - recipere magnis et minus
Rośliny (6,7) - plantae
Rozbieżne (3) - disparatae
Rozbieżny (3) - discrepans
Rozdrabniać na jednostki (6,7) - individuari

Rozdrobienie na jednostki (6,7) - individuatio
Rozkaz (6,7) - imperium
Rozkazywać (13) - imperare
Rozkład (3,6,7) - corruptio
Rozkładać się (3) - corrumpere
Rozkładam (6,7) - corrumpo
Rozkoszować (3) - frui
Rozkoszowanie (3) - fruitio
Rozkoszowanie się Bogiem (6,7) - fruitio Dei
Rozpatrywać (6,7) - considero
Rozporządzenia (13) - dispositiones
Rozrost (6,7) - augmentum
Rozrzedzanie (6,7) - rarefactio
Rozrzutność (21) - banausia
Rozrzutność (21) - consumptio
Rozrzutność (21) - apyrokalia
Rozsądzam (6,7) - iudico
Rozum (3,6,7,13) - rado
Rozum należycie ustawiony (13) - recta ratio
Rozum niższy (6,7) - ratio inferior
Rozum partykularny (6,7) - ratio particularis
Rozum powszechny (6,7) - ratio universalis
Rozum praktyczny (13) - ratio practica
Rozum praktyczny (6,7) - ratio particularis
Rozum spekulatywny (13) - ratio speculativa
Rozum wyższy (6,7) - ratio superior
Rozumienie rzeczy (6,7) - simplex apprehensio

Rozumny (6,7) - rationalis
Rozumować (6,7) - ratiocinari
Rozumowanie (3) - cogitatio
Rozumowanie (6,7) - ratiocinatio
Rozważenie (6,7) - consideratio
Rozważyć (6,7) - considero
Równie (6,7) - aequaliter
Równo (6,7) - aequaliter
Równoczesny (3) - coevus
Równość (3,6,7) - aequalitas
Równowaga (6,7) - aequalitas
Równowaga kompleksji (6,7) - aequalitas complexio
Równowaga krzyżowania się elementów (6,7) - aequalitas mixtionis
Równowaga psychofizyczna (6,7) - aequalitas complexio
Równoznaczność (3) - equivocatio
Różne ośrodki funkcji psychicznych (6,7) - diversa principia operationum
Różnią się co do gatunku (6,7) - differunt specie genere
Różnią się co do rodzaju (6,7) - differunt specie genere
Różnią się liczbowo (6,7) - differunt numero
Różnią się myślnie (6,7) - differunt ratione
Różnią się pojęciowo (6,7) - differunt ratione
Różnią się rzeczowo (6,7) - differunt re
Różniący (6,7) - differens
Różnica (3,6,7) - differentia
Różnica gatunkowa (3) - differentia specifica
Różnica myślna (6,7) - differentia rationis

Różnica pojęciowa (6,7) - differentia rationis
Różnica rzeczowa (6,7) - differentia realis
Różnicować (3) - diversificare
Różnicować (6,7) - diversivicor
Różnić się (3) - differe
Różnię (6,7) - differo
Różnię się (6,7) - differo
Różnorodność (3) - diversitas
Różnorodny (3) - diversus
Różność (3,6,7) - diversitas
Różnoznacznie (6,7) - aequivoce
Różny (3,6,7) - diversus
Ruch (3,6,7) - motus
Ruch miejscowy (3) - motus localis
Ruch na zewnątrz (3) - motus ad extra
Ruch wewnątrz (3) - motus ad intra
Ruchadło (3,6,7) - mobile
Rugować (3) - removere
Rysy rozpoznawcze (6,7) - notio
Rząd (3) - ordo
Rządy (13) - gubernatio
Rządy anielskie (6,7) - ordines
Rządzący (13) - princeps
Rządzenie (6,7,13) - gubernatio
Rzecz (6,7) - res
Rzecz doskonała (6,7) - perfectibile
Rzecz natury (3) - res naturae
Rzecz odwzorowana (6,7) - exemplatum
Rzecz określana (6,7) - definitum